

VIGILIA

45. évf. 12. szám

1980. december hó

Gál Ferenc: **Az isteni szó teológiája**

Szennay András: **Szent Gellért lelkesége
és teológiája**

Hegedús Lajos: **Karácsonyi vers a XVII. századból**

Bosnyák Sándor: **Jézus élete
a csángók szájhagyományában**

Csorba Tibor: **A pápa színdarabja**

Andrzej Jawien: **Az Aranyműves boltja**

Thomas Merton: **Egy bűnrészes szemlélő
megjegyzései**

Vas István köszöntése

Dallos Sándor: **Az aszú szőlő (elbeszélés)**

Weöres Sándor, Fodor András és Sajó László versei

Ijjas Antal (1906–1980)

Rónay László: **Tüskés Tibor és Fodor András tanulmánykötete**

Andrási Gábor: **„Forma és struktúra”**

Karcsai Kulcsár István: **Képekben írt vallomások**

S. G.: **Szabó Ferenc SJ két könyve — R. L.: Barokk hanglemezek**

Précis: français, deutsch, English

GÁL FERENC	Az isteni szó teológiája — — — — —	802
SZENNYAY ANDRÁS	Szent Gellért lelkesége és teológiája — — — — —	808
NAGY KÁZMER	Ázsiai teológia felé? — — — — —	813
HEGEDÚS LAJOS	Karácsonyi vers a XVII. századból — — — — —	816
BOSNYÁK SÁNDOR	Jézus élete a csángók szájhagyományában — — — — —	819
WEÖRES SÁNDOR	Jézus, A házak, Monológ, Barokk templomi zene (versek) — — — — —	825
CSORBA TIBOR	A pápa szindarabja — — — — —	826
ANDRZEJ JAWIEN	Az Aranyműves boltja (Elmélkedés a házasság szent- ségéről, olykor drámai fordulatokkal) — — — — —	828
SAJÓ LASZLÓ	Hova; Ave, Mária; Karácsonyi üdvözet; Isten báránya; Holtvágány; Istentől maradt kabátban (versek) — — — — —	836
L. L.	Thomas Merton önéletrajza — — — — —	838
THOMAS MERTON	Egy bűnrészes szemlélő megjegyzései — — — — —	839
FODOR ANDRÁS	Sziget, Gyűrű (versek) — — — — —	845
DALLOS SÁNDOR	Az aszú szőlő (elbeszélés) — — — — —	846
* * *	Vas István köszöntése — — — — —	853
VAS ISTVÁN	Avilai Teréz Intelmeiből (vers); Interjú; Két levél — — — — —	854
CSANÁD BÉLA	Hűség (vers) — — — — —	857

NAPLÓ

Ijjas Antal (1906—1980) — 858;

IRODALOM Rónay László: Tüskés Tibor és Fodor András tanulmánykötete — 859;

KÉPZŐMŰVESZET András Gábor: „Forma és struktúra” — 861;

FILM Karcsai Kulcsár István: Képekben írt vallomások — 863;

TEOLÓGIA S. G.: Szabó Ferenc SJ két könyve — 866; A teológiai kiskönyvtár (Róma) új kötetei — 867;

ZENE R. L.: Barokk hanglemezek; Sztravinszkij: A katona története — 868; Idegen nyelvű *tartalomjegyzék* — 870

Főszerkesztő: HEGYI BÉLA

Felelős kiadó: VARKONYI IMRE

Laptulajdonos: *Actio Catholica*

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 173-933, 177-246. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Terjeszti, előfizetési és templomi árusítás: Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekszámla száma: OTP 37.343—VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József Nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 16,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekszámlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 16,— Ft. Előfizetés: egy évre 180,— Ft, félévre: 90,— Ft, negyed-évre: 45,— Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921 HU ISSN 0042—6024.

*Minden kedves Olvasójának
kellemes és boldog karácsonyt kíván*

*a VIGILIA
szerkesztősége*

AZ ISTENI SZÓ TEOLÓGIÁJA

A hagyományos egyházi nyelvben az „Ige teológiáját” szokták emlegetni. Az isteni szó teológiáját azért hasznáлом helyette, mert az „ige” a mai nyelvben nem jelenti azt, amit évszázadokkal ezelőtt a *logos* és a *verbum* szó fordítói ki akartak vele fejezni. A mindennapi nyelvben az ige ma már csak egyszerű nyelvtani megjelölés. Egyházi használata azonban megmerevedett, és még mindig Istennek az emberhez intézett szavát, tanítását értjük rajta. Ezt az eltérést csak megfelelő magyarázattal tudjuk áthidalni.

Filozófiai elemzés szerint a szó lehet valaminek a megnevezése, neve. A nyelv nem saját magát fejezi ki, hanem valamit jelöl, s a megnevezés annál tökéletesebb, minél jobban benne van a tárgy fogalma. Együttal a szó olyan nyelvelem, ami valamit értésünkre ad. A jelentés a szó lényegéhez tartozik. Értelmes szót csak értelmes lény mondhat ki, hiszen csak ő érti meg a dolgokat. Végül a szó, mint a beszéd eleme kifejezhet valamilyen jelenséget vagy állapotot is. Itt a beszélő már hivatkozik a dolgok összefüggésére, s kinyilvánítja döntését, érzelmeit, tanúszkodását, tehát megjeleníti azt, ami rejtve volt. Az ilyen szónak már személyes jellege van. Elvárja, hogy meghallják, figyelembe vegyék és válaszoljanak rá. A személyes jelleg miatt a szónak a primitív vallásokban mágiikus ereje is lehet. Legalábbis azoknak a titokzatos szavaknak, amelyeket csak a beavatottak ismernek, vagy amelyeket a ráolvasásokban használnak.

Az isteni szó a Bibliában

Az ószövetségi és újszövetségi vallás egészen az Isten szavából magyarázza magát. Itt a szó személyes jellege még nyilvánvalóbb. A teremtéstörténetben az úgynevezett „papi kódex” vigyáz arra, hogy a szót ne váltsa el Istenről. Ezért cselekvő értelemben mondja: Isten szól. S szava a mindenható hatalmat és bölcsességet képviseli. Ez a szó a semmiből teremt, vele kezdődik minden, ez határozza meg a világot és az emberi történelmet. Viszont rámutat a világnak és Istennek a különbözőségére is. De már jelentkezik benne az üdvösségszerző erő is, hiszen Isten mindent az emberért teremt, az ember iránt fejezi ki adakozó szeretetét. Ezt a gondolatot majd az Újszövetség fejti ki jobban, s ott találjuk meg azt az állítást is, hogy a történelemben a végső szót is Isten mondja ki: a történelem addig tart, „amíg Isten szava beteljesedik” (Jel 17,17).

Az isteni szó azonban éppen ereje és tekintélye miatt a Bibliában lassan önállóul, s önmagában is Isten képviseli. A „dabar Jahve” (Isten szava) különleges történeti tényező lesz, igazában ez mozgatja az üdvösség történetét. Speciálisan Isten szavának számít a sínai kinyilatkoztatás (tíz szó), továbbá mindaz, amit Isten Mózesnek mond, vagy amit a Második Törvénykönyv buzdító formában összefoglal. Már előbb ez a szó irányította a pátriárkák történetét, s ez elevenedett meg a próféták ajkán. Jahve az égből szól akkor is, ha a tűzszőlőből beszél (Kiv 20,22). Szava mindig erős és hatékony: benne van a meghívás, a kiválasztás, a küldetés, a felelősségre vonás és a jövő ígérete. Legnagyobb értéke azonban az, hogy Isten saját népéhez szól általa. Kinyilvánítja előtte önmagát, irgalmát, hűségét, szeretetét és gondviselését. A szó a szövetség tartozéka. Amíg Isten beszél, addig tudják, hogy nem fordult el néptől. Ezért a próféták a feddő, a megtorló, az ítéletet emlegető szót is az irgalom megnyilvánulásának tartják.

Isten a maga szavát rendszerint a próféták ajkára adja (Iz 42,1; 61,1; Ez 11,5; Óz 9,7; Joel 3,1). H. Schlier kimutatása szerint a „dabar Jahve” az Ószövetségben 241-szer fordul elő, s abból 221 esetben mint prófétai szó jelentkezik. A prófétákat ez a szó hívja meg, ez ad nekik küldetést, hogy építsenek vagy romboljanak, ültessenek vagy gyomláljanak (Jer 1,10; Iz 6,1; Ez 2,8). A szóból kicseng Isten abszolút akarata, ezért a próféta csak az orozlán ordításához vagy a csontjait emésztő tűzhöz tudja hasonlítani (Am 3,8; Jer 20,9). Nemcsak felvilágosító jellege van, hanem mozgatja a nép életét: megörvendeztet vagy csapást küld, megtérésre sarkall vagy ítéletet hirdet. Amikor aztán az élő szóból írás lesz, az is Isten uralmának eszköze marad, sőt állandó bizonyítékul szolgál a néppel szemben. A próféták érzik, hogy Isten a szavában mindkét kezét kitarja

a nép felé, ezért legfontosabb kötelesség a szó meghallása, illetve az engedel-
messég (MTörv 6,4; Iz 7,13; Jer 22,2). A zsolttáros már arra hivatkozik, hogy a
törvényben objektívalódott szónak üdvöt hozó ereje van, mert *életet* ad (Zsolt
119,50). A későbbi zsidóság már az egész Tórát úgy emlegette, mint a nép éle-
tének forrását. Ott azonban a prófétákon kívül még nem voltak meghatalma-
zott intézményes közvetítők az isteni szónak. Az írástudók sokszor a maguk akara-
rátát olvasták ki a betűből, vagy ellentétes emberi hagyománnyal közömbösi-
tették. Ereje mégis megmaradt, mert Krisztusban Istennek minden ígérete telje-
sedett.

Az Újszövetség visszamenőleg az egész ószövetségi kinyilatkoztatást Isten sza-
vának nevezi (Mt 1,22; Mk 12,26; Róm 15,20). Jézusnál azonban jelentkezik egy
feltűnő új sajátosság: Isten szava az ő szava, amely bejelenti Isten országának
eljövetelét és az üdvösség örömhírét (Lk 5,1; 8,11). Szava erős és hatalmas (Mt
7,28), csodáiban pedig szó és a tett egybeesik, és így tanúsítja Isten országának
kegyelmi tartalmát. Lassankint azonban Jézus szava és személye is azonosul, pél-
dául Márk evangéliuma 8,38-ban: „Aki szégyell engem és *szavam*at, azt az Emberfia
is szégyelleni fogja”. Az azonosítást és Jézus szavának megszélyesítését Pál
apostol viszi tovább: Jézusban Istennek minden ígérete (szava) igenné lett (2Kor
1,20). A zsidóknak írt levél 1,1 pedig arra hivatkozik, hogy Jézusban az isteni
szó teljessé és végérvényessé vált. Isten már nem prófétákon keresztül üzen,
hanem Fia által, aki a mindenség örököse s a láthatatlan Isten képme, azért
benne mindent kimondhatott, amit akart. A szó és Jézus személye közötti azo-
nosítás legerősebb János írásában. Az ő evangéliuma szerint Jézusban a Logos,
az Atya örök Szava lett emberré, s emberi alakjában is felismerhető, hogy telve
van kegyelemmel és igazsággal (Jn 1,12). Amit ő mond vagy tesz, abban az Atya
szava konkretizálódik a világban, s ez a szó kimondottan az üdvösségre irányul.
„Isten nem azért küldte Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üd-
vösséget szerezzen a világnak” (Jn 3,17). Isten szavának ezt az üdvösségszerző
erejét a többi evangélista is jelzi, amikor Jézust az új tanítás magvetőjének
nevezi. Ebből a magból az örök élet gyümölcsei teremnek. Péter úgy jellemzi
Jézus működését, hogy „békét hirdetett”, a választott népnek (ApCsel 10,36).

Az apostoli igehirdetés azonban nem olyan értelemben nevezi Jézust *Logos-*
nak, hogy rajta kívül nincs más isteni szó. Ő a teljesség, akiben Isten mindent
kimondott magáról, ami belefér a teremtményi keretbe. De éppen mivel terem-
tményi alakban jelent meg, azért őt is magyarázni kellett. Isteni szó volt az, ami
őt bevezette, és az is, ami róla tanúskodik vagy őt értelmezi. Isten radikális
önkimondása ugyanis annyira gazdag és mély, hogy azt csak a Szentlélek segít-
ségével lehet átfogni és a történelemben állandósítani. Hasonlóan ahhoz, hogy
Jézus embersége is a Szentlélek teremtő ereje folytán jelent meg világunkban.
Az Atya Jézusban kimondta egész kiletét, akaratát, tervét. A Titusnak írt levél
3,4 még arra utal, hogy „jóságát és emberszeretetét” is tükrözni akarta benne.
Jézus misztériumának azonban van még egy másik oldala. Őbenne Isten szava
nemcsak olyan értelemben volt hatékony, hogy világosságot gyújtott, hanem abban
az értelemben is, hogy emberi viselkedésével megadta a tökéletes választ az Atya
szavára. Ő mint a Fiú az Atyáról beszélt, de ugyanakkor a mi nevünkben be-
szélt az Atyához. Azért benne az Isten és az ember közötti párbeszéd elérte tel-
jességét. Mivel pedig velünk marad a világ végéig, megvan a biztosíték, hogy az
emberség meghallja az isteni szót és válaszol is rá. Az egyház ilyen értelemben
folytatja Krisztus művét: először hallgatja az isteni szót, hirdeti, továbbadja, de
ugyanakkor belőle él, s ezzel válaszol is rá.

Isten szavának újszövetségi értelmezéséhez tehát lényegesen hozzátartozik az
a mozzanat, hogy a Jézusban megtestesült isteni szó az *egyházban megmarad és
jelen van*. Az apostolok úgy indultak el, mint a tanítás letéteményesei, és az Ige
szolgáinak nevezték magukat (Lk 1,2). Ők nem egyszerűen a tanítás továbbadói,
hanem a Krisztusban megvalósult üdvösség hírnökei. Isten kinyilatkoztatott ta-
nitásának hatalommal felruházott hordozói (1Kor 4,1). Tudják, hogy nem elméleti
tanítást hirdetnek, hanem evangéliumot, az üdvösség örömhírét. Aki ezt hittel
fogadja, az az üdvösség részese. Isten szava tehát „ezentúl apostoli szó is, de úgy,
hogy benne maga Krisztus és az általa hozott üdvösség válik jelenvalóvá” (Leo
Scheffczyk, *Sacramentum mundi*-ban II,1404). Az apostoli egyház bizonyos afelől,
hogy az evangélium az „Úr szava”, de nemcsak abban az értelemben, hogy Krisz-
tustól ered, hanem abban is, hogy a hittel elfogadott szóban az üdvözítő Krisztus

közi magát (2Kor 4,5). A tanításban azért lehet maga Krisztus a tartalom, mert a Szentlélek az emberi szót képessé teszi erre a szellemi, dinamikus jelentésre. Más szavakkal ugyanezt mondja H. Schlier: „Az apostolok szava visszaemlékezés a Jézus-eseményre, de a visszaemlékezés a tanúskodó Szentlélek erejében megy végbe” (Handbuch theol. Grundbegriffe II,859). A Jézustól megígért Szentlélek tehát a biztosíték, hogy kinyilatkoztatott tanítás a történelemben nem veszti el szuverenitását. Erő van benne, vagy megvalósítsa Isten országát és eljusson a föld határáig. Nem az emberi bölcsesség formái biztosítják hatékonyságát, hanem a benne levő természetfölötti erő, amely „az üdvösségre vezet” (Róm 1,16).

Szent Pálnál különben a további teológiai reflexió nyomait is kereshetjük. Azon túl, hogy az evangéliumot azonosítja a benne rejlő isteni erővel, arra is figyelmeztet, hogy a tanítás magán hordozza a „kereszt botrányának” és „Isten oktalanságának” jegyeit. De a hívő felfedezheti benne a mindent meghaladó bölcsességet és szentséget is. Ez a tanítás a kiengesztelődés szava, amely végre is hajtja, amit ígér (2Kor 5,19). Aki befogadja, annak szívében a hit által Krisztus lakik (Ef 3,17), és ahhoz is hozzásegíti, hogy a feltámadt Krisztusban meglássa Isten dicsőségének végleges felragyogását, ami együttal a mi örökségünk (2Kor 4,6).

Végül, mivel a Krisztusban megjelent üdvösség-esemény minden időkre szól, azért az Isten szava hirdetésének intézményessé kellett válnia az egyházban. Már az apostolok gondoskodtak arról, hogy az evangéliumnak legyenek nunkatársai, akik vállalják az „Ige szolgálatát” (ApCsel 8,4; 1Kor 16,10). A hirdetés nemcsak szóban folyt, hanem írásban is. Az apostolok leveleik száfmára ugyanazt a hit-beli engedelmességet követelik, mint élő tanításuk számára (2Tessz 2,2; 3,14; 2Kor 10,10; 1Tim 3,14). Írásaikat intő buzdító szónak (logos parakleseos) mondják, amelyben Isten kegyelme munkálkodik (Zsid 13,22; 1Pét 5,12). Az evangélisták is azzal a tudattal írják könyvüket, hogy a bennük levő örömhír egyenlő a Krisztusban megjelent üdvösség feltáráásával és közvetítésével (Mk 1,1; 14,9; Mt 24,24).

Azt is hozzá kell még tenni, hogy az Isten szava úgy maradt meg az egyházban, mint *karizmatikus* szó, amely természetfölötti hatást vált ki. A hit, a remény és a szeretet az igehirdetés kapcsán születik meg. Ezért figyelmeztet Péter apostol: „Aki beszél, Isten szavait közvetítse. Ha valaki szolgál, azzal az erővel szolgáljon, amelyet Isten ad neki, hogy így minden Isten dicsőségére váljék Jézus Krisztus által” (1Pét 4,14). Szent Pál pedig még kiegészíti azzal, hogy az igehirdetés szent szolgálat, liturgia, amely megszenteli az embereket: „Krisztus Jézus szolgájának kell lennem a pogányok között, és Isten evangéliumának szent szolgálatát kell ellátnom, hogy a pogány népek a Szentlélektől megszentelt kedves áldozati ajándékká legyenek” (Róm 15,16).

Dogmatörténeti visszatekintés

Az apostoli egyházban tehát világosan tükröződik a meggyőződés, hogy az Isten szavának üdvösségszerző, kegyelemközlő hatása van: s ez a meggyőződés kiviláglik az újszövetségi könyvekből is. Az egyház azonban nemcsak a szót adta tovább, hanem *tettek* is alkalmazott, s hitt abban, hogy azok is a Krisztus által megszerzett üdvösség eszközei. Ilyen tettek voltak a keresztesítés, a kenyértörés, a kézrátétel a Szentlélek közlésére vagy az egyházi hatalom és küldetés átadására. A szónak és a tettek az összefüggését azonban csak később kezdte vizsgálni az egyházi teológia. Az első század végén *Római Kelemen* a korintusiaknak írt levelében (13,3; 46,7) úgy beszél Isten szaváról, mint ami hitet fakaszt és építi az egyházi közösséget. A *Didaché* (4,1) szerint az Úr jelen van mindenütt, ahol dicsőségét hirdetik. *Antiochiai Ignác* a Szentírást a Logos testének és vérének mondja, amely által tapasztalhatóvá válik közöttünk. A kimondott teológiai reflexió azonban Szent Ágostonnal kezdődik. Ő az Isten szavát úgy tekinti, mint az egyházban jelenlevő üdvözítő hatást. Az Isten szava nem a holt betű, hanem a Szentírásból kiolvasott élő szó, s ennek a szónak a hirdetése az egyházhoz kötődött. Ágoston hasonlítja össze először a szó és a szentség hatását, illetőleg a kettőt úgy kapcsolja össze, mint a teljes üdvrendi hatás okát: „A keresztségben a szó és a szentségi jel által születünk újjá” (In Joanne, 13,5). A szót hisszük, a szentség-jelét magunkra alkalmazzuk.

A szó és a szentségi jel párhuzama ettől kezdve megmarad a teológiában. A skolasztika — főleg Szent Tamás után — erősen rátereli a figyelmet a szentség objektív belső hatására (opus operatum), ezért az egyházi igehirdetés üdvrendi, illetve kegyelmi értékelése csökken. A középkori teológusok inkább úgy fejezik ki magukat, hogy a szó diszponálja az embert a hitre és a kegyelem befogadá-

sára. Természetesen olyanok is akadtak, akik a pietisztikus irányzattól vezetve a belső kegyelmi hatást szinte elszakították a külső igehirdetéstől. *Wycliff* pedig megindult az az irányzat, amely viszont az igehirdetés jelentősége mellett egyre kevesebb üdvrendi hatást tulajdonított a szentségeknek. Így az isteni szó és a szentség egyensúlya és összhangja sokáig elvégzendő feladata maradt a teológiának.

A reformáció egyházaiban az Isten szava központi fogalma lett a hitnek és a teológiának, de az értelmezés eléggé változó volt. Luther krisztológiai értelmezést adott neki. Az Isten szavában rejlik az üdvösség eseménye, de csak azok számára, akik birtokolják a Szentleket. Kálvin bizonyos értelemben spiritualizálja az isteni szót, amennyiben a kegyelmi hatást nem a szó közvetítésével gondolja el, hanem közvetlen isteni belenyúlás alapján. S mivel a reformációban az Isten szava abszolút jelentőséget kapott, azért a katolikus teológia a tridenti zsinat után inkább a szentségek kegyelemközlő hatását igyekezett tisztázni.

A kérdés új értékelése századunkban következett be. *Karl Barth* az Isten szavának három formáját különbözteti meg: a kinyilatkoztatást, a Bibliát és az egyházi igehirdetést. Külön kiemeli, hogy az Írás nem azonos az Isten szavával olyan értelemben, ahogyan azt a szóbeli sugalmazás hívei állították. Az Írás és az igehirdetés adott esetben és aktuális értelemben válik Isten szavává az egyházban. *Rudolf Bultmann* ezt az aktualizálást úgy magyarázza, hogy az Isten szava csupán egzisztenciális és eszkatologikus megszólítás. Amit a Szentírás elmond, az ennek a végső célra irányuló figyelmeztetésnek a korabeli mítikus nyelvbe való beöltöztetése. Csak azt kell meglátni benne, hogy új önértékeléshez segíti az embert. Isten szavának ezt a formai értékelését azonban a legtöbb protestáns teológus sem fogadja el. *E. Brunner* például hangoztatja, hogy Isten a kinyilatkoztatásban valóban kitarulkozik az ember előtt és igazságot közöl vele. *G. Ebeling* pedig arra utal, hogy a szó-eseményben Isten valóban megszólítja az embert, megvilágítja egzisztenciáját, és megnyitja előtte az üdvösséget, mint jövőt. Sőt még *P. Tillich* is elismer benne valamilyen tanítási (logos) jellegét, pedig lényegében az Isten szavát ő is úgy fogja fel, mint az isteni transzcendencia szimbólumát. *Pannenberg* sem közvetlenül az isteni szó tartalmát keresi, hanem inkább azt a jellegét, amellyel az egyetemes emberi történelemre hat, azaz amennyiben utal a végső üdvösségi kifejeletre. Ezeknek a véleményeknek valamilyen formában a katolikus teológiában is megvan a visszhangjuk, de ott természetesen mindig tisztázni kell a szó és a szentségi jel kapcsolatát.

Az isteni szó sajátosságai

A teológiai feldolgozás abból indul ki, hogy az Isten szava üdvörténeti valóság. Ahogy *H. Volk* megjegyzi: „Istennek hozzánk intézett szava mindenekelőtt azt jelenti, hogy helyzetünk nemcsak Isten léte által, hanem szabad akarátú megnyilatkozása által is meghatározást nyert az irgalom és az üdvösség irányában” (*Håndbuch theol. Grundbegriffe* II,867). Isten belső kegyelmi ténykedése feltételezi a szóban való megszólítást. A kegyelem rejtett valóság, ezért magyarázat nélkül nem ismerhetjük meg. Még maga Krisztus, a kegyelem legtökéletesebb megjelenése sem olyan magától értődő, hogy ne kellett volna kiletét magyarázni. Isten szava a Szentírásban olyan gyűjtő fogalom, amely megismertet bennünket az ő ránk irányuló kegyelmi tetteivel. Közli tehát a Krisztusról szóló üdvözítő tanítást és mindazt, ami üdvözítő ténykedését megjeleníti s gyümölcsözően élénk tárja. Ez a szó sokrétű és sok formájú. Nemcsak megismertet valamivel, hanem a ránk vonatkozó üdvrendi hatást is közvetíti. Megsejteni, hogy mi a kegyelem, és egyúttal sugározza a kegyelmet. Ezért az Isten szava az egyházban nemcsak a dogmák forrása, hanem Krisztusnak a Szentlélek által aktualizált kegyelmi hatása is kifejeződik benne.

Az isteni szó azonban mindig *emberi kiadásban* jelenik meg. Az emberi nyelv a maga logikai, jelentéstani és esztétikai funkciója révén válhat az isteni szó hordozójává. Az isteni üzenet, a tett és a kitarulás így fogalmazódhat meg általa. Az ember pedig alapjában nyitva áll a transzcendens világ előtt, ezért be tudja fogadni az isteni szót. De csak a kegyelmi felemelés képesíti arra, hogy hittel fogadja be és engedelmeskedjék neki. A hit hallásból fakad, azaz megelőzi a külső igehirdetés. A történeti megjelenés csúcspontja Jézus Krisztus, az Ige, a Logos. Ő a témája a Szentírásnak és az egyházi igehirdetésnek. Az egyház vallja, hogy a Szentírás nemcsak tartalmazza az Isten szavát, hanem azon van, hogy

az egyház igehirdetésében megelevenedjék, azaz visszacsengjen benne az apostolok dinamikus szava. A Szentírás továbbá nem egyszerűen Isten kijelentő szava, hanem már az apostoli egyház hitbéli elfogadása és tanúskodása is. A Szentírás tehát úgy az Isten szava, ahogy az ember már válaszol is erre a szóra. A válasz azonban sohasem volt csupán az ember öntevékenysége, hiszen a hitet a Szentlélek kegyelme teszi lehetővé. A Szentlélek jelenléte miatt a Szentírás nem mint üres jel tanúskodik Krisztus mellett, hanem mintegy szakramentális módon, azaz aktualizálja, jelenvalóvá teszi, amit tanúsít.

A kegyelemmel való telítettség miatt az Isten szavát az emberi szó soha nem érheti utol egészen, és nem is rendelkezhet vele. Még az egyház is úgy áll, mint a nagyobb, a magasabb rendűvel szemben, aminek alávetett. Az egyház az Isten szavából születik, köteles a szót elfogadni és neki engedelmeskedni. Ugyanakkor az Isten szava az egyházban érvényesül, teljes aktualizálását az igehirdetésben éri el. Az egyház azonban nem az írott szót ismétli. A hirdetés lényege a kifejtett bibliai szó. De a teológiának mindig keresnie kell a biztosítékot arra, hogy az emberi hirdető az Isten szavát mint természetfölötti valósággal telített szót hirdesse. Ehhez szükséges a meghívás és a küldetés, amelyet Krisztus, az apostoloknak, illetve az egyháznak adott. „Hogyan hirdessék, ha nem kaptak küldetést?” (Róm 10,15). Az emberi akarást és tettet ez a küldetés kapcsolja Istenhez, hogy a hirdetés a tőle megparancsolt és lehetővé tett szolgálat legyen. De a küldetés önmagában még nem biztosítja, hogy a hirdetés *tartalmilag* is kifejezi az Isten szavát. Ez csak úgy érhető el, ha a hirdetés igazodik a kinyilatkoztatáshoz, illetőleg annak normatív forrásához, a Szentíráshoz, mégpedig úgy, ahogy azt az egyházban mindig értelmezték. Az írott szó így lesz lélekkel átitatott tanítás, amely valóban hitet fakaszt.

Ahogy az Isten szava az egyház számára ajándék és feladat egyszerre, úgy az egyes hívő számára is kegyelem és ítélet. Ítélet annyiban, hogy feltárja elesett, bűnös voltunkat, és kegyelem annyiban, hogy felajánlja az üdvösséget Krisztusban. Az ember tehát az Isten szava előtt *döntés* elé kerül: bevallja-e gyarlóságát és elfogadja-e az üdvösséget. A kihívás érthető: a kinyilatkoztatott szóban maga Isten van jelen, illetőleg jelen van benne a Jézus Krisztus által végbevitt üdvözítő tett. Az egyház funkciója azonosul Krisztus tétével, ahogy ő mondta: „Aki titeket hallgat, engem hallgat” (Lk 10,16). Ezért lehet az egyházi igehirdetés, a kérésgma kegyelmi ténykedés, és ezért egyúttal az egyház küldetése is. A Szentlélek hatására Pál apostol így mutat rá: „Mi az Istentől eredő Lelket kaptuk, hogy megismerjük, amit Isten a kegyelemben ajándékozott nekünk. Erről beszélünk, de nem emberi bölcsesség tanította szavakkal, hanem ahogyan a Lélek tanít” (1Kor 2,11–13).

A szó és a szentség kapcsolata

Isten szavának tehát meg kell maradnia az egyházban, mert az, mint a Krisztusról szóló tanúságtétel, a lelki élet forrása. Ahol az egyház jelen van, ott van igehirdetés, és minden igazi igehirdetés egyházi jellegű. Ha pedig azokat a módokat, ahogyan Krisztus az egyházon keresztül üdvösségünket munkálja, a *kegyelem eszközeinek* mondjuk, akkor Isten szavát is annak kell mondanunk. Ez nem meglepőbb, mint az az állítás, hogy a szentségek a kegyelem eszközei, még ha ezek bizonyos tekintetben különböznek is az Isten szavától. Hogyan kapcsolódik a kettő egymáshoz?

Az egyház mindig a szó és a szentség-egyháza volt. Ma már túl vagyunk azon az egyoldalú megkülönböztetésen, hogy a protestáns egyházakat az ige egyházainak, a katolikusokat pedig a szentségek egyházának nevezzük. A II. vatikáni zsinat az isteni szó üdvszerző hatalmát és normatív jellegét az egész egyházi élet számára hangsúlyozta, s gondoskodott arról, hogy ennek nyoma legyen a liturgikus megújulásban is. Ugyanakkor érezzük, hogy ki kell egészítenünk a reformáció korának azt a nézetét, hogy „az igaz egyház ott található, ahol az evangéliumot tisztán hirdetik és a szentségeket helyesen kiszolgáltatják”. Ugyanis az egyház lényegéhez a hirdetésen és a szentségeken kívül hozzátartozik a szeretet-szolgálat, a diakónia és az apostoli küldetés is.

A szó és a szentség kapcsolatának elemzésénél a mai technika és természettudomány világában súlyt kell helyeznünk a misztériumokat bevezető alapkérdésekre is. Többek közt: Mit jelent az, hogy az Isten szól vagy cselekszik? Hogyan éri el transzcendens hatása az embert? Milyen szerepe van a szimbó-

lumnak az ember életében? És milyen szerepe lehet az Istennel fennálló kapcsolatban? A szentségek ugyanis jelképes cselekmények, amelyek éppen a jelképek által közlik a kegyelmet. Végül nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy amit a „szentség” fogalomba beleszorítunk, abban egymástól eléggé távol álló kegyelmi tények szerepelnek. Gondoljunk csak például az eukarisztia és a házasság szentségének különböző struktúrájára.

A legfontosabb követelmény az, hogy az isteni szót és a szentséget ne tekintjük úgy, mint két különböző üdvrendi nagyságot, hanem mint az egyház életének két megnyilvánulását. Az emberiség üdvének egyetemes jele és munkálója az egyház, s az egyháznak mint alapszentségnek a kegyelmeit közvetítik az egyes szentségek. De az egyház sem áll önmagában, hanem Krisztusból és Krisztustól értelmetzi magát. Sőt, az ígéhirdetésen és a szentségeken keresztül nem magát valósítja meg, hanem ezek azok a módozatok, amelyeken keresztül a Krisztusból kiinduló üdvösség kiárad az emberekre. Az egyház tehát úgy hordozza az isteni szót és a szentséget, ahogy Krisztus rábízta. Ezért, ahogy *Walter Kasper* mondja, „a szó és a szentség teológiáját Krisztussal kell kezdeni. Mindkettő tőle kapja a tekintélyt és az erőt. A szó és a szentség a kegyelem eszközei, de csak azért, mert Krisztus közvetítő tevékenysége áll mögöttük” (*Glaube und Geschichte*, 1970, 296). Először Krisztus lett az emberiség üdvének döntő jele, mégpedig szava, tette, személyisége, halála és feltámadása által. Eppen halála és feltámadása — mint az üdvösség állapotának megvalósulása — adta meg a lehetőséget, hogy ez az üdvösség emberi jelképekben kifejezhető és közölhető legyen.

Krisztus a feltámadásában „életető lélek” lett (1Kor 15,45), s egyúttal mutatja azt a célpontot, ahová a földi világot el akarja vezetni, és ezt a belőle kiáradó természetfölötti hatásokkal teszi meg. Neki tehát joga volt ahhoz, hogy ne csak szóban nyilatkozzék az üdvösségről, hanem ahhoz is, hogy ezt az üdvösséget látható jeleken keresztül közölje. Az ember testi létének éppen ez az érzékelhetőség felel meg. Szent Ágoston már jól látta, hogy a szentségi jel azt érzékelteti, amiről a szó beszél. Ezért nevezte a szentséget „látható szónak” (*verbum visibile*). De ugyanilyen joggal meg is fordíthatjuk a kifejezést, és beszélhetünk „hallható szentségről” (*sacramentum audibile*) is. A szentség tehát mintegy testileg, egész valóságában közvetíti azt, amit az isteni szó tükröz. A szó arra törekszik, hogy megtestesüljön a szentségben: „Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni”. Ezért mondjuk, hogy a szó és a szentség egységet alkotnak az egyházban, illetőleg érzékelhető és érthető formában fejezik ki az egyház életét. Az isteni szó tehát a szentségben éri el a legmagasabb kegyelmi hatásfokot. Úgy is mondhatjuk, hogy a szentség az egyházban a legintenzívebb formája annak az isteni szónak, amit hittel kell fogadni. Ezért a szentség nem szakadhat el sem az isteni szótól, sem a hittől. Nem lehet magában álló varázsszer.

A teológusok valóban arra törekednek, hogy a szó és a szentség kapcsolatának leírásában ne követezzék be az üdvrendi tettek kettőzése, továbbá, hogy az egyik a másikkal szemben ne veszítse el erejét. (Például a keresztség nem ad más kegyelmet, mint az isteni szó hittel való befogadását, noha éppen azt teszi teljessé.) A szerzők inkább csak szavakban különböznek, amikor a szó és a szentség egymásrautaltságát és belső egységét leírják. *Karl Rahner* így fejezi ki magát: „A szentség feltűnhet úgy, mint a legmagasabb emberi és egyházi foka annak az isteni szónak, amelyet az egyházban hirdetnek” (*Schriften zur Theologie*, X, 278). *H. Schlier* szerint az ígéhirdetés először a szentség súrtt szavához. *O. Semmelroth* pedig úgy gondolja, hogy a szó az Istentől az ember felé, a szentség pedig az embertől az Isten felé való mozgás, de mindig az egyetlen üdvrendnek két egymás felé tekintő fázisa. (*Sacramentum mundi*, 4,1410).

Ezzel már feleletet is adtunk arra, hogy mit kell érteni az isteni szó mintegy szakramentális jellegén. Az ige hirdetését és hallgatását nem az egyházi szentelvényekhez kell mérni, mert ezek csak az egyháznak a szentségek analógiájára elgondolt tettei. Az isteni szó magától Krisztustól ered, ő közli magát a hívővel, de közlése valahogyan a hit általánosságában marad. A szentségben ellenben úgy közli magát, mint aki az emberi élet határozott szituációját akarja megszentelni, s egyúttal kinyilvánítja az egyházban való jelenlétét. Ezért a szentségben a kegyelem is, az ember válasza is jobban konkretizálódik, mégpedig egyházi keretben. Egyszerű formában tehát így fejezhetnénk ki magunkat: Aki hirdeti vagy befogadja az Isten szavát, az valójában már nyitva áll a szentségek előtt is.

Aki a szentségekhez járul, arra kötelezi el magát, amit a hitén keresztül már megismert és remél. Mindkét esetben mint az egyháznak, a misztikus testnek tagja fordul a fő, Krisztus felé, ezért kitett annak a kegyelmi hatásnak, amely Krisztusból az egyház felé árad. A szentség tárgyi hatékonyságának (opus operatum) magyarázatát pedig csak abban kell keresni, hogy a szentségben jobban megnyilvánul Krisztus ígérete és elkötelezettsége, továbbá a szentség felvevőjének engedelmsége és Krisztussal való azonosulása.

SZENNAY ANDRÁS

Szent Gellért lelkiisége és teológiája

Gellért lelki nagysága különösen az ország kritikus időszakában mutatkozott meg. István király életének utolsó szakaszában elsősorban Gellért püspök védte a korabeli reakciós erők ellenében a még zsenge, újonnan szervezett magyar államiséget és a keresztény hitet. Később, Szent István halála után, a belső pártviszályok idején kemény szavakkal fordult mind Péter, mind Aba Sámuel királyok ellen, és ugyancsak szigorúan korholta a hol az egyik, hol a másik párt szolgálataiba szegődő püspöktársait. — Életének befejezése — nyugodtan állíthatjuk — a hitért és a magyar hazáért vállalt mártírhálál volt. A pogány Vatha csapatai 1046. szeptember 24-én fogságba ejtették, majd a ma is róla elnevezett Gellért-hegy lábánál társaival együtt kivégezték. Holt tetemét Csanádra vitték, és az általa alapított Szűz Mária apátság templomában helyezték örök nyugalomra.

Gellért lelkiisége

Az olyan lelkületet — vallhatjuk Kúhár Flórisssal —, mint Szent Gellérté, igen nehéz elemezni. A nagy természet hangjai csendülnek ki belőle, a természeté, mely rejtelmes, mint a Bakony erdeje az éjszakában, — és mégis olyan átlátszó, mint a kristálytisza forrás és patak vize. Ennek a természetnek a hangja talál visszhangra Gellért lelkében, — és a kettő együtt Istent dicséri. Teljességgel soha nem lesz megmagyarázható az a hét év, melyet Gellért a bakonyi remeteségben töltött. Milyen eszmék és képek töltötték be lelkivilágát? És ki lépheti ma azt annak a belső szentélynek a küszöbét, melyben közel ezer esztendeje a szent életű remete élt, együtt az erdővel, fákkal, virágokkal, állatokkal, forrásokkal, patakokkal, csillagos éggel? Azt sem ismerhetjük pontosan, miként gazdagodott lelke az ilyen érintésektől, hogyan formálódott az Isten kezében? Nem tudjuk, miként is fejlődött az a lélek, amely számára hamu lesz lassan a világ minden dicsősége, a királyi udvar pompája, jóléte, és később mégis oly erőssé válik, hogy szembe mer szegülni földi urával, Aba Sámuellel, nem teszi fejére a koronát és szemébe mer mondani minden gazságát. Akkor majd megismétli, amit *Deliberatio*-jában már egyszer leírt a gonosz uralkodókról, akik csak azért hatalmasoknak, hogy királyoknak hívják őket, de a népet fölfalják, adókat követelnek és önmagukat tiszteltetik, maguknak követelnek imádatot.

Megmagyarázhatatlan marad az is, milyen tűz és erő égeti, hajtja, hogy eljusson addig a sziklás hegyig, ahol majd vére omlik a magyar hazáért és a kereszténységért. Mert hogy a hazáért is, azért a földért és népért, ahol működött, melyet megszeretett, — afelől semmi kétségünk sem lehet. Talán azért annyit elmondhatunk: Gellértet fokozatosan egyrészt bizonyos világmegvetés, *contemptus mundi*, másrészt az *amor Dei*, az istenszeretet hatotta át, s e két erőnek szárnya lett lelkének hajtóereje. Ez az *amor Dei*, az istenszeretet összefonódott Gellértben egyházának szeretetével.

Amikor az egyházzal írt vagy szólt, szinte nem tudta korlátok közé szorítani lelke érzéseit. A szavak kifogyhatatlanul ömlenek lelkéből. Így valóban csak elhivatott, tüzes lelkű, mélységes hitű apostol nyilatkozhatott meg, akit elsősorban nem a tudományos közlés, az ismeretterjesztés szándéka vezetett, hanem Krisztus művének, a keresztény életnek valóra váltása, tanúságtétele.

Az egyházra tekintve Gellért nemcsak látható, tapasztalható mozzanatok, tényeket vesz észre, hanem olyan kegyelmi tényezőket, lelki értékeket is, amelyek az evilági látás előtt rejtve maradnak, semmiféle történeti vagy logikai úton meg nem közelíthetők.

A modern lelkiség és a mai ekleziológia számára is termékenyítőleg hathat mindaz, amit szentünk az egyház dinamikájáról tart: az egyház számára nem élettelen váz és keret, hanem élő valóság, mert a lelkekben folytonosan újjászüli Krisztust. Isten kegyelmi áramlása termést, biztosítót esőként öntözi az egyházat, amely épp ezért a világ végéig új és új nemzedékeket szül.

Szent Gellért bizonyosan ismerte Ágoston eszméit az egyháztól. De mindazt, amit Szent Ágostonnál vagy másnál olvashatott, imádsága, elmélkedései közben — a bakonyi magányban vagy a dunántúli, alföldi, Buda-környéki gyalogos, lóháton vagy szekéren megtett útjain, miközben hirdette az evangéliumot — személyes kincsévé érlelte. És ha olvasta is Ágoston definíciószerű kijelentését: *ecclesia unitatis societas vinculo caritatis ineunda* — később ez a meghatározás is — imádságai, elmélkedései nyomán — személyes meggyőződésévé asszimilálódott. Amikor pedig vigyázó szemmel nézte a hazánk földjén kialakulóban levő egyház sorsát, megjelenhetett előtte az égi Jeruzsálem apokaliptikus képe: oda kívánta hívni, elvezetni új népét, a magyar testvéreket, ahol már nincsen szenvedés és gyász, ahol maga az Isten töröl le minden könnyet. Szeme az eget látta már a földön: a Napba öltözött Asszony, a Szűzanya csodás fényességét — melyről oly szépen prédikált Szekesfehérvátról.

Gellért egész lelkével, egész valójával a magasba kívánt szállni, ahogy a *Deliberatio*-ban — mintegy önvallomásként — írja: „Aki valóban meg akar nyugodni, annak galambszárnyra van szüksége”. Ehhez a lelki felemelkedéshez két szárny segítette: az Isten szeretete és a lemondani is tudó belső béke keresése. Igazi, bensőséges béke után vágyakozott az olykor nagyon is nyugtalannak tűnő, zarándok lelke. A békét, lelkének nyugalalmát kívánta keresni előbb a kolostor csendjében, majd a hit hirdetésének kemény munkájában, ezt követően pedig a további feladatokra, a püspökségre előkészítő bakonyi magányban. És a végső megnyugvás után vágyott nyilván akkor is, amikor — üldözőiért imádkozva — életét adta, hogy megnyerhesse azt.

Szíve minden vigasztalás forrása, a béke egyetlen és végleges biztosítója. Isten után tört, Istenének felfedezhető nyomait kereste földi zarándokútján. Kereső, fürkésző szeme mindenütt megtalálja: „Aki Teremtőjét tudatlanságtól gátolva nem képes felismerni, — írja a *Deliberatio*-ban — az nézzen fölfelé az égre. Így megtanulja, milyen hatalmas az, aki mindezt a semmiből teremtetted. Hogy senkinek ne legyen mentsége, hogy Istent nem ismeri, bizonyosságul is meg vigasztalásul is megalkotta ő az eget. Azt akarta, hogy így mindenki filozófus legyen, — a lehető legjobb, legcsodálatosabb ismerettel. Mert ha kérdi valaki, hogy milyen fényes az Isten, hát nézzen a Napba, melyet Isten alkotott. Lásd meg, hogyan ragyog az, akinek teremtő erejétől fénylik a Nap. Ha az érdeklí, mily nagy az Isten, hát vizsgálja meg az eget és a földet. És mivel mindezt meg a lángelme sem éri fel, azért fontolja meg Alkotójának végtelenségét.” Nagy misztérium a ragyogó napfény, de nem kevésbé Isten titkát idézi Gellért előtt a beborult ég is: „Mélységes rejtélyek borítják el és magasságok, szöszökök felhői. A felhős eget titkába senki sem hatolhat be a Szentlélek tanítása, segítségével nélkül”.

Szentünk számára a természet is meg a kinyilatkoztatás is tele van rejtéllyel. Csak a hit világossága lebbentheti fel a fátylat, hatolhat a titok közelébe. Meg van róla győződve, hogy Isten minden megnyilatkozása kifürkészhetetlen. És ez a meggyőződés ösztökéli, hogy hitének lámpásával keresse mindenütt — a Szentírás írott szavában és a természetben — a természetfölötti nyomát, árnyékát, szimbólumát.

A kolostori évek, a zarándokút, a királyi udvar zaja, a bakonyi magány és a püspöki szolgálat gondja-terhe — mind arra enged következtetni, hogy Gellért lelkében már sok minden lehiggadt, feltisztult, mikor *Deliberatio*-ját megírta. Mégis, ez az egyetlen fennmaradt írása is csapongó fantáziáról, kereső-kérdő-kutató lélekről tanúskodik. A mai lélektan Gellért képzeletvilágát talán a szabad asszociációk kategóriájában könyvelné el. Gazdag és színes ez a lelki világ, dús fantáziájú és hirtelen változó, mint valamiféle kaleidoszkóp. A késő utókor elemző kutatója csak nehezen ismerhet fel benne szisztémát, egységet, — talán

csak a mindent feloldó, összeforrasztó Istenben, Isten felé fordulásban jelölheti meg azt. Írásának színes szavai villódzó értelemről, csapongó lelkivilágról, adnak hírt. De: akármilyen szentírási szóból vagy természeti képből is indul el, a következő gondolatnál, a következő mondatban már ott van Istennél, kiköt Jézus Krisztusnál vagy az ő egyházánál. Jól tudja — erről több helyen ír is —, hogy az Írást meg a természetet rejtett titkok fátylaként kell tekinteni, melyet nem elég csak nézni, hanem amelyen az élő hit fürkésző szemével túl is kell tekinteni. Gellért, a szerzetes, a hithirdető, a remete és püspök erről szóban, tettekben és írásban tett tanúságot, hirdetvén, hogy nemcsak evilági kenyérral él az ember. Számára tápláló kenyér és édes víz a Szentírás, melynek lapjain, szavaiban az igazság teljességével, Jézus Krisztussal találkozik.

Gellért, a teológus

Az elmúlt néhány évtized számos teológusának gyakran a szemére vetették, hogy munkáját az elvont tudományosság kritikus, hűvös légkörében végzi. Ezen az úton azután többé-kevésbé elsorvasztják a teológiában a keresztény bensőséget, lelkiséget, a meghitt jámborságnak szinte minden rezdülését. Hogy ez a kritika, na úgy tetszik, vád, megfelel-e a tényeknek, azt most ne kutassuk, — mindenestre az állításban van igazság, de sok a túlzás is. Most azonban nem a modern teológiával, nem is a mai teológia és keresztény lelkiség kapcsolatával foglalkozunk. Közel ezer esztendőtt lépünk vissza a múltba, hogy szép példát állítsunk a teológiából táplálkozó lelkiségre. Pillantásunkat nem is annyira Gellért püspök egyetlen fennmaradt művére — tudjuk, többet is írt —, hanem sokkal inkább az ő személyére vetettük és vetjük. Természetesen itt is áll: szerző és mű, Gellért és az ő „*Deliberatio supra hymnum trium puerorum*”-ja elválaszthatatlanok.

Hallhatjuk napjainkban is, elhangzott régebben is, hogy a középkori teológia azért mondott sok vonatkozásban csődöt, mert a hívő nép lelki szükségleteinek kielégítése helyett az elvont spekulációk útját járta. Ez az állítás így csak részben, sőt csak kismértékben igaz. A teológia régen és most *scientia sacra*, azaz szent tudomány. Az Isten felől érkezik — ha szabad így szólnom —, és az Isten felé vezet. Minden, még az elvontnak tűnő teológia is, ha valóban az, aminek tartja magát, — az Istenről, az isteni világról szól és Jézus Krisztus szent Lelkével töltekezik, hogy az Isten felé, az igazság teljességéhez vezethessen. Természetesen — bölcs, szentpáli pedagógiával — a szellemileg-lelkileg érettebbeknek már nem tejet, hanem szilárdabb ételt nyújt.

Olyan teológusra mutatunk rá itt, aki izzig-vérig tanult ember volt, jelentős szellemi igényekkel rendelkezett, — és ugyanakkor izzig-vérig hívő ember, szerzetes, pap, majd püspök, végül hitéért életét adó mártír.

Szent Gellért mint teológus benne állt a maga útját kereső, az új felé törekvő középkori hittudományos élet sodrában. A X. és XI. század első felében megpihenni látszó teológiai szakirodalomban Szent Gellért *Deliberatio*-ja — ahogyan Ibrányi Ferenc tanulmányában említi — „ragyogó csillag, amely felújítja a VIII. és IX. század hittudományának nemcsak fényét, de melegségét is”. Különös értéke ennek a munkának, hogy — bár a korai középkor teológiájának minden vonását magán viseli — egyszerűságra szerzőjének lelkiségéről, a hit titkaiból merítő lelki-szellemi képéről is ad számunkra, a késő utókor embere számára tájékoztatást. A *Deliberatio* voltaképp szentírásmagyarázat, de eredeti alkotás. Amint a szerző mondja, a három ifjú himnuszát előtte még senki sem magyarázta. Színesség teszi a munkát, hogy a misztikus szentírásmagyarázat célja és eszménye vezeti. Gellért maga is — erről írása tanúskodik — az elmélyülésnek és egyesülésnek bizonyos, az utókor által kielégítően soha meg nem határozható szintjén állott. Tudatában volt annak, hogy misztikus értelme csakis az Isten szavának lehet, más pusztán emberi írásnak nem, mert a Szentírásból a lélek kimeríthetetlen gazdagsága tárulkozik fel az ember előtt.

Hogy a Szentírás forgatása során Istennel találkozhatunk, ahhoz — Gellért szerint — nem elég csak az olvasás. Sokat kell elmélkedni Isten írott üzenetén, mert az Írás tulajdonképpen értelme csak az Isten szavát fizegető, a misztikus magaslatok felé szárnyalni kész ember számára nyílik meg. Szent Gellért célkitűzése épp az — és erre akarja rávenni az olvasót is —, hogy a Szentírásban ne csak a fizikailag olvasható-hallható szavakat, hanem azoknak lelket gazdagító, cselekvésre indító tartalmát is kibontsa.

A *Deliberatio*' a korai középkornak sok szempontból jellemző, de az eredetiség nyomait is magán viselő alkotása. S bár kétségtelenül hordozza Körának átmentő, áthagyományozó jellegét, ugyanakkor ez az áthagyományozás, -tradíció jelentős alkotó erőről tanúskodik. Mindannak fölélesztéséről, amely ott duzzad ezer év múltjában és amely az adott közegben, a kortárs olvasók lelkében új életet fakaszthat. Az ilyen tradíció semmiképp sem merev, konzerváló erő, hanem éltető, jövőt biztosító, aktív továbbadás. Gellért valóban a tradíció férfiája. Elhozza magával a kolostori közösségből az ősit, a kipróbáltat, az ezeréves földi múltra tekintő keresztény hagyományt. Ugyanakkor pedig, amikor ezt az ősi kincset bőségesen osztogatja, egyidejűleg a régit, az időtállót beilleszti, integrálja az újba. A hagyomány értékeit lefordítja — ha nem is nyelvi értelemben, hiszen latinul írt, de mondanivalójában — a pogány, a Krisztust és a keresztény ősokeket, atyákat még nem ismerő magyarság számára. Lefordítja úgy, hogy semmi lényegest nem változtat; és mégis, a szónak nemes értelmében korszerűsíti, hogy így kibontakozáshoz segítse az újat. Gellért — miként szellemi-lelki atyja, Szent Benedek —, a tradíció férfiája. Ugyanakkor mindkettőről elmondhatjuk, hogy egyikük sem volt tradicionalista. Semmiféle tradicionalizmus nem korlátozta lelki-szellemi szabadságukat.

Szentünk tisztelte a régi és megszentelt hagyományokat, de úgy, hogy nem vált „reakcióssá”; hogy szemefülsé nyitva maradt; hogy meglátta a helyi új igényeket, a jogos kívánalmakat. Az ember ősi, vele született humán igényeit tiszteletben tartva tudta átadni mindazt, ami bár megköt, de mégsem tesz a betűt, a törvény rabszolgájává. A szabadosságot kórholta, de úgy, hogy nem hagyta figyelmen kívül a lélek szárnyaló igényeit, Isten gyermekeinek szabadságát. Igényt tartott rá, hogy egy időre visszavonuljon, szellemi-lelki erőket gyűjtsön, de úgy és azért, hogy ez a sajátos energia-felhalmozódás ne az emberi társadalom, az emberi fejlődés ellenére, hanem annak szolgálatában, a jövő szolgálatában váljon termékeny, hozza meg majd évek, emberöltők múltán sokszoros termését.

Gellért úgy tudta a hagyományt tiszteletben tartani és a régit átadni, hogy ez az átadás az „átvevőktől” hatalmas aktivitást követelt: a hagyományoknak élő fenntartását és gazdagítását. Gellért püspök azok közé tartozott — erről egyetlen fennmaradt művének szinte minden lapja tanúskodik —, akik tudtak hálásan kapni, az ősoktól szellemi-lelki kincseket elfogadni, de volt bennük annyi erő és aktivitás, hogy azokat az életet gazdagító módon tovább is adják. Amint Krisztus nyomán Szent Benedek — Gellért szerzetes-atyja — idézi: a jó családnya régít és újat nyújt, ötvöz egybe, hogy az élet fennmaradását biztosítsa.

Szent Gellért azok közé a hídverők közé sorolható, akiknek egyik lábuk a múlt talaján áll, de a másik a jövőbe lendül. És — lehet-e erről kétségünk — a bakonybéli magányban megerősödött hite volt rá az igazi garancia, hogy amit magával hozott: ősei hitét, a közösség egybeforrasztó erejét, azt még élete árán is tovább tudja adni. A *fides operans per caritatem*: a szeretetnek tetteiben hatékonyvá váló hit Gellértnél valódi krisztusi méreteket öltött, hiszen ő is elmondhatta a Mesterrel: Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét tudja odaadni azokért, akiket szeret, akikben Istent szolgálja, akiket Istenhez akar vezetni.

A *Deliberatio* hittudománytörténeti jelentőségét egyre inkább méltányolják. Ennek egyik jeleként könyvelhetjük el, hogy szükségesnek látták épp napjainkban — végre! — kritikai kiadásban is közzétenni (a Corpus Christianorum — Continuatio Mediaevalis 49. kötetében, 1978-ban). Gellért e munkájával a Kelet és Nyugat között fennálló szellemi áramlásnak egyik jelentős pillérévé vált. Annak a hídnak a pillérévé, amelyen keresztül a Pseudo-Dionysios misztikája, misztikus teológiája utat talált Bizáncból Párizsba. A mű egyben pozitív bizonyíték arra is, hogy a Kelet-Nyugat irányú szellemi mozgásnak — mely nélkül érthetetlen lenne a későbbi nyugati teológiában a misztikus elemek jelentkezése — Gellért egyik láncszeme, közvetítője. Ugyanakkor — épp e műve alapján — azt is megállapíthatjuk, hogy eredeti gondolkodó is volt, egyszerűen azért, mert nála minden olvasott, átélmékedett, végiggondolt régi szöveg valamitéle belső asszimiláció révén saját lelkéből lelkedzett. És mi magyarok — talán nem is kicsit — büszkék lehetünk rá, hogy a középkornak egy teológiailag csendes századában magyar földön született a régít és újat oly szépen ötvöző *Deliberatio*. Így is mondhatnám: magyar közegben íródott, ha nem is magyar nyelven. Tudjuk, ekkor még messze vagyunk a magyar írásbeliségtől, és Gellért nem is volt magyar ajkú

ember. Sorai viszont odasimulnak a magyar földhöz, a születőben levő új élethez, és bizonyoságot tesznek arról, hogy mintegy ezer esztendeje kezdett kialakulni hazánk földjén a hittudomány művelése és kezdett erősödni a misztikus magaslatokra emelkedő, teológiából merítő lelkiesség.

A Krisztust hirdető apostol

Számos apostol-társával együtt Gellért püspök a népek családjában hazát kereső őseink számára Krisztust hirdette, Krisztus keresztjét tartotta magasra. Jézus Krisztus pedig — II. János Pál pápa szavait idézve — az a kulcs, amely az ember számára az alapvető valóságot tárja fel. Mindenekelőtt arra a kérdésre ad választ, hogy ki is az ember? Az embert ugyanis végső soron Krisztus nélkül nem lehet megérteni. Vagy még inkább: az ember önmagát nem tudja Krisztus nélkül értelmezni. Saját emberi méltósága, végső célja és evilági hivatása Krisztus nélkül fel nem tárt könyv, rejtett titok marad. Ezért úzte a vágy Gellért püspököt is, hogy Krisztus keresztjét hordja körül hazánkban és hogy népünk jövője érdekében a végsőig kitartson Krisztus szeretetében. Jézus Krisztus nélkül hazánk múltját, történetét sem lehetne megérteni, hiszen — ha erre tennénk kísérletet — akkor ki kellene szakítani népünket nemcsak a környező népek családjából, hanem az emberiség családjának folyamatos történetéből is.

Krisztus, akit Gellért püspök István király és népe előtt hirdetett, Krisztus keresztje, amit akkor is és — bronzba vésett kezével — ma is magasra emel, népünk számára régen és ma is figyelmeztető volt és marad. Az életre, az igaz öröme, az igazságra, a barátokért és minden emberért életét is odaadni képes szeretetre emlékeztet. Jézus Krisztus mélyebb értelmet adott őseink életének és mélyebb értelmezést nyújthat az élet célját kereső mai ember számára is. Szent Gellértnek égbe mutató keresztje — épp azért, mert Krisztus keresztje, melyen az élet született — nemcsak őseink számára jelentett jövőt, bizakodást és biztonságot, reménységgel, biztonsággal tölthet el bennünket ma is, a második évezred küszöbén.

Michelangelóról mondják, hogy amikor híres Mózes-szobrát elkészítette, ráütött a szoborra és ezt kiáltotta: Mózes, szólalj meg! — Gellértnél ilyen gesztusra nincs szükségünk. Nem kell a szobrot kézzel illetnünk, még rá sem kell tekintenünk, hogy Gellért püspököt megszólalásra bírjuk. Beszél, szól ő ma is hozzánk. Ma is felszólít minket Krisztust hirdető szava, ma is irányt mutat kezében az ég felé emelt kereszt. Es Gellért arra is megtanít, hogy nem nyugodhatunk az ősök által megvetett ágyon. Nem dicsekedhetünk semmilyen vonatkozásban a múlt babérjaival. Úton vagyunk azzal is, ha tiszteletben tartjuk hagyományainkat, de még inkább úgy — és erre fényes példa Gellért munkássága —, ha a múlt felől érkezve, arra építve tudunk az új felé, a jövő felé fordulni. Ha képesek leszünk a jelen órában is a szükséges megújulást képviselni. Ha nemcsak hátrafelé szegezzük tekintetünket, hanem előre is. Ha tovább építjük saját jövőnket. Mi, hívő katolikusok, természetesen egyetlen alapra, fundamentumra építhetünk — Jézus Krisztusra. Arra az ősi, ma már 1500 évre visszamutató alapra, melyre Gellért is épített. Ennek szeretete hevítette Gellértet, ezt kívánta szóval és tettel, sőt életével is biztosítani új hazájában, a mi magyar földünkön. Ez pedig az a PAX BENEDICTINA, az a benedeki béke, amelynek lelkületét a velencei Szent György kolostorban szívta magába, és amelyet el akart ültetni népünk szívében. Krisztus igaz békéjét hirdette, annak megvalósulásán fáradozott. S tudjuk, ez a béke nemcsak a fegyverek nyugvása, — ennél mérhetetlenül több: a szívek megbékélése. Mi, a késő utódok, ezt a békét pusztán evilági törekvésekkel nem leszünk képesek biztosítani. Ehhez hitre, reményre és mindenekelőtt nagy-nagy szeretetre van szükség. Gellért püspök hitére, reménységére és életét is odaadni képes szeretetére.

Felhasznált szakirodalom: 1. Csóka J. Lajos: Geschichte des benediktinischen Mönchtums in Ungarn (München, 1980) — 2. Györfly György: István király és műve (Budapest, 1977) — 3. Kúhár Flóris: Szent Gellért Bakonybélben (Pannonhalmi Szemle, 1927; 305—19.) — 4. Ibrányi Ferenc: Szent Gellért teológiája. Szt. István Emlékkönyv (Budapest, 1938) — 5. Angerer, Joachim: Benedikt i. die Benediktiner (Ottobeuren, 1980) — 6. GERARDI MORESENAE AECCLIAE SEU CSANADIENSIS EPISCOPI DELIBERATIO SUPRA HYMNUM TRIUM PUERORUM (Ed. Gabriel Silagi) (Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis, XLIX.)

ÁZSIAI TEOLÓGIA FELÉ?

Közhely, hogy elárasztja a világot az információk sokasága. Lassan jól tájékozott, művelt embernek számít, aki a saját szakterületét érintő legújabb könyvek és folyóirat-cikkek néhány mondatba sűrített kivonatait olvassa. Valójában, egyre inkább a vak szerencse, vagy a véletlen sodor az ember íróasztalára olyan írást, amely nem meszterkeltségében, hanem mondanivalójában új, eredeti és gondolatokat ébresztő. A „Harmadik világ” teológusainak Colombóban rendezett konferenciáján (1979-ben) A. Pieris sri lankai jezsuita teológus előadásában vázolta az ázsiai „felszabadítási teológia” lehetőségét. A Pierisszel levelezve jutottam hozzá tanulmányának angol szövegéhez. Kivonatossan a londoni *The Month* folyóirat is közölte.

A „felszabadítási teológia” nem a leg-szerencsésebb meghatározás, mert az olvasó azonnal a dél-amerikai irányzatokra gondol, de Pieris tanulmánya elejétől végig érdekfeszítő. Szerinte a harmadik világ közös nevezője a szegénység, sőt, a tömegnyomor. Ázsiában egyedülálló jelenség a vallások és a nyelvek káprázatos mozaikja. Minden olyan nyugati kísérlet, amely az ázsiai vallási helyzetet a nyomor figyelembevétele nélkül akarja megérteni, éppen úgy csődre van ítélve, mint minden olyan politikai kísérlet, amely figyelmen kívül hagyja az ázsiai vallásokat.

Pieris előbbi állításának bizonyítására felsorolja az ázsiai kontinensre jellemző tünetek részleteit. Európával, valamint Észak-, és Dél-Amerikával ellentétben, ahol az indogermán nyelvcsaládhoz tartozó nyelvek hegemoniája kizárólagos, Ázsiában a szemita, az ural-altáji, az indo-iráni, a maláj-polinéz és a japán, vagyis legalább öt, egymással össze nem függő nyelvi tömb létezik. Első hallásra ez a megállapítás fontoskodónak tűnik, de Pieris tanulmánya rögtön rámutat, hogy — szerinte — „minden nyelv egyedülálló kifejezési módja — az igazságnak... és a nyelv a valóság egy-fajta megtapasztalása, a vallás csupán a tapasztalat kifejezési módja”. De Pieris azt ajánlja, hogy a nyelvhez, mint a valóságot szimbolikusan sejtető eszközhöz ne csak a nagy irodalmi alkotások felől közeledjünk, hanem —:

„először figyeljük meg a népnyelvet, mert annak mélyén található meg az alapvető igazságokkal való találkozás: az emberi lét és tapasztalatok értelméről, az embert megkötöző béklyóról, és az ember végtelen lehetőségéről, hogy mindezekon felül tudjon emelkedni, miáltal felszabadítsa magát.”

A „felszabadítás” fogalma itt jelentkezik először Pieris gondolatmenetében, elsősorban mint az emberi lét és kibontakozás érdekében folyó küzdelem és szabadságharc. „Az ázsiai felszabadítási teológiának ez a lényege — írja —, és ebben különbözik a latin-amerikai, valamint az afrikai hasonló irányzatoktól”.

A nyelvi probléma az egyik nehézség, mert az előbb említett „lényeg” minden nyelv másképpen fogalmazza meg. Latin-Amerikában (mint a kontinens nevéből is világos) latin gondolkodásmóddal, latin fogalmakkal; Afrikában és Ázsiában — sajnos — angolul, ami rendkívül praktikus nyelv, de a soknyelvű Ázsiában semlegesíti is a sokféle hagyományt. A sokféle hagyomány — mint sokféle vallás jelentkezik. Pieris meghatározása szerint a vallás nem más, mint az ember (legtöbbször nem is tudatos) pszichológiai készítése annak felismerésére, hogy az Univerzumban minden összefügg; és ennek az egységnek akár a magán-, akár a közösségi szinten való megzavarása óhatatlanul súlyos következményeket von maga után.

Pieris szavait idézve: „A kozmikus erők, mint a hó, a fény, a szél, a ciklonok, a föld, a tengerek, az eső, az áradások a népnyelvben és így az emberi ösztönök mélyén szimbólumok is, amelyekkel a mindennapi szóhasználat szerint is élünk, és a vallások szimbolikája társadalmi szinten használja ezeket a jelképeket... De mi van ebben? Ha az evolúció valóban igaz, akkor igaz az is, hogy minden élőlényben, tehát az emberben is a szó szoros értelmében *van valami* az ősanycsontból, az első szilárd földkéregből, a tűzből, az óceánokból, és ez a *teljes összefüggés* teszi »szentté« a lét minden formáját.”

Pieris ezután visszatér az ázsiai valóságához, és kimutatja: a nyelvileg, vallásilag annyira megosztott kontinens egyetlen „pánázsiai” vallása a buddhiz-

mus, amely — ellentétben a hinduizmussal és a taoizmussal — nemzetek fölötti, nyelvhez sem kötődik, és annyira alkalmazkodóképes, hogy minden ázsiai kultúrában meggyökeredzett.

Figyelemre méltó ellentmondás, hogy mind a buddhizmus, mind a kereszténység ázsiai eredetű, de több évszázados missziós tevékenység ellenére a keresztények aránya alig 2%-a Ázsia összlakosságának; és ennek a 2%-nak a fele is egy országban, az ázsiai identitását elvesztett Fülöp-szigeteken él. Pieris szerint ez a tény mindennél jobban illusztrálja, hogy az ázsiai közegben a kereszténység képtelen volt megtalálni a maga helyét. Ennek oka, a nyugati kereszténység *szoteriológiája*, vagyis — műszóval: „üdvösségtana” — az ember megváltásáról és felszabadításáról vallott teória.

A kereszténység — Pieris véleménye szerint — az ázsiai bölcsökből kilépve, apologetikus célokból magába olvasztotta az antik, görög-római bölcsélet elemeit, de erőszakot tett a kísérlet során. Eredménye a kereszténységre és a nyugati kultúrára jellemző éles határvonal az elmélet és a praxis között.

A buddhista modellre Pieris az úgynevezett kozmikus (tehát a tapasztalati) és a metakozmikus (vagyis felszabadulási szféra) dialektikus kölcsönhatásának tudatosítását tartja jellemzőnek. Ebben az összefüggésben két, egymással szöges ellentétben levőnek tűnő eszmény és gyakorlat mutatható ki. Az egyik: a szegénység, a mindenről való önkéntes lemondás; a másik: a tudomány, a technológia, a gazdasági élet és a politika művelése, gazdagítása — az ember szolgálatában. A szerzetesi eszmény feladata az, hogy a kozmikus világrendben tevékenykedő emberben élő példával tudatosítsa, hogy a világ mulandó, hogy az ember végső célja nem a kozmikus: az anyagi, a tudományos, a gazdasági és politikai fejlődés, hanem önmaga megváltása vagy felszabadítása. Pierist idézve: „A Mammon befolyása alá kerülő eszmény, amely struktúrákban merevedik meg, igazolja Marx téziséét, miszerint az efféle »valóság« valóban nem más, mint illuzórikus boldogságot kínáló ópium. Ellentéte a valódi vallásnak... Ebből a szempontból a személyi kultusz időszakát nem lehet összehasonlítani a kapitalista társadalmak befolyásával. Ez utóbbi csöndesen, de alámossa az igaz vallásosság partjait. A konfrontáció tisztító, serkentő hatású lehet. Az észrevétlen felvizezés viszont elkorhasztja a vallás lényeg-

ét. Nem mindegy tehát, hogy milyen a társadalom, hogy milyen az állam. A buddhizmus éppen ezért soha nem is volt közömbös a kozmikus renddel szemben.”

Pieris jellemzőnek tartja, hogy mindent a Szovjetunióban is felismerik. A Nagy Szovjet Lexikon 1971-es kiadásában például Parfionovics ezt írja: „Ki ne tudná, hogy a buddhizmus nemcsak a szó közönséges értelmében vett vallás, hanem milliók életformája. Olyan kulturális és történelmi értékek hordozója, amely az egész emberiség szellemi örökségét formálta... de amikor magunkénak vallunk minden, az emberiség történelmében korábban megvalósult értéket, akkor általában az ókori és középkori Európára, valamint a Közel-Keletre gondolunk, és vajmi keveset tudunk a nagy ázsiai civilizációkról.” Szerzőnk szerint is ez a tájékozatlanság az egész emberiség számára káros.

Tanulmánya további részében Pieris így érzékelteti a nyugati kereszténység és a buddhizmus elvi álláspontja közti eltérést: „Amilyen mértékben növekszik a természettudományos megismerés és lesz általános az alkalmazása, olyan arányban szorul vissza a vallások rituális és szimbolikus tevékenysége, mellyel — korábban — a kozmikus világgal való azonosulást és a világnak az ember uralma alá hajtását fejezték ki... Az európai kultúrkörben a változás egyoldalúan és gyorsan zajlott le; ezért tört meg az egység, és az esztelen manipulálás ma már mindenki előtt nyilvánvaló súlyos következményekkel járt. Elegendő, ha az anyagiasságra, a fogyasztás és a többtermelés bálványozására, a környezetszennyeződésre és az ehhez hasonló jelenségekre gondolunk. A tünetek olyannyira elhatalmasodtak, hogy — legalábbis átmenetileg — megfosztják az embert azoktól a szimbolikus önkifejezési lehetőségektől is, amelyek korábban, a mitológiák és rítusok segítségével, lehetővé tették az egység, az egészség tudatosítását. Egészségben élve, az ember a maga testi, szellemi egészségét is biztosíthatta.”

Pieris az 1978-ban elhunyt Schumacherre hivatkozva állítja, hogy a szerényebb, sőt nyugati szemmel csigalassú ázsiai fejlődés jellemzője az egység megőrzése. Ez, a Schumacher által „buddhista termelési és közgazdasági módszernek” nevezett modell természetesen nem a szegénység, az elmaradottság, vagy éppen a nyomor felmagasztalása, hanem a párhuzamos fejlődés biztosítása. Pieris a szegénységnek a lelki-

séggel azonosított szemléletében — helyesen — nagy veszélyt lát. A kizsákmányolók gyakran ezzel a módszerrel igyekeztek megnyugtatni a kizsákmányolt tömegeket. A szegénység társadalmi és gazdasági vetülete miatt a nyugati kereszténységnek (közelebbről az egyháznak) választania kell a marxista materializmus és a hedonista, bőségben úszó társadalom között — véli Pieris.

Az ázsiai egyház a marxizmus, a nyugat-európai és a latin-amerikai megoldás malomkövei között őrlik. Igaz, hogy a klasszikus teológiai elmélet az elmúlt évtizedekben megújulni látszik, de változatlanul magán viseli a német és a francia hagyományok örökségét, ami visszavezethető a reformáció koráig. Az európai látszat-áttörés elképzelhetetlen lett volna a latin-amerikai felszabadítási teológia hatása nélkül, noha a latin-amerikai az európai gondolkodás- és szemléletmódnak csak egyik változata. Ennek ellenére, a felszabadítási teológiának mégis van egy, valóban forradalmi jellegű eredménye: a világtól elszakadt és feje tetejére állított teológiát visszahelyezte a praxis talajára. Ez a változás hozta közel a dél-amerikai felszabadítási teológiát a szintén a gyakorlatra alapozó marxizmushoz. Pieris ebben látja a nyugati kereszténység reális közeledési lehetőségét az ázsiai és szintén a gyakorlatból kiinduló buddhista világ felé, mert — írja a szerző —: „A lelkiség ázsiai felfogás szerint nem teológiai spekulációk következménye, hanem radikális tett, döntés; azonosulás a szegényekkel, az elnyomottakkal. Ebből a gyakorlatból következik az elmélet, és nem fordítva... Ez a lelkiség nem egoista, nem öncélú, mint ahogy a Kereszt, vagyis a szenvedés misztériumának felismeréséből következően abba a hiedelembe se ringatja magát, hogy a fejlődés fáklyás diadalmenet. Nem az! Ez a lelkiség tehát nem ábrándozik valamiféle utópia, például „az Isten országa földi megvalósításának” teokratikus államrendszere bevezetéséről. Ugyanakkor — folytatja Pieris — ez a lelkiség közelebb érzi magához azt a társadalmi-állami rendet, amely a minden ember számára megnyíló önmegvalósítást és felszabadulást igyekszik megvalósítani.”

Visszatérve az ázsiai problémára, a szerző ismét hangsúlyozza: nemcsak a világirodalomból ismert és szent könyveknek nevezett alkotásokban, hanem — és talán elsősorban — a mítoszok, táncok, rítusok, formulák színe alatt megnyilvánuló egységben, a bölcsélet és

a praxis teljes összefonódásában, tehát az életformában tapasztalható a lényeges eltérés a Nyugattól. Maga az a tény, hogy ez a dialektikus kapcsolat Nyugaton okozott sok fejtörést, és nem tudják eldönteni; a buddhizmus vallás-e, vagy filozófia, jól példázza a két felfogás közti különbséget.

Ezzel kapcsolatban Pieris (mintegy lábjegyzetként), kitér a mostanában elterjedt nyugati divatra, amely buddhista „technikát”, módszert, (például a Zen-irányzatét) igyekszik átplántálni — nyugati közegbe. Finoman „naivitásnak” nevezi ezt a szándékot, illetve rokonságot lát az ókori filozófiák úgynevezett „megkeresztelésével”. A szerző a nyugatiak figyelmébe ajánlja, nézze meg utána a „technika” szó pontos értelmének, és látni fogják, hogy a görög tő, a „Techne” nemcsak gépies cselekvést, hanem mesterfogást, művészetet is jelent. Ahogy valaminek „megadjuk a módját”.

Ha elvlasztjuk a kettőt, mint ahogy az első keresztény századokban (hitvédelmi és hitterjesztési célból) a bölcséletet a teológia szolgálóanyagává fokozták le, — tudathasadás következik be; megbillen az egy-séges Kozmosszal az ember kapcsolat. Vallási téren kialakul egy, a valósággal nem törődő, sőt azt megvető, egész-ségtelen felfogás. Kimutatható a kereszténység történetében is, amelyben mindig voltak az Istenről töprengő, elméleti teológusok, és olyanok, akik keveset szóltak, de — felszabadítva magukat — kapcsolatba jutottak az Egésszel. A Biblia nyelvén: „... az Élő Vizek forrásával...”, vagy: „az Út, az Igazság és az Élet” harmóniájával.

Pieris, szintézisbe hozva a történelmi körülmények miatt szinte homlokegyenest szemben álló nyugati felfogást az ázsiaival, emlékeztet arra: a keresztény hagyományban háttérbe szorult, a praxisból kiinduló módszer ma is megtalálható, sőt jellemző a buddhizmusra, amely az Istenről való sok beszédet — egyszerűen értelmetlenné tartja; még annak árán is, hogy tájékozatlan vagy felületlen vallástörténészek emiatt ateistának minősítik. Buddha azonban mély-séges csöndbe, hallgatásba burkolódzott, amikor ezek — az ember tudatán és működésén körén túli — kérdések szóba kerültek. Pieris idézve: „A szóbüvészkedés az isteni természet jellegéről; a matematikai játék az egyben a három, a három az egyben és ehhez hasonló álproblémák csak szóözönt okoztak...” A buddhista gyakorlat sokkal ko-

molyabban veszi a valóságot, mintsem hogy intellektuális szörszállhasogatássá alacsonyítsa. Az alázatnak nevezett felismerés megilletődött csöndben, nyugtalan keresésből fakadó elkötelezettséggel, szigorú fegyvelemből keletkező szabadsággal jár együtt. Ezek a fogalmak nem zárják ki egymást, hanem dialektikus egységet képeznek. Harmóniában, bölcsességben, szeretetben virágoznak ki. Ebből a másik ember, az úgynevezett „világ” szolgálata következik.

A felszabadítás tehát elsősorban — praxis. Az igazi tekintély, amelynek

nincsen szüksége erőszak-hatalomra, a megélt, emberekben megvalósult teljes egység — írja a sri lankai jezsuita Pieris.

Mondanivalójának eredetisége mellett A. Pieris tanulmánya jól illusztrálja, hogy a „reális teológia” is mennyire függ attól a környezettől, amelyben művelik. Különben nem is lehetne dél-amerikai, vagy — ez esetben — ázsiai változatáról beszélni. Mellékesen, de nem lekicsinyítve, ez a teológia az embert, a ma élő embert és társadalmát igyekszik szolgálni.

HEGEDŰS LAJOS

Karácsonyi vers a XVII. századból

Az Országos Széchényi Könyvtár még nem rendezett kéziratgyűjteményében bukantunk rá egy XVII. századból származó, vallásos verseket tartalmazó, megviselt könyvre.

A könyvet *Ernyey József* (1869—1945) 22 dobozos, még fel nem tárt kéziratái között, a XVII. számú (Pond/75) faszikuluszában leltük. *Ernyey József* a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi gyűjteményének könyvtáros öre volt, később az éremtár igazgatója, végül az Országos Természettudományi Múzeum első főigazgatója. A gyógyszerési pályát választotta, de már fiatal korában inkább a szakma története, mint gyakorlata érdekelte. A levéltárakat böngészve kapott kedvet történeti munkák írásához. Megírta Magyarország összes várainak, továbbá a Majtényi család történetét. Néprajzi és nyelvézeti kutatásokat is folytatott. *Karsai Géza* bencés szerzetessel együtt kiadták az egy-egy tájegységre jellemző népi színpjátékok történetét. Ebben ismertették a betlehemes, karácsonyi és a húsvéti naiv paraszti előadásokat is.

Ernyey József halála után az Országos Széchényi Könyvtárban körülbelül 40 doboz, a Néprajzi Múzeumban 5, az Országos Természettudományi Múzeum növénytárának anyagában 28 köteg kézirat-hagyatéka maradt ránk. Elképzelhető, hogy gyűjteményeiben nemcsak egykori forrásanyagokat találunk munkáihoz, hanem igen értékes, még fel nem dolgozott kéziratokat is.

A kezünkbe került bőrkötésű könyv belső oldalán elmosódott írást láthatunk: „Egyházi énekek 1645”. A belső hátoldalon pedig a következő bejegyzést: „Csisz-már Andrásé (és felesége) Kovács Terézé”.

A szöveg arra is példa, hogy az állattenyésztéssel, földműveléssel foglalkozó emberek milyen közvetlenséggel, egyszerűséggel fogalmazták és írták le a Jézus születéséről szóló verseket. A gondos, szép, olvasható írás népünk akkori beszédformáját, kifejezéseit őrzí.

A régi nyelvezetű — és ma nehezen érthető — szövegből kiragadtunk néhány sort, melyből a nyáját legeltető, állatát, földjét szerető ember vallásos áhitata sugárzik. A vers mai szóhasználatra átírva így hangzik:

*Hej, pásztorok, menjetek frissen a városba,
láttok egy gyermeket a jászokban.
Hallod, pajtás, új hírmondást jelent e fényes csillag,
amely a fejünk felett villan.
Kellj fel, földes (földműves), nem hajnalkor, hanem most
menj el a nyájhoz, honnét kövér báránycát hozz.
Tudjad, Jankó, a Megváltó, aki született jászokban,
Betlehemi (szegény) istállóban.
Te is, Dóra, készülj útra, tégy kosaradba gomolyát,
és mellé szép trós vajacskát.
Tehát menjünk, már ne késsünk, a Jézus üdvözlésére,
Szent anyja köszöntésére.
Tehát menjünk.*

H **M**is Na Sias &
Haj Pásztorok f' mennyetek Jüssen a Városban,
látott egy gyermeket a Jászoltyban. Ih mennyünk
csak Jüssünk Be be betlehembe.

Hallod Bajtos, Uj hix mondás, jelenti e Jényes Tszlag
melly a Jójünk Jelet vlik. Ih mennyünk. &

Kelly Jél Jedor, nem hajna thoz, ha nem most meny el a nyú
hez, hómét kövén Barinkat hoz, Ih mennyünk. &

Tuoyad Janko, a meo viki, a ki született Jászoltyba,
Betlehemi Istaloba Ih mennyünk. &

Te is Jora, keszülly ultra, teo kózarodba comolytat,
melle Jeps ivos vajasskát Ih mennyünk. &

Tehat mennyünk, már ne küssünk, a Jesus üdvözletésére,
Szent Anya kőzöntésére, Ih mennyünk. &

Mis Na &
Loen halhatatlan Doloo ez valoban, melly meo Jcha neres
törtent Crizicunkba, Uj Amit hallék praj Jászatol.
a merében, hogy született egy kis gyermek Betlehembe.

Csak következtetni lehet, hogy a vers leírói valószínűleg birkapásztorok voltak, akik bajukban védőszentjükhöz, Szent Vendelhez fohászkodtak közvetítésért.

A körülbelül 200 oldalas könyv kézírása az utolsó tíz-húsz oldalon megváltozik, itt más tintával és betűkkel találkozhatunk.

Az írás, szövege után ítélve, későbbi időből származhat, mert Ernyey József kéziratgyűjteményében a könyv egy borítékban volt, melyre a tudós polihisztor ezeket a szavakat írta: „Vásároltam 1890-ben — Egyházi énekek XVII. szd.”

Követhetnek karátsonvi

K Csokék N^e Memybol metroyal &
Kyrickisen, Imou gyermetke született Szent Máriaatol

szép virág halál Betlehemben.
Chrisztu devison, szép kisededersbe jászolyban Isten
ökrök közt jekszik a Szalmán Betlehemben.

Szent Lélek Isten Igalmaz nekünk Jესusert, hogy
örvevendhesünk, és vicadhasunk Betlehemben.

D Sub Maria. N^e I. a
Ditsőség legyen a Mors Kemben Istennek, jó aka
ratu Szent indulatu népeknek.

Técedésirink Mennyi Urunk Paptornuk, Tevéder
allunk, és macaptalunk Kyrallyunk

H Sub Credo. N^e prop
Hiszünk mi az egy igaz Istenben Krisztuban.

Ki Istennek született, Szoca. Fiában Jესusban.
Ki Joannantott, a Szent Lélektől született, Betle
mus alatt keresztet halálba adott.

Más lapokon ezt olvashatjuk:

Igen halhatatlan Dolog ez valóban, melly még soha nem is
történt Országunkba, Rf Amit hallék pajtásomtól.
A mezőben, hogy született egy kis gyermek Betlehemben.
Nagy öröm nap támadot, mert egy király származot az éjel
az éjel egy szép
minekünk minekünk mai napon adatot.
Megnyitak már az egek harmatoznak a földek a fölszeg földre
el jön az Isten Fia bűnösök meg váltója im nyugszik
im nyugszik Lelkünk drága zálogja.
Imádjuk az Angyalok áldjuk az Angyalok

JÉZUS ÉLETE

a csángók szájhagyományában

A csángók mondáit másfél évtizeden keresztül gyűjtöttem, nemcsak a magyarországi településeken, hanem a Kárpátokat átszelő Gyimesvölgyében, a Kárpátokon túl, a Szeret mentén Moldvában és a balladás emlékeket idéző Déván. A csángó elnevezés „elszakad”, „elvándorol”, „elmarad” jelentésű, szívbemarkolóan fejezi ki a három, sokat szenvedett, tragikus sorsú magyar népcsoport múltját.

A bukovinaiak 1764-ben a mádéfalvi vérengzés után menekültek el a székely megyékből. Néhány évig a moldvai magyarok közt húzódtak meg, majd Moldva északi részén, a Szucsáva mentén öt falut alapítottak. 1942-ben a magyar kormány a Bácskába telepítette őket, de a sors könyvében újabb földönfutás várt rájuk: 1944-ben a Dunántúlra kellett átköltözniük. A bukovinaiakkal együtt ezer moldvai magyart is elsodort a történelem vihara: 1942-ben ők is Bácskába települtek, s 1945 tavaszán három baranyai faluban találtak végleges otthonra. A moldvai csángók az etelközi magyarok elszakadt maradékainak vallják magukat. A XII. századtól több forrás is említi őket, s a forrásokból kitérnek, hogy a moldvai magyar őslakosság menekülő huszitákkal, kurucokkal, 48-as száműzöttekkel és a jobb élet lehetőségét kereső székelyek ezreivel gyarapodott. A gyimesvölgyiek egyrészt a székely megyékből, másrészt a moldvai magyar falvakból húzódtak a völgy három községébe és a patakok mellé.

A három magyar népcsoport — az idegen népek és a fejletlenebb gazdasági viszonyok közt — az archaikus regei-mondai hagyományt épebben őrizte meg, mint az anyaországban élő magyar népcsoportok. A csángók szájhagyományban őrzött regéiből összeáll a mitikus tudat történeti képe: a világ teremtmése, az özönvíz, Jézus élete, s a magyar nép története a legrégibb időkől szinte napjainkig, Bajcsy-Zsilinszky Endre mártírhaláláig.

Jézus élete tulajdonképpen a szájhagyományban őrzött apokrif könyvnek tekinthető. A regék eredetét a filológiai kutatás több forrásra vezeti vissza. A keresztfa története középkori vallásos iratokban maradt ránk, a gyékényágyon alvó Jézus mondájának egyiptomi párhuzamait is ismerjük, a mondák többsége kisebb-nagyobb eltéréssel a kelet-európai népek szájhagyományában is megtalálható. Ősi, több esetben Krisztus előtti időkől származó meset-mondai-regei motívumok variálódnak középkori, vagy még későbbi folklorisztikus elemekkel. Ami a szájhagyományból a Jézus-képhez illet, azt hozzáalakították, s ebben a hatalmas kollektív költői munkában kétezer év óta Európa minden népe részt vesz.

Jézus és Szent Péter gondolkodásából-szavaiból két különböző világlátás rajzolódik ki. Jézus gondolkodása isteni, Péteré emberi. Szent Péter röghöz kötöttségével, az anyagi világhoz tapadtságával, kisszerűségével ellenpontozza, s még élesebb fényben világítja meg Jézust.

Jézus útja az üdvözülés felé vezető út. A szegények közt született, s a mesék-mondák világában is mindig a szegények oldalán áll. Nem szociális, hanem világ-szemléleti alapállás ez, mert a szegények nem kötődnek olyan mértékben az anyagi világhoz, mint a gazdagok. Az üdvösséghez a szegénységben át vezet az út: adni, adni és adni kell. Oda kell adni mindent másoknak, áldozatot kell hozni. Le kell mondani pénzről, rangról, kényelemről. Aki a kötelességet feloldozta, szabaddá vált, s aki szabaddá vált, az előtt az utolsó kapu is megnyílik.

A szájhagyományban élő Jézus-könyv nem is emberi szavakkal megfogalmazott könyv. A természetbe irták, az állatok hátára, a madarak röptére, a fák leveleire. A földművelőt a fűzfa lehajló ágai, a madarak beszéde, a szamar hátán levő kereszt Jézus menekülésére; az ehető gombák, a teknősbéka, a magasba emelkedő hegyek Jézus csodáira; az arcát őrző búzaszem, a füveken pirosuló vér-cseppek, az aranyszínű méhek — Jézus szenvedéseire emlékeztetik. A szabadban élő ember naponta újra és újra felidézi és átéli Jézus életének mozzanatait, tanításainak erejét. A világ szó szerinti értelemben is nyitott könyv előtte, amit naponta és állandóan és egyfolytában olvas.

A bukovinai, gyimesvölgyei és moldvai magyarok szájhagyományban őrzött apokrif bibliája az írott szavak világában is fénylő, lelket emelő költészet, amely együtt és egyszerre mutatja Jézust és népünket, népünket, amely lelkéből-vágyai-ból-ideáiból őt kivetítette.

Az angyalok gyertyái Heródes üldözte a kis Jézuskát, ki akarta irtani, nehogy elvegye a királyságát. Nem tudta, hogy a kis Jézus hol van, s ezért ölette meg a két esztendőn aluli kisgyermeket. S akkor az angyal megjelent Józsefnek, s azt mondta, hogy vegye a gyermeket s az anyját, s meneküljenek, mert a gyermeket Heródes meg akarja öletni. S akkor ők azonnal el is indultak. Sötét éjszaka volt, Szűz Mária a kis Jézuskával a számárháton volt. Szent József vezette a szamarat. Szent József elszundikált, úgy menve, s Szűz Mária azt vette észre, hogy gyertya ég mellettük. Hát figyelte, hát egy kis angyalka tartja a gyertyát. S minden percben újabb angyalka száll oda gyertyával. Szűz Mária megszólal:

— Honnan jöttök?

Azt mondja a kis angyalka:

— Betlehemből. Mi vagyunk, akiket Heródes megöletett. Nézz csak hátra, mi van Betlehemben?

Szűz Mária visszatekintett, hát látta, hogy nagy láng van, nagy lángokat látott, ahogy futottak a katonák a fáklyákkal. Nagy sikoltozás volt, az anyák sikoltoztak a gyermekeikért, tépték ki a kezükből. S ahogy a kicsit megölték, abban a pillanatban ott termett a gyertyácskával, világították az utat. Szűz Mária megjegyezte a látáson, s megragadta Szent Józsefnek a kezét:

— Nézd József, mi van!

S mikor József nekiebredett, abban a pillanatban eltűntek a gyertyák és József nem látott semmit, mert neki nem volt akkora érdeme, hogy ezt meglássa. *(Andrásfalva)*

A szent család üldözése Mikor Krisztus urunkat Heródes katonái üldözték, Szent József hát a nyomukban mindenütt mentek Heródes katonái. Ahogy mentek, ségen keresztül, egy ember vetette a búzát. Elhaladtak -- Szent József Szűz Máriával és a kis Jézussal és nemsokára, egy fél óra múlva jönnek Heródes katonái. Azonban csoda történt a vetésvel, mert fél óra alatt, amíg odaértek Heródes katonái, addig a búza kikelt, szárba szökött, meg es ért. Hát kérdezik Heródes katonái az embertől, hogy:

— Ember, nem láttál egy férfit és egy asszonyt egy kisgyermekkel?

Azt mondja az ember:

— De igen, itt mentek el.

— Hát mikor?

— Akkor, amikor ezt a búzát vetettem.

S akkor azt mondják Heródes katonái:

— Hát az mikor volt? Ezelőtt fél esztendővel, az nem az lehetett.

És így felhagytak az üldözéssel és így megmenekült a szent család Heródes katonáitól. *(Istensegíts)*

A gyöngyvirág keletkezése Amikor Szűz Mária bujdosott az Úrjézussal, hogy üldözték, akkor egy patak partjára lebújtak. S mikor onnan mentek el, akkor Szűz Mária a patakból vizes merített, megmosakodott, s ahogy lefolyt az arcán az a vízcsepp, abból lett a gyöngyvirág. *(Déva)*

Jézus és a szökött rabszolga Mikor Jézus kisgyermek volt, szeretett a többi gyermekvel társalogni, legyen bármelyik gyermek es. Ő nem mutatta magát annak, hogy ő az Isten fia, ő egyszerű gyermek képében barátkozott a többi gyermekekkel. Elment ő es játszani, ki oda a mezőre, talált ott gyermekeket. Hát csináltak kertecskét, ő es csinált kertet, szép virágokat ültetett. A Jézusnak a kertecskéje úgy maradt, hogy inkább jobban nyíltak a virágok, de a másik gyermeknek, amelyiket a másik gyermek csinált kertecskét, abban a virágok elhervadtak.

Ők amíg ezt csinálták, hát bánkódott a másik, hogy látta, hogy hát az ő virágjai hervadnak és a barátjának a kertjében hát még inkább virulnak a virágok.

Egyszer látják, hogy egy vándor nagyon szalad és amikor mellettük elszalad, azt mondja:

— Kisfiúk, ha valaki kérdi tőletek, hogy egy ilyen és ilyen embert szaladva nem láttatok-e, nehogy megmondjátok, hogy láttatok.

Jézus azt mondta, hogy ő nem fogja megmondani.

Na, elszaladt. Őt üldözték, mert rabszolga volt, hát észrevették, hogy ő megszökött, hát szegény szaladt. Oda es értek az üldözők:

— Gyermekek, nem láttatok egy rongyos embert, félig meztelen volt, szaladni?

Jézus nem szólt semmit, csak letekintett a földre, de a barátja azt mondja:

— Igen, láttam.

— Mondd meg fiam, ha megmondod, kapsz egy aranyat.

Azt mondja:

— Igen — azt 'ondja — arra ment.

— Nesze, itt van az arany.

Ledobta az aranyat és ment arra, amerre a gyermek mutatta. Jézus, hát nem akart szólni, ő csak letekintett, de ez a gyermek, mikor hezzanyult az aranyhoz, rögtön elégette a kezét. Az sikoltott:

— Jaj, jaj, jaj!

— Látod, mért árultad el az embert?

S hát egyszer jönnek. Elfogák a szegény rabot és hozták, verik szegényt. S avval mondta neki Jézus:

— Látod-e — azt mondja — az arany téged elégetett, és te azt az embert elveretted — azt mondja. — Hát te nem sajnáltad azért az aranyért, mikor azt az aranyat fel sem tudtad használni, az tűzzé váltott.

És a szegény rab rea es nézett és mondta integetve:

— Ugye megmondtam, hogy ne áruljatok el, mégis elárultatok.

S avval nézte a kisfiú kezét, hogy el van égve.

Hát Júdás volt az a kisgyermek. Jézus már akkor tudta, hogy őt es el fogja árulni. S amikor felnőttek, emberkort értek, akkor Jézusnak a tanítványa lett és ő árulta el harminc ezüstforintért Jézust, ő adta el. A szegény rabot es eladta egy aranyért, Jézust es eladta harminc ezüstért, mert pénzéhes volt.

(*Andrásfalva*)

**Miért a pacsirta
énekel legszebben?**

Mikor Krisztus urunkat üldözték az üldözői, hát három ma-
dár ellene volt. A fűrj azt kiabálta:

— Itt szalad, itt szalad!

A bagoly megint azt mondta:

— Buvik, buvik.

A galamb azt mondta, hogy:

— Bukorba, bukorba.

A kis pacsirta megint felszállott a magasba, szépen énekelt a levegőben, hogy elterelje az üldözők figyelmét, s így megmenekült Krisztus urunk az üldözőktől. S ezért Krisztus urunk megátkozta a fűrjet avval, hogy magasra ne tudjon szállni, csak a vetések közt szaladgáljon, s a bagolyt avval, hogy nappal mindig csak bújjon, s a galambot avval, hogy soha fészket ne tudjon rakni. S a kis pacsirtát avval áldotta meg, hogy a madarak közt a legszebben énekeljen és röptében es tudjon énekelni.

(*Istensegítség*)

**A szegény asszony
tehené**

Egyszer Krisztus urunk Szent Péterrel a földön járt. Egy falu-
ban megesteledtek, egy özvegy asszony befogadta éjjeli szál-
lásra. Az özvegyasszonynak volt egy fia, akit igen kényesen nevelt és volt egy
tehenkéje, abból éldegéltek.

A szegény asszony az éjjeli szállóknak vacsorát adott, lefektette, s reggel, mikor akarnak menni, újra enni adott friss, édes tejet. Megköszönték Krisztus urunk és Szent Péter a szívességet és elmentek. Mikor már egy darabot mentek, Szent Péter hálálkodik, hogy milyen jó volt az öregasszony, hogy milyen jól ellátta őket.

— Uram, jutalmazd meg őt.

Erre azt mondja Krisztus urunk:

— Péter, az a tehen, amelyiknek a tejéből ettünk, már meg van dögölve.

Erre Szent Péter elszornyülködik:

— Uram, mért engeded meg, hogy elpusztuljon, olyan nagy kár érie azt a szegény asszonyt?

Erre Krisztus urunk azt mondja:

— Azért Péter, mert az a fiú, ha a tehen megmarad, semmit sem dolgozik és lett volna belőle egy tolvaj, mert nem tanult dolgozni, de így, mivel a tehen megdögölt, neki kell fogni, hogy dolgozzon s a munka által becsületes emberré válik.
(Istensegíts)

Krisztus urunk és a varga Egyszer Krisztus urunk és Szent Péter a földön járván elkerültek egy faluba. A faluban keresték a szállást, hát egy varga befogadta őket. Hát megháltak. Reggel, mikor mennek el, azt mondja Szent Péter Krisztus urunknak:

— Uram, ajándékozd meg ezt a szegény vargát, milyen jó szívvel volt, még vacsorát es adott, jól háltunk nála.

Azt mondja Krisztus urunk:

— Hát Péter ajándékozd meg te.

Azt mondja Szent Péter a vargának, hogy:

— Na szegény varga, mit kívánsz azért, amért ilyen jól elláttál münket az éjjel?

Azt mondja a varga:

— Hát ha tudtok rejtam segíteni, hát teljesítsétek három kívánságomat. Van a kertemben egy körtefa, azon, amikor termés van, mindig ellopják róla. Hát mikor terem, aki felmegy a fára, hát ne tudjon leszállni amíg én nem engedem, a körtefáról.

— Jól van megkapod.

— A második kívánságom meg az, hogy a házunk előtt van egy pad, aki arra rea ül, addig ne tudjon elmenni, amíg én azt nem mondom, hogy elmehet. A harmadik meg az, hogy szeretek kártyázni és a kártyán örökké csak én nyerjek.

Hát erre Szent Péter egy kicsit megcsóválta a fejét, a kártyára, a másik kettőre nem szólott, de ezt valahogy nem helyeselte, de hát azt gondolta magában: megadja.

Hát telt-múlt az idő, a szegény varga gazdaember lett, mert nyert a kártyán, mindig nyert. Na de eljött az idő, leöregedett már, hát eljött a halál utána:

— Készülj varga, menni kell!

Azt mondja erre a varga:

— Hát — azt mondja — légy szüves, engedd meg, hogy én ebből a körtéből ehessenek — azt mondja —, régóta, hogy nem kóstoltam, szeretném még egyszer megkóstolni, ezt a kívánságomat add.

— Hát jól van — azt mondja. — Ha már éppen ott állott éres előtt a körte, hát megengedte.

Azt mondja:

— Légy szüves, hozzál le nekem egy körtét a fáról.

A halál felment, hogy egy körtét levigyen neki, ott maradt, nem tudott leszállni. Kérlelni kezdte hát, azt mondja:

— Nem tudok lemenni, segíts rejtam, hogy leszálljak.

Azt mondja:

— Segítek, hogy leszállj, hogyha adsz nekem ötszáz esztendőt, hogy nem jössz ide.

Megígérte a halál, hát nem volt mit csinálni, nem tudott leszállni. Na jól van, odaadta a halál az ötszáz esztendőt, hogy nem megy utána. Élt vígan tovább, gyűjtötte a vagyonát, a feleségei, ahányszor megházasodott, mind meghaltak, de ő még mindig élt.

Hát bételt az ötszáz esztendő es. Egyszer érte megy a halál.

— Na — azt mondja — készülj varga, mert már elég öreg vagy!

— Hát — azt mondja a varga — most el es megyek már, légy szüves, amíg felkészülök az útra, ülj le ide a kapuba.

A halál leült a kapuba a padra és nem tudott felkelni. Újra könyörögni kezdett a vargának, hogy szabadítsa fel-onnan.

Azt mondja:

— Felszabadítlak, hogyha újra ötszáz esztendőt adsz.

Hát a halál, nem volt mit csináljon, újra kellett, hogy adjon neki ötszáz esztendőt, hogy elmeessen, mert hogyha nem tud onnan elmenni, hát a világ úgy megszorodik, hogy nem férnek egymáson az emberek.

Na megadta az ötszáz esztendőt. Megint vígan élt, kártyázott tovább, nyerte a pénzt, gazdagodott. Na de bételt megint az ötszáz esztendő.

Megint elment a halál. Most már nem tudta bécsapni a halált.

— Na készülj, gyertünk, most már nem engedlek.

Hát felkészült a varga, mennek. Viszi a mennyország kapujába. Azt mondja Szent Péter:

— Ki van ott?

— Én vagyok — azt mondja — az a szegény varga, akinél háltatok.

— Ja — azt mondja — igen, emlékszem — azt mondja — de — azt mondja — nem tudok helyet adni a mennyországban, mert kártyás ember voltál és a kártyásoknak a mennyországban nincs helyük. Eredj — azt mondja — a pokolba.

Elmegy a pokolba, hát ott befogadják. Azt mondja neki Lucifer:

— Hallottam — azt mondja — hogy életedben jó kártyás voltál, hadd lássuk — azt mondja — mit tudsz?

Leültek kártyázni, hát a varga mindig nyert. Mérgelődött Lucifer, utoljára aztán megharagudott, kirúgta a pokolból. Nekik olyan ember nem kell, aki mindig nyer.

Elmegy vissza a mennyország kapujába, megint kérétozik be. Azt mondja Szent Péter, hogy:

— Hát megmondtam — azt mondja — hogy nem bocsáthatlak bé — azt mondja — mert kártyás embernek nincs helye a mennyországban.

Azt mondja:

— Hát akkor mit csináljak, se a pokolba, se a mennyországba nem mehetek?

Erre Krisztus urunk odaszól Szent Péternek:

— Engedd bé Péter — azt mondja — mert világ életében igaz, hogy kártyás volt, de azt a pénzt, amit nyert, mindig a szegények közt szétosztotta.

Igy aztán Szent Péter béengedte a mennyországba, s így a kártyázásból es, méges megnyerte a mennyországot. *(Istensegíts)*

A báránycsontok Krisztus urunk mikor a földön járt Szent Péterrel, valami pusztaságon mentek keresztül s erőt megéheztek, de nem találtak se falut, se várost ott a közelben. Ahogy mennek, reátalálnak egy juhászkunyhóra,

ahol egy szegény béresjuhász vigyázott a gazdája nyájára. Azt mondja neki Krisztus urunk:

— Te juhász, adj valamit nekünk, mert erőst éhesek vagyunk.

A juhász gondolkozik, volt neki egy báránykája, az volt az egész vagyona, hogy azt levágja s mivel ő es éhes volt, ő es eszik belőle. Megkésztette, s mint illik, előre a vendégeknek adta oda, hogy egyenek. Gondolta, hogy ami megmarad, azt megeszi ő. De mivel Krisztus urunk Szent Péterrel erőst éhesek voltak, az egész bárányt megették, a juhásznak nem maradt semmi. Azt mondja Szent Péter Krisztus urunknak:

— Uram, valamivel jutalmazd meg ezt a szegényt, milyen jószívű volt, egyetlen báránkját es elkészítette nekünk.

Azt mondja Krisztus urunk a juhásznak:

— Te ezeket a báránycsontokat gyűjtsd össze mind és dobd bé a karámba a többi juhok közé.

A juhász úgy tett, ahogy Krisztus urunk mondta, s hát mit lát: minden csontból egy juh lett, ahány csontja volt a báránynak, annyi juha lett az ő jegyeivel.

Így jutalmazta meg a jószívű juhászt Krisztus urunk. *(Istensegíts)*

Miért rövid a búzakaralász?

Mikor Jézus Krisztus a földön járt, nagyon el volt a nép gőgösödve, amikor ment az utcán Jézus Krisztus, hát sok helyen talált kenyeret eldobva, s olyan helyeken es, ahol illetéktelen.

Egyszer ment Szent Péterrel a határban, nagyon szépek voltak a búzák, hát abban az időben a kalász a tövéig ért. S akkor Jézus Krisztus odament, megfogott egy búzakaralászt, s így felfejtette. S amikor közeledett a hegyéhez, akkor Péter kérte, hogy bár a madarak részére hagyjon egy keveset.

S így lett ilyen rövid a kalász, mert az ember nem érdemes arra, hogy sokat teremjen. *(Andrásfalva)*

Jézus képe a búzaszemen

A búzaszemen ott látjuk Krisztus urunk képét. Ez úgy keletkezett, hogy Krisztus urunk a végvacsoráján az ő testét átváltoztatta kenyérré és mivel, hogy a kenyér a búza, hát rejtta es hagyta a búzaszemen az ő szent képét. *(Istensegíts)*

Krisztus urunk vére

Volt egyfajta gaznövény, ami az utak szélén terem. Ennek a leve-lén egy-egy piros pecsét van. A néphit azt tartja, hogy amikor Krisztus urunkat vitték megfeszíteni és a keresztfával ment, csepegett a vére, s erre a növényre reá hullott a vér, s ez rejtta es maradtott, s ezért úgy tartják, hogy az a piros folt rejtta Krisztus urunk vére. *(Istensegíts)*

Miért három szegvel lett Jézus a keresztre szegezve?

A kovácsnak azért van ilyen nehéz munkája, sok munkája, mert ő vállalta, hogy Jézusnak megcsinálja a szegeket, amivel felfeszítik. S csinált es négy durva szeget. És a tolvaj megszánta Jézust es ellopott egy szeget, s ezért Jézus a tolvajnak megbocsát, mert ő szánalomból lopta el. S ezért lett Jézus három szegvel megfeszítve, mert a negyediket ellopták. *(Andrásfalva)*

A hegyek és a völgyek keletkezése

Mikor Krisztus urunk a feltámadása után felment a menny-be, ahogy szállott felfelé, úgy húzódott a Föld utána. Krisztus urunk látta, hogy a Föld es akar menni utána, hát azt mondta:

— Úgy maradjatok, ahogy vagytok!

S azóta vannak a hegyek s a völgyek. *(Istensegíts)*

Weöres Sándor - VERSEI

Jézus

Rejtőztem légbe, kútba, gazba,
rám ne leljen Isten haragja,
de megfogott az elemekben
és ime testben megszülettem.

A házak

A házak földön állnak.
A házak hóban állnak.
A házak üregeken állnak.
A házak homoksíkláson állnak.
A házak földrengésen állnak.
A házak évszázadokon állnak.
A házak imádságon állnak.
A házak.

Monológ

A fogatok közt a sasé a legelső,
barlangszerű éjszakákon át
vallattad a szíved: utoléri-e végül?
S ha minden akadály dacára, igen:
az is csak elsőség a nyomorultak között,
nem állhatsz ki a sorból, legföljebb elejére,
hogy letről nézve te légy, aki megközelíti
a mennybolt szűz magasát, mely ugyanannyira
távoli mindentől. Mert egyetlen búra alatt
kering a királyi istálló, meg a főpapi ól,
s a szegénység valahány bordája, csigolyája,
arc-nélküliek perirata, egymást sújtó vesszeje,
vaksi csúszómászók és gyors sasok. Csupán a gödör,
a fájdalom-vájta odú, hova elmenekülhetsz,
az első és végső barlang, az egyetlen,
hol diadal s szégyen leveti álarcát, egymásra nevetve.

Barokk templomi zene

A világ magasán arany orgona szól,
sípok, fuvolák körülötte,
hegedűk sora zsong sűrű felleg alól,
klavikord, lant, hárfa mögötte.

Angyalsereg ünnepel ennyi zenével,
hadd hallja az emberi fül:
a távoli nappal, a mennyei éjjel
sose-vélt hangokra derül.

Felröppen a szív a világ tetejébe,
a hang-zivatarban az Isten elébe,
többé le se szállni, ahol szakadék
árnyéka remeg, halovány tüze ég.

A PÁPA SZÍNDARABJA

Karol Wojtyła életpályáját bőven díszítik irodalmi érdeklődéséből és tehetségéből fakadó megnyilatkozások. Az előszó használatának, értékelésének mesterségét még a szószéki szereplések előtt, egy „színházi műhelyben” — a Krakóban működő Drámai Stúdió '39, majd a Rapszodikus Színház tagjaként — tanulta és alkalmazta. De már korábban, szülőhelyén, Wadowicében kezdett irodalommal foglalkozni. Később néhány fiatal egyetemistával — mai ismert írókkal, többek között Tadeusz Holujjal, Tadeusz Kwiatkowskival, Jerzy Lauval, Marian Pankowskival és Wojciech Zukrowskival — együtt megalapították Krakóban a Fialat Művészek Klubját, ahol irodalmi és szerzői esteket rendeztek, lapot szerkesztettek.

A Drámai Stúdió '39-et a neves író és színikritikus, Tadeusz Kudlinski hívta létre. A társulat amatőr színészeket foglalkoztatott. Karol Wojtyła mindjárt a megalakuláskor csatlakozott hozzájuk és itt aratta első nagy, művészi sikereit. Ekkoriban kezdte írni Albert barát című drámáját. A Stúdió '39 működésének 1939 szeptemberében a náci támadás vetett véget.

A Rapszodikus Színház 1941-ben, a Wadowicéből Krakóba menekült Kotlarczyk vezetésével kezdte meg működését. A színház nevét Juliusz Slowacki nyolcsoros rapszódiaíról kapta, amelyeknek Kotlarczyk nagy csodálója volt. Az előadásokat illegálisan, mindig más-más háznál tartották. A bemutatott művek hazafias tartalmukkal, művészi szándékukkal és formájukkal a nemzeti öntudatot táplálták, erősítették a megszállókkal szemben. A premieren Juliusz Slowacki „Król-Duch” (Király-Szellem) című filozófiai eposztörredékét adták elő, a kísérőzenét pedig Chopin műveiből állították össze. Ezt, második bemutatóként, ugyancsak Slowacki-mű, a „Beniowski” (Benyovszki) követte. Előadták Mickiewicz Pan Tadeuszát is. Wojtyła a színháznál mint színész és rendező tevékenykedett. A Rapszodikus Színház az akkori irodalmi élet legjobbjait tömörítette maga köré (Jerzy Braun, Zofia Kossak, Jerzy Turowicz, Wojciech Zukrowski, stb.).

Ebben a környezetben, a tanulás és a gyakorlati alkalmazás kettős özvözetéből alakult, kristályosodott ki Karol Wojtyła előadói művészetete, rendkívüli szószéki tehetsége. A színpadot, az egyetemi katedrát, a szószéket mindenkor filozófiai felkészültségével, művészi rátermettségével, magas szintű etikájával és a nemes, szép és igaz iránti érzékenységével tette tartalmassá.

Minden írása — akár vers, akár tudományos próza, bölcséleti elmélkedés vagy morális tanulmány legyen is az — sokrétű, gazdag szöttes. Ezekkel hódított magának nagy közönséget — előbb hazájában, majd annak határain túl. Jeannine Luczak-Wild Kísérlet Karol Wojtyła költészetének értelmezésére című, a Neue Züricher Zeitung 1979. október 12-i számában megjelent tanulmányában írja, hogy „rangos irodalmi alkotásokról van szó, olyan sokrétű — Roman Ingarden fenomenológiai strukturalizmusának krakkói hagyományát követő — művekről, amelyekben forma és tartalom kölcsönösen meghatározza és megvilágítja egymást”. Írói álnevei közül az egyik: Andrzej Gruda, a másik — a gyakrabban használt: Andrzej Jawien. Ez utóbbit a nagy humanista lengyel író, Jan Parandowski Visszatérés az életbe című művéből vette. Így szignálta Az Aranyműves Boltja című pszichodramáját is, mely a Znak lengyel folyóirat 78. számában jelent meg, 1960-ban. Először az olasz rádióban adták elő hangjáték formájában. Legújabban pedig a Münsteri Teremszínház 1980–81-es repertoárján szerepel. A mű az emberi élet egészéről szól, nem csupán a házasságról. De középpontjában az emberi élet e legvitásabb problémája — a nő és férfi kapcsolata — áll. Ez az a terület, amely az emberi életet a maga teljességében, mélyrehatóan érinti, és itt kínálkozik a legtöbb alkalom nézeteltérésekre, összeütközésekre, a harmónia megbontására.

Az Aranyműves boltja költői mű. Úgy is mondhatnánk: drámai oratórium. Alcíme: „Elmélkedés a házasság szentségéről, olykor drámai fordulatokkal”. Ma

világszerte fordítják, előadják, elemzik. A sikert elsősorban annak kell betudnunk, hogy valóban írói alkotás, amelyben a szereplők „a költészet hites egyszerűségével” tesznek vallomást a házasságról, szerelemről, az emberi kapcsolatokról. Ezt az egyetemes problémát sokféle szempontból lehet bemutatni. Itt a katolikus világnézet adja meg rangját. Ez azonban korántsem jelenti a mondanivaló „lecsúszását”. Találóaan állapítja meg a már idézett Jeannine Luczak-Wild, hogy ebből az „egy szentségről folytatott meditációból (s ráadásul éppen ennek a szerzőnek a meditációjából) hiányzik a teológiai érvelés. Az „előtér” szintje a — természetesen a transzcendencia felé nyitott — egzisztenciális dramatikára korlátozódik, a meditáló személyek nyelve a hétköznapiak és — Ádám (az egyik főszereplő) esetében — a keresztény létfilozófia nyelve, amely különösen emlékeztet az „alkotói hűség” Gabriel Marcel-féle filozófiájára. A filozofikus szemlélet ilyen, tudatos alkalmazásának köszönhető, hogy a mű nagymértékben „általános érvényű” — tehát nem csupán a „katolikus” irodalom példája.” Az is bizonyos, a darab iránti közérdeklődést fokozza a tény, hogy Karol Wojtyła, Krakko érseke, II. János Pál néven ma a világegyház pápája.

Az Aranyműves boltja a drámában az a hely, amely körül igen mélyreható gondolatok fakadnak. Ott lehet megvásárolni a házassági hűség szimbólumát, a jeggyűrűt. De jelentősége és súlya csak párosával van: két jeggyűrű — titkon — egygé fűzi, egybeköti az egymást szerető párokat. Mélni is csak párosával lehet őket. Ahogy az Aranyműves mondja: „Az én aranyműves mérlegemnek az a sajátossága, hogy nem méri a fémét, csak az ember életét és sorsát”. A jóban-rosszban egymás mellett való kitartást, vagyis „nem a fém súlyát, hanem az ember fajsúlyát”. Mérége ilyen értelemben mér mindent, s ezért csalhatatlan.

A három részből álló mű számos monológra tagolódik. Ezeket csupán esetenként váltják fel a közjük iktatott, de velük szervesen összetartozó dialógusok (ahogy az alcím mondja: „drámai fordulatok”). A különböző idősíkok — múlt és jelen — egybefolynak, keverednek egymással. Ismét J. Luczak-Wildet idézve: „A mű filozófiai mondanivalója alapján érthetővé válik az egyébként rendkívül szokatlan időbeni perspektíva. Hiszen a visszaemlékezésre való alapozás tulajdonképpen nem a drámai, hanem a lírai költészet ismertetőjegye (Staiger), a reminiscencia múlt ideje ellentétben áll a dráma „presentation”-ra, a színpad „abszolút jelenére” (Lukács) irányuló lényegével. Csakhogy ennek a meditációnak éppen az a különlegessége, hogy egyszerre visszaemlékezés, megjelenítés és kivétel, s ezzel dráma a szó staigeri értelmében is: múlt jelen és jövő egyetlen nagyszabású, egész embert követelő gesztusba tömörül, egységes alakká válik a létezés megválasztásának aktusában, a házasságkötés elhatározásában. E választási aktus meditáció útján történő szüntelen ismétlésének szükségszerűségében rejlik a hűség ethosza és drámája: így nyer értelmet a mű „elcsusszantott” időperspektívája.”

Az Aranyműves boltja három részében a szerző három házaspárt mutat be, saját problémáikkal. Az első rész: „A jelek” — a szeretetről, jegyzegegről, Teréz és András esküvői készülődéséről szól. Ok a sikeres házasságot példázzák. Bennük nagy volt az egymás iránti szeretet, megértés, s ennek gyümölcse a boldog házaselet. A második rész: „A Völegény” — rosszul sikerült házasságot mutat be. Anna és István házaselete tele kínos vergődésekkel, gondokkal. Megoldás — akárcsak a görög drámákban — nincs. De a keresztény gondolkodás révén mégiscsak felcsillan a remény — a jövőben. Ebben a részben egy jelképes alak is színre lép: Ádám, aki — nevének bibliai, jelentésbeli értelme szerint — „Az Ember”, ugyanakkor (majd a harmadik részben) a másokért vállalt áldozat, Krisztus jelképe is („én alighanem azért vagyok, hogy minden ember helyét betöltssem, magamra vállalva további sorsukat, mert bennem kezdődött a sorsuk” — idézi Ádám szavait Teréz, később pedig megállapítja: „Ádám sorra megnevezett bennünket. A saját nevét elhallgatta. Olyan volt, mintha közös nevezője volna valamennyiünknek, és egyszersmind védő meg bíró”). A harmadik rész:

„A gyermekek”. A dráma legszebb része. A harmadik házaspár az előző kettő gyermekeiből áll: Mónika — Anna és István lánya; Kristóf pedig Teréz és András fia. Ők most kezdik közös életüket. Ennek a közös életnek a mértéke, hogy minél tökéletesebben tükrözzék vissza az abszolút Léteket és Szeretetet.

Az Aranyműves boltját hűen és költőien fordította Balássy Péter lengyelből. Az első és második részben fölhangzó kórusokat Balássy László költötte át. A darabot Budapesten a Szent Kereszt plébániatemplomban mutatták be 1980. május 18-án, neves fővárosi művészek — Kohut Magda, Venczel Vera, Raksányi Gellért, Szokolay Ottó —, valamint az egyházközség részéről S. Balogh Judit és Fűzik László közreműködésével. Rendezte: P. Horváth László. A darab megérdemelt sikert aratott. Az egyházi sajtó mellett elismerően méltatta a Magyar Nemzet, Népszava, az Élet és Irodalomban E. Fehér Pál, valamint a Magyar Rádió is.

A következőkben a Vigília mutatja be a művet, Andrzej Jawien drámai elmélkedését, a budapesti oratórium-előadásra készült, némileg rövidített szövegkönyv alapján.

ANDRZEJ JAWIEN

AZ ARANYMŰVES BOLTJA

Elmélkedés a házasság szentségéről,
olykor drámai fordulatokkal *

Fordította BALÁSSY PÉTER

I. A JELEK

(TERÉZ, ANDRÁS)

1.

TERÉZ

András engem választott, és megkérte a kezem.

Mia délután öt és hat között...

Éppen a piactér jobb oldalán mentünk, mikor András megfordult és azt mondta: Akarsz az élettársam lenni?

Igy mondta. Nem úgy, hogy: akarsz a feleségem lenni, hanem, hogy: akarsz az élettársam lenni.

Ezt mondta, de mindig maga elé nézve, mintha félne olvasni a szememből, és egyúttal, mint aki hangsúlyozni szeretné, hogy valamiféle út áll előttünk, még nem látni, mi a vége, csak azt kell mondanom

arra, amit kér: „igen”.

És én azt mondtam: „igen” — nem azonnal,

hanem néhány perc múlva...

Emlékszem, András nem fordította felém rögtön az arcát, maga elé nézett még elég sokáig, mintha csak az utat kémlelné, ami reánk vár.

*A mű eredeti címe: PRZED SKLEPEM JUBILERA (Meditacja o sacramencie małżeństwa przechodząca chwilami w dramat)

ANDRÁS

Elég hosszú úton jutottam el Terézhez, nem találtam meg őt azonnal. Mégsem emlékszem, hogy amikor először találkoztunk, valami különös megérzés támadt volna bennem, vagy más ehhez hasonló. Egy idő után ráébredtem, hogy őt látom mindig és mindenütt, vagyis érdeklődniem kellett iránta, de ugyanakkor bele is egyeztem, hogy így kell lennie. Igaz, tehettem volna másként is, ellene mondva annak, amit érzek, még akkor is, ha eleve tudtam: meddő próbálkozás. Szemmel láthatóan volt valami Terézben, ami bennem is megvan.

Akkoriban sokat gondoltam arra a „másik én”-re. Hisz maga Teréz az egész világ volt, éppoly távoli, mint bármelyik más ember, mint bármelyik más nő — de valami mégis azt sugallta: építsek hidat hozzá. Hagytam, hogy ez a gondolat megérlelődjék, sőt erőre kapjon. Mindez nem történt akaratom ellen. Nem adtam át magam pusztán az élményeknek, vagy az érzéki szépségnek, tudtam, így nem szabadulnék ki teljesen a saját „énem”-ből és nem juthatnék el senki másához — de épp itt kellett sok kitartás. Meg amikor nőkkel találkoztam, szépségük minden lépésnél csak az érzéseimet táplálta. Néhányszor megpróbáltam követni őket, de sivár szigetre jutottam. Ilyenkor elgondoltam, hogy az érzésekre ható szépség nehéz és veszedelmes ajándék lehet, mert találkoztam olyanokkal, akik eltorzították — és így lassanként megtanultam, hogy a szépség akkor a legértékesebb, ha az értelemre hat, vagyis valódi. Ezért elhatároztam, hogy olyan nőket keresek magamnak, aki valóban a „másik énemem” tud válni, s a híd, mely bennünket egymáshoz köt, nem lesz fehér vízirózsa és nád közé vetett palló. Találkoztam olyan lányokkal, akik betöltötték egész képzeletemet, és minden gondolatomat — de épp azokban a pillanatokban, amikor semmi más nem érdekelt, csak ők, hirtelen rádöbentem, hogy Teréz mindig jelen van, ott él a tudatomban, az emlékezetemben, és én mindegyiküket ösztönösen hozzá hasonlítom. Pedig még akkor is csak arra vágytam, azt kívántam, hogy végleg eltüntessék őt a tudatomból.

TERÉZ

Be kell ismernem, András vallomása eléggé váratlanul ért. Semmi okom nem volt, hogy számítsak rá. Mindig azt láttam, András mindent úgy tesz, mintha én fölösleges volnék, és engem is meg akarna győzni erről.

Hogy mégsem ért teljesen készületlenül ez a vallomás, csupán azért volt, mert éreztem: jelentek valamit neki, és bizonyára tudnám is őt szeretni. Lehet, hogy ennek tudatában máris szerettem őt. De ez volt minden. Sosem hagytam, hogy úrrá legyen rajtam olyan érzés, amire nincs viszonzás. És mégis, ma már bevallhatom magamnak, ez egyáltalán nem volt könnyű. Emlékszem különösen egy ilyen hónapra, és abban a hónapban egy ilyen estére — akkoriban a hegyeket jártuk, sokan voltunk a társaságban és nagyon jól szót értettünk, talán barátoknál is jobban —

mindenben megértettük egymást.
András akkor feltűnően érdeklődött Krisztina iránt.
Mégsem rontotta el a kedvem.
Én mindig kemény tudtam maradni, mint a fa,
mely előbb hal el, mintsem kidőlné.
Ha néha titkon elfogott a sírás,
sosem szerelmi csalódásért.
Pedig nehéz volt elviselnem.
Különösen azon az estén, amikor lefelé jöttünk a hegyről, és körülvett bennün-
ket az éjszaka.

Sosem felejttem el a kis tavakat, hirtelen bukkantak elénk az úton,
mint két kifürkészhetetlen álmú víztükör.
Szunnyadt az egybeszótt ezüst, visszavillódzva fényét
a világos augusztusi éjnek.
Pedig nem is volt fönt a hold.
És ahogy ott álltunk, tekintetünket e látványra szegezve, hirtelen
— nem felejttem el, amíg élek —
valahonnan a magasból
kiáltás harsant.
Valahogy olyan volt,
mint egy segélykiáltás, vagy inkább sikoltás,
vagy még inkább panaszos nyöszörgés.
Visszafojtottuk a lélegzetünket.
Nem tudtuk, vajon ember kiáltott-e,
vagy egy kései madár sírása volt?
Aztán még egyszer hallatszott a hang,
erre a fiúk visszakiáltottak.
Csönd volt, aludt az erdő,
a bieszczadi éjszakában messzire eljutott a jel.
Ha ember — meghallotta volna.
De a hang nem szólalt meg soha többé.
És akkor, éppen abban a pillanatban, amikor mindnyájan elhallgattak,
füllelve, jön-e válasz,
hirtelen belém hasított egy másik gondolat: szintén a jelekről —
ez a gondolat támadt fel ma is bennem,
András arcéle
meg az öreg városháza tornya közt
a mi kis városunkban —
ma délután öt-hat óra tájt,
mikor András megkérte a kezem —
én akkor azokra a jelekre gondoltam, amelyek nem tudnak egymással találkozni.
És e gondolat kettőnkéről szólt: Andrásról meg rólam.
És teljes súlyával zuhant rám az élet.
Úgy éreztem, hogy minden más
nagyon fontos körülöttem,
és összhangban van az egész világgal,
csak az ember számkivetett és nincs kiút előtte.
Végül is nem tudtam, így van-e minden ember,
de azt tudtam, hogy egyikük biztosan: én.
Ma tehát, amikor András megkérdezte:
„Mondd, akarsz-e örökre az élettársam lenni?”
én tíz percnyi hallgatás után azt feleltem: „igen”;
de kisvártatva még megkérdeztem tőle, hisz-e a jelekben?

ANDRÁS

Teréz ma megkérdezte tőlem:
András, hiszel a jelekben?
És mikor én, meglepődve a kérdésen,
egy pillanatra megálltam
és csodálkozva a szemébe néztem
— negyedórája lett a menyasszonyom —,
elmondta nekem azokat a gondolatokat,

amelyeken oly sokat töprengett
attól az estétől fogva, ott a hegyekben.
Mennyire közel volt akkor hozzám!
Szinte körülzárt képzeletének egész erejével,
és azzal a magába rejtett gyötrellemmel,
amit akkor még megsejteni sem akartam,
de ma már betűről betűre ismerem akarok a mi közös boldogságunkért.

Teréz, Teréz, Teréz...

Tudom, hogy nem fogok már senki mást keresni.
Reszketek csak a gondolattól is, hogy oly könnyen
elveszíthetem őt.

Néhány éve mellettem haladt, és én nem tudtam,
hogy ki az, aki itt megy, és hogy észrevett.

Haboztam elfogadni azt,
ami most számomra a legcsodálatosabb ajándék.

Ma, évek múltával már tisztán látom,
hogy az utak, melyeknek szét kellett ágazniuk,
éppen közelebb vittek bennünket egymáshoz.

Ez a néhány év felbecsülhetetlen idő,
hogy a bonyolult térkép jelei
és betűi közt kiismerjük magunkat.

Így volt jól.

Ma már látom: az én világom az ő világa is.

2.

ANDRÁS

Esténként a mi öreg városkánkban
(— októberben korán esteledik —)
a férfiak kijönnek a hivatalból,
az asszonyok meg a lányok pedig, útban hazafelé,
a kirakatokat nézegetik.

Amikor Terézzel találkoztam, éppen
egy hatalmas kirakat előtt állt,
amely tele volt női cipőkkel.
Ahogy hirtelen fölfedeztük egymást
az óriási tükör mindkét oldalán,
megkérdeztem: Mire gondolsz, Teréz?
és ezt szinte suttogva kérdeztem,
ahogy a szerelmesek szokták.

TERÉZ

Akkor elkezdtünk beszélgetni
különböző apróságokról — az esküvőnkkel kapcsolatban...
Aztán még közösen megnéztük
az Aranyműves kirakatát:
piciny, bársonnyal bélelt
dobozkákban
különbféle drágaságok feküdtek ott.
Jegygyűrűk is voltak közöttük.
Pár pillanatig csöndben néztük a kirakatot.
Aztán András hirtelen megfogta a kezem
és azt mondta: menjünk be, Teréz,
válasszunk jegygyűrűt magunknak.

ANDRÁS

De mégsem mentünk be azonnal,
visszatartott egy hirtelen gondolat, mely
— és ezt nagyon jól éreztük — bennem és benne
egyszerre vetődött fel.

A jeggyűrűk a kirakatban
különös módon megszólaltak.
Most még csak nemesfémek,
szépen megmunkálva,
de egyikük majd Teréz ujjára kerül,
másikuk meg az enyémre.
És ettől fogva meghatározzák további sorsunkat.
Visszaidézik mindazt, ami volt, szüntelenül,
mint valami leckét, amelyet nem szabad elfelejteni.
és új utat tárnak föl előttünk,
összekapcsolva múltat és jövőt.
És ugyanakkor minden pillanattal,
mint két eltéphetetlen láncszemet,
láthatatlanul egybefűznek minket.

Így hát nem mentünk be rögtön az üzletbe. Megszólalt a jel.
Tüstént megértettük. Néztük a jeggyűrűket,
és átadtuk magunkat a megilletődött, néma hallgatásnak.
Csak azt éreztem, hogy Teréz szorosan
a vállamhoz simul... és ez volt számunkra a „most”:
a múlt találkozása a jövővel.
Íme, ketten vagyunk, csodálatos pillanatok közt jutottunk el ideig,
egészen hétköznapi dolgoknak látszóttak, egyszerűek voltak és mélyek.
Íme együtt vagyunk. En is meg ő is titkon eggyé válunk
e két jeggyűrű útján.

Akkor valaki, elég hangosan, megszólalt mögöttünk: — — —

VALAKI

Ez az Aranyműves boltja. Milyen csodálatos mesterség.
Olyan tárgyakat készít, melyek hatással vannak
az emberi sorsokra.
Például aranyórákat: mutatják az időt
és figyelmeztetik az embert, hogy minden változik,
minden mulandó.

TERÉZ

Az ismeretlen elhallgatott. Pedig ez a valaki nagyon közel járt
mindahhoz, amit mi is gondoltunk. De csak álltunk és hallgattunk.

És hirtelen — de különös! —
és egész váratlanul jött:
miközben ott, az Aranyműves boltja előtt álltunk,
eszünkbe jutott néhány levélrészlet,
pár éve írtuk egymásnak.

3.

(RÉSZLET TERÉZNEK ANDRÁSHOZ ÍRT LEVELÉBŐL)

...mennyire szeretném, András, ha visszatérne az az augusztusi éjszaka, amikor
meghallottuk azokat a különös jeleket... Emlékezetes az az éjszaka, nagyon is
emlékezetes, mert akkor ismertelek meg téged igazán. És hidd el, szinte bán-
tották a szemem a benned rejlő aránytalanságok. Az ember boldogság, utáni
vágya és a lehetőségek közt levő aránytalanságok. Mert te mindenáron ki akarod
számítani jó előre a boldogságodat, mint ahogy a terveket készíted oit a hiva-
talban... Nincs benned semmi bátorság és bizalom — az élet, saját sorsod, az
emberek, Isten iránt...

(RÉSZLET ANDRÁSNAK TERÉZHEZ ÍRT LEVELÉBŐL)

...egyszerrel te bátor vagy, telve bizalommal — pedig hányszor láttam könnye-
ket az arcodon... Talán benned is csak az él, hogy a bátorsággal elérheted a bol-
dogságot; pedig mindez valójában csupán a félelem — vagy még inkább az óva-
tosság egyik formája.

TERÉZ

Egyre lázasabban dolgozott a képzelet,
végigpásztázta az emlékeket és a múltat...
Még mindig a bolt előtt állunk, hogy közösen döntsünk a sorsunk felől...

ANDRÁS

A jeggyűrűk bekerültek a kirakatból.
Az Aranyműves hosszan a szemünkbe nézett.
És miközben próbát vett a nemesfémből,
mély gondolatokat tárt föl előttünk. Különös, de ma is
jól emlékszem még minden szavára.

Ezeknek az arany gyűrűknek a súlya
— mondta — nem a nemesfém súlya,
hanem az ember fajsúlya,
külön-külön mindegyikteké
és a kettőtöké együtt.
Ó, az ember saját súlya,
az ember fajsúlya!
Vajon növekszik-e jobban,
vagy kevesebb lesz, már-már megfoghatatlan?
Ez a súly itt e rövid ingán
egyre többet mutat.

Van itt spirál, ellipszis — meg szív alakú.
Ó, az ember fajsúlya!

Itt ez a repedés, ez a sav, ez az üledék —
itt meg annyira összeforrt, hogy nehéz
szétválasztani szívet és gondolatot.
És itt van még köztük a szabadság,
— a szabadság, mely olykor dühöng,
a dühöngő szabadság is belehull ebbe a savba.
És itt van még köztük a szeretet,
mely felszínre tör a szabadságból,
ahogy a forrás a föltépett talajból.
Íme az ember! Nem áttetsző
és nem monumentális,
és nem egyszerű,
inkább szánalmat érdemlő.

Ez itt egy ember — és ez a másik,
és a harmadik, és a századik, és a milliomodik.
Szorozd be most mindezt magaddal
(szorozd be a nagyságot a gyöngeséggel),
és megkapod az emberiség szorzatát,
szorzatát az emberi létezésnek.

Így beszélt ez a különös Aranyműves,
miközben próbát vett a gyűrűinkből.
Aztán megtörölte őket szarvasbőrrel
és visszahelyezte abba a kis dobozba,
ahol azelőtt voltak a kirakatban.
Végül becsomagolta.

Közben pedig szüntelenül a szemünkbe nézett,
mint aki a szívünk mélyére akar látni.
Vajon valóban úgy van, ahogy mondta?
Vajon mi is ugyanezt gondoltuk?
Azt hiszem, egyikünk sem tudná
így átgondolni az egészet, ekkora távlatokban...

TERÉZ

Tehát ott álltunk a kirakat tükrében,
mintegy a jövőt felfogó tükörben:
András kezében az egyik gyűrű,

enyémben meg a másik. Egymás ujjára húzzuk —
Istenem, milyen egyszerű az egész!

De vajon mire gondol most a násznép?

4.

KÓRUS

Csupa fény meg szépség itt ma minden,
egybeszó most képet a képpel.
Lássuk csak, lássuk, mit mutat!

Az ember útján ott kúszik egy árnyék,
de mindig ott dereng egy fénysugár is.
Árnyékba fordul a fény
és fénybe az árnyék.

Új emberpár — Teréz meg András —
eddig kettő — bár még most sem egy,
innen már egy, mégis kettő marad.

Teréz mintha szomorú volna,
bizonyára csak komoly
és meghatódott —
(András mellén megcsillan a gyémánt,
s a fehér virág Teréz hajában —
mégsem, mégsem ugyanaz a fény.)

És megcsillan a bor. A bor a lényeg.
Éljen az ember a másikban:
Az ember — szeretet. Teréz meg András,
bor a borral,
sugározatok egymást egymásnak egy életen át.
(Igyunk, igyunk!)

Ó, mennyi szó és szív
ó, mennyi szó és szív
ó, mennyi szó és szív

És veletek megyünk az oszlopok közt,
veletek a fasoron át
tiz meg százegynéhány métert
lelkesedéssel,
derűsen, mosolyogva,
eddig, eddig együtt.
De aztán feltűnnek az autók,
elzárják az utunkat
— amikor majd kocsiba ültök
ott maradtok ketten magatokban.

De vissza, vissza most a sorshoz,
de vissza, vissza az érzések melegéhez!
Ó, hogy sóvárog szeretetre az ember,
ahogy mindenki társra vágyik.
Teréz meg András.

Fák, fák, sudár fák, karcsú törzsek,
feltörnek a messzi magasba,
feltörnek a messzi magasba, a Holdig —
háromszázezer kilométer —
fák, fák, ahogy ők is,
Teréz meg András.
A Hold akárha piciny dob
csillog a szem tükrén,
csillog a szívben.

Szeretet ← szerelem lüktet az ereken át,
s gondolatá válik az emberben
és akarattá:
Teréz Andrássá akar válni,
András Terézzé akar válni.

Furcsa, de mégis így van
— elválik egymástól a két út,
mert nem tart ki az ember
egy embernél,
az ember telhetetlen.

Mit tudsz tenni, Teréz,
hogyan ezután már mindig Andrásban élj?
Mit tudsz tenni, András,
hogyan ezután már mindig Terézben élj?

Test, test — kitör belőle a gondolat,
nem elégül ki a testben —
és kitör a testből a szerelem.
Teréz, András, keressétek
a gondolat állomásait testetekben,
amíg vannak,
keressétek a szerelem állomásait.

5.

ANDRÁS

Bár még mindig az Aranyműves boltja előtt álltunk... Műhelyének kirakata, melyben kivétel nélkül mindenki találhatott magának valami tárgyat, szinte észrevétlenül megszűnt látványosság lenni. Tükörré vált, mindkettőnk — Teréz meg engem — visszavillantó tükörré. Sőt, még ennél is többé — mivelhogy nem az a megszokott, sík tükör volt, hanem inkább egy lencse' üvege. Minden tárgyat egyetlen gyűjtőpontban egyesített, és velük együtt minket is. Már nemcsak tükörkép voltunk. Úgy éreztem, hogy valaki lát és ismer, valaki, aki ott rejtőzik a kirakat mögött... Az Aranyműves ugyanis, ahogy azt már az imént említettem, különös módon nézett ránk. Tekintete szelíd volt, de ugyanakkor metsző is. Éreztem, hogyan jártatja végig rajtunk, míg a gyűrűket kiválasztotta és lemérte. Aztán az ujjunkra próbálta őket. Úgy éreztem, mintha tekintetével a szívünket fűrkészné, hogy azon át a múltba hatoljon. Lehet, hogy ismeri a jövőt is? Szemének melegsége határozottsággal párosult. A jövőt nem láthattuk előre, de most minden szorongás nélkül elfogadjuk. A szerelem legyőzte a szorongást. A jövő formálója a szerelem.

TERÉZ

A jövő formálója a szerelem.

ANDRÁS

Volt egy pillanat, amikor a tekintetem megint találkozott az öreg Aranyműves tekintetével... Ott álltunk, közvetlenül előtte, de ugyanakkor részesévé is váltunk az ő életének... Tekintete valamilyen jeleket sugárzott felénk — abban a pillanatban még fel sem tudtuk fogni őket a maguk teljességében, akárcsak azokat a jeleket ott a hegyekben —, de mégis a szívünk legmélyére hatoltak. És így elindultunk valahogyan arra, amerről hívtak, mert íme, most egyetlen láncba fűzik egész életünket.

(Folytatjuk)

Hova

bárhova
távolodva
mindenütt
lábnyomodba
lépve

bárhova
közeledve
mindenütt
közeledbe
érve

napok hónapok
éveim hava
mikor indulok
hova
ezer éve

Ave, Mária

Ügy álltam ott
melletted, mint
az állatok.

Figyeltem, mint egy állat,
ahogy mosolyod lassan
befutja a szádat —

Micsoda csend — mondom magamban,
és nézem a széken
felejtett ruhádat.

Karácsonyi üdvözlés

Rakosgatja a csend
a próbababákat.

Mindenki hazament.
A boltok bezártak.

Mária, ma
meleg lehet nálad.

Isten báránya

farkasok jönnek a hegyekből
Isten báránya otthon
hajtsd le a fejed, emeld föl
arcodat, hadd ragyogjon

álmodozom, ébredezek
Isten báránya farkas
egész éjjel ébren leszek
meg ne öl, meg ne halhass

Holtvágány

Olyan, mint egy temetés.
A lassuló, a lassan gyorsuló vonat.
Jól látom minden rokonomat.

Jegenyék, nyárfák
ágain varjak
várják, hogy utánuk haljak.

Nevem kezdőbetűi
zsebkendőn, lepedőn, templomi zászlón, keresztben.
Omega. Alfa.

Gerenda. Talpfa.
Ereszkedjetez térdre.
Csókotok csontomat érje.

Istentől maradt kabátban

1.

Havat hoztak a háromkirályok.
Anyám rámadott egy Istentől maradt kabátot.
A falu széléig kísérték az állatok.
Ott találtak rám a pásztorok.

Fogam helye rozsdáll a hóban.
Most van a nap elfosolyodóban.
Hátamon veríték, vállamon a hó van.
Mosdik a szívem lapocka-lavórban.

2.

Istentől maradt kabátban
indultam el hazulról.
Az úton nyomokat láttam.
Jeleket várok az Úrtól.

Nem léphetek a palásttól.
Világom feneketlen rom.
Fölépül havazásból
sűrű éj, fekete templom.

Kezemben ázott galambtoll.
Ennyi jutott a galambból.
Röpülök én is magamtól.
Lábammal Isten harangol.

Mesélek és misélek,
amíg a templom szétdől,
s hó hull, utolsó ítélet,
szünetjelek az égből.

3.

Isten elküldött magától.
Most elküldött értem.
Azt hittem, a hallgatásból
magától megértem.

Mikor elküldött magától,
térdéig sem értem.
Most a rámhagyott kabátból
kilátszik a térdem.

4.

Isten leüzent —
jövök.

Isten leüzent
értem.

az alkonyat
torkolat-
tüzében

közel a szívemhez
a világ velem vemhes
közelébe értem.

magamtól magamhoz száműzött
ne nyiss rám tüzet
én jövök
értem.

5.

kabát mit Isten rámadott
bárki vagyok nincs rám adat
napnyugat vagy naptámadat
ember legyen ki rámakad

THOMAS MERTON ÖNÉLETRAJZA (*The Seven Storey Mountain*, New York, 1948) révén lett ismertté három évtizeddel ezelőtt Amerikában, majd Európában. Ezután húsz év alatt húsznál több könyvet írt, 1968-ban, ötvenhárom éves korában bekövetkezett váratlan haláláig. Írt a Krisztusban újjászületett emberről, a keresztény szeretetről, az oltáriszentségről, a szemlélődésről, a zen-buddhizmusról, a szerzetesi életformáról. Legjellemzőbb és legkeresettebb írása mégis megterésének története maradt. Könyve századunk egyik legismertebb konvertita vallomása lett.

A boldogságra és szabadságra vágyódó, forróvérű fiatalember először kipróbálta a bűnök kínálta örömeket, de szomjas lélekkel itta be a természet és a művészet szépségeit is, aztán végigpróbálgatta a századközep divatos szellemi áramlatait, végül a skolasztikus filozófiában talált eligazító világosságot. (Etienne Gilson híres könyve, A középkori filozófia szelleme, nemcsak a tomizmust hozta közel a XX. század emberéhez, hanem Istenhez is utat nyitott sokaknak, így Mertonnak is.)

Megtérése tehát nem egyetlen varázslatos pillanat műve volt, hanem egy hosszú emberi érlelődés gyümölcse. A dantei poklok mélységeiből kapaszkodott föl a megtisztulás „hétlépcsős hegyén”. De megtapasztalta azt is, hogy az istenkereső ember nem magányos utazó: akit keres, az is keresi őt, s a kegyelem hatalmasabb az ember erejénél, sőt gyöngeségénél is. Merton életrajzából nemcsak saját története olvasható ki, hanem a Gondviselésé is. Vallomása nemcsak saját tetteit sorolja el, hanem Isten tetteit is az ő életében.

Bűn és kegyelem harcát azonban nemcsak önnön sorsában tanulmányozza Merton, hanem az emberi történelemben is. Gyötrelmes és hiteles képet rajzol a II. világháború iszonyatáról, majd a rákövetkező évek válságosorozatáról. Dante és Dosztojevskij nyomán járva elemzi a bűnös embernek eleve kudarcra ítélt vergődését — a saját életében, az amerikai társadalomban, a XX. század közepének európai kultúrájában, az egyház múltjában és jelenében.

Önéletrajzát ezzel a mondattal zárta: „*Sit finis libri, non finis quaerendi*” — a könyvnek vége, a keresésnek nem. Merton szenvedélyesen és kitartóan, szívének egész odaadásával folytatta az istenkeresést a kolostor, majd a maga választotta remeteség magányában. A megtérés nem érhet véget sohasem, egy konvertita sem telepedhet bele önelégült megnyugvással valamilyen intézménybe, szertartásba vagy életformába. Merton rátalált Istenre — s egyre hatalmasabbra nőtt a vágya, hogy egyre közelebb kerülhessen hozzá, átlábolva végül is minden távolságot kettejük között.

Ez a szentágostoni nyugtalanság ad emberi hitelt és mélységet későbbi írásainak is. Az átélt élmény közvetlenségével számol be istenkeresésének új meg új fordulatairól. Könyveiben persze csak áttételesen, hűvösebb és tárgyilagosabb teológiai gondolatmenetek tükrében jelentkeznek személyes, benső élményei. Ezért különösen érdekes az 1956 és 1963 között írott, 1965-ben megjelent naplója, amelyből itt közlünk néhány részletet.

Merton nem annyira teológus, mint inkább próféta: Isten szemével nézi, az ő szempontjai szerint elemzi korának eseményeit, az amerikai társadalmat (Kennedy elnökségének éveei ezek), a II. vatikáni zsinat egyházát, az emberiség egyetlen és súlyosbódó válságát.

Jellemző a könyv címe is: *Conjectures of a Guilty Bystander* — a magát „bűnrészesnek” érző „kivülálló” megjegyzései, kritikai reflexiói, kérdései korunk emberéhez. Könyve elején ezt írja: „Ezek a jegyzetek a hatvanas évek világának egyéni vetületét adják. Ebben a vetületben persze az ember kikerülhetetlenül elárul magáról egyet-mást, hiszen igazi lényünk abban látszik meg leginkább, hogy öntudatunkban hogyan tükröződik a konkrét, élő világ... E személyes és szerzetesi elmélkedések sorozata a XX. század közepi keresztény reflexió tanúságtétele, az Istennek elkötelezett, tehát a világon »kivül álló« szerzetes szembenézése XX. századi kérdésekkel.” E szembesítést Istentől kapott feladatának érzi: „Ha a katolikus egyház odafordul a modern világhoz és a többi keresztény egyházhoz, és ha most először komolyan figyelni akar a nem keresztény vallások igazi lényegére is, akkor legalább néhány szemlélődő szerzetes teológusnak is hozzá kell adnia a magáét e párbeszédhez. Ez a könyv szerzetesi és személyes szemmel vizsgálja korunk kérdéseit. Az egyéni, egzisztenciális és költői megközelítés közel áll a szerzetesi szemlélethez.”

(L. L.)

Egy bűnrészes szemlélő megjegyzései

A magányt választom, de ez nem tehet individualistává. Nem bibelődhetem csupán a magam életének tökéletesítésével (Marxnak igaza van abban, hogy ez illetlen fényűzés és pusztá illúzió volna). A magány a világhoz és Istenhez kapcsolja az embert.

Sajátos átalakulást hoz létre: elmélyíti a tudatosságunkat, erre pedig nagy szükség van a világnak. Fölveszi a harcot az elidegenülés ellen. Az igazi magány mélységesen átérzi a világ szükségleteit. Testközelben él a világgal.

Ha egy mítosz pusztá ábránddá silányul, akkor megítélik, kevésnek találják és elvetik. Ha elveszítette életermő erejét, akkor örülség továbbra is ragaszkodni hozzá. Nem azt mondom, hogy mítoszok nélkül kell élnünk (ez az ötlet is veszélyes öncsalás lenne: hamis mítosz, tehát ábránd) — de próbáljuk elkerülni önmagunk becsapását.

Ha egy mítosz öncsalássá válik, akkor súlyos bajba kerül az a társadalom, amely nem tud szabadulni tőle.

Mi az általánosan elfogadott amerikai mítosz? Elevenen él-e még, vagy kimúlt s öncsalássá lett?

„Amerika a földi paradicsom.”

Fantasztikus ereje volt valaha ennek a hitnek: ez a hatalmas új világrész, ez a mesésen gazdag és áldott hely korlátlan lehetőségeket kínált föl: Amerika fölfedezése lázba hozta és megmámorosította a nyugati világot. Minden másnál — beleértve Kopernikuszt és Galileit is — erőteljesebben hozzájárult ahhoz, hogy megváltozzék a középkor világszemlélete. Forradalmasította a nyugati ember gondolkodását. Úgy érezhette, hogy az emberi társadalom egy *vadonatúj kezdet* küszöbén áll.

Az Újnonnan-Talált-Ország (New-Found-Land) *történelem nélküli*, tehát bűntelen világ volt: maga a paradicsom. Ebbe a világba érkeztek a gonoszságban megvénült Európa áldozatai. Menekültek a történelemből, vagyis Európától, a múlt terheitől, hogy visszatérjenek a forrásokhoz, új történelmet kezdjenek: mindent előlről, *eredeti bűn nélkül*. Amerika azt kínálta az elnyomottaknak, az üldözötteknek, a sikerteleneknek, a kisemmizetteknek — s minden elégedetlen embernek. „Megkeresztelkedtek” az emigrációval, elmerítették bűneiket és egész múltjukat az Atlanti-óceánban, s Istennel kéz a kézben új életet kezdtek a vadonban...

Az amerikai horizont négy száz éven át tágulhatott. Nem voltak határai. Határvidékén túl mindig ott rejlett a paradicsom, bár a határokon innen már elkezdődött a történelem és vele a bűn, s a paradicsom lassan bezárult. De addig mindig maradt belőle valami, amíg a határvidék nyitva állt: a hegyeken meg a síkságokon túl mindig új kezdetre nyílt lehetőség.

Aztán eljutottak az óceánig — amely eddig elválasztotta őket a bűn és a történelem „óvilágától”. Amíg csupán a magunk történelmét írhattuk, addig paradicsomi események vagy ártatlan kihágások sorozatának tarthattuk az egészet. Abban a hatalmas, határtalan kertben zajlott minden, amelyben különös módon sohasem ítélték semmiről, mert nem állt kapcsolatban az Óvilág kusza intrikáival. Európa gyökerei az emlékezeten túli, ősi múltba nyúltak vissza: Egyiptomig, Babilonig és Ürig. Amerikára nem nehezedett rá olyan múlt átka, amelyet nem lehetett emlékezetbe idézni, megmagyarázni és igazolni. Minden tiszta volt és jó szándékú; a múlt még nem kényszerített rájuk elrejténi valókat, titkos összefüggéseket és fenntartásokat; a megjegyzések sértetlennek látszottak, s így minden őszintének tűnt. A hivatalosan hirdetett és közismert hamisságok öröksége még nem mérgezte meg a nemzet emlékezetét. Ha történtek is lehangoló események, becsületesen bevallottuk őket, s különben is, a határvidéket odébb tolva, mindig lehetett újrakezdeni.

A határvidék így nemcsak a kalandnak, hanem a tiszta szemű ártatlanságnak a jelképévé is vált.

Amikor aztán elfogyott a határvidék, Amerika lassan foglyává lett ennek az átoknak, a történelmi emlékezetnek. Rászakadt például a felelősség tudata mindazért, ami az indiánokkal történt.

A polgárháború nemzeti iszonyata szétrombolta a mítoszt: azóta az egész nemzet „bűnbe esett”, feloldozhatatlanul. A vadlók, vagy ha tetszik, ültetvényesek fia ráébredt a kegyetlen valóságra. Sose hitte volna, hogy önmagában bukkan rá az iszonyatra: az aljasságra, az igazságtalanságra, az önzésre, a képmutatásra, az embertelenségre! Ráeszmélt arra, hogy jel került a homlokára, de nem merte beismerni — hátha Káin jele az!

Ezért inkább igyekezett konokul eltagadni a tényt, hogy kiúzték a „paradicsomból”. Továbbra is azt állította, hogy megmaradt álmiai hősenek: nemes lelkű, kedves, becsületes, barátságos, udvarias, egyszerű embernek — a telepek nyílt szemű ártatlanságával.

E ponton a mítosz öncsalássá vált. Mi azonban szándékosan ragaszkodunk hozzá. Pedig a gyönyörű történet, amit bemesélünk magunknak, nemigen több közönséges hazugságnál.

A külföldön folyó háborúkba Amerika mindig úgy kapcsolódott bele, ahogy a cowboyok indultak lóháton a csatába. Minden háború után a történelembe és bűnbe süllyedt országoknak ószinte lelkesedéssel exportáltunk egy darabkát az ártatlanságunkból, a paradicsomi idealizmusunkból...

De a bűnben és történelemben élő országok közül egyre többen kezdték észrevenni, s növekvő kárörömmel és fölényvel, láthatóan önelégülten megfigyelni, hogy nekünk is van történelmünk, s elvesztettük a földi paradicsomot. Ezt a tényt unos-untalan hirdetik is mindenütt. Tudjuk persze, hogy fuldoklunk a féltékenységtől — de nem kellene talán nekünk is megvizsgálnunk önmagunkat, nincs-e igazuk?

Pillanatról pillanatra megrendülten eszméltem eszmélek rá arra, hogy egyszerre vagyok üres és teli, és jól érzem magam ilyen üresen. Kiüresedtem. Nem hiányzik semmim. Az Úr vezet engem.

Az ima sötétségben, megpróbáltatások között, a rémképek ellen harcolva verek-szi előre magát Isten felé.

Gandhi egyszer azt kérdezte: „Hogyan lehet testvéries az, aki az abszolút igazságot birtokolja?”

Legyünk őszinték: a kereszténység története újra meg újra fölveti ezt a kérdést.

A probléma ez: Isten Krisztusban kinyilatkoztatta magát az embereknek. Elsősorban azt nyilvánította ki, hogy ő a szeretet. Az abszolút igazság szeretetként jelent meg: a szeretetet tehát soha, egyetlen esetben sem zárhatja ki. Csak aki szeret, az lehet biztos abban, hogy kapcsolatban áll az igazsággal, amelyik abszolút, tehát értelemmel fölfoghatatlan. Ezért aki az evangéliumi igazság birtokába jut, az ijedten látja, hogy könnyebben elveszítheti az igazságot a szeretet elleni bűnökkel, mint az igazság ellen vétkezve. Ettől alázatossá, tehát bölcössé válik. De *scientia inflat*. A tudás fölfújja az embert, mint a léggömböt, s önteltté teszi: az hiszi, hogy ő birtokolja az igazságot összes területében, s ez a teljesség hiányzik mindenki másból. Ezért aztán kötelességének érzi, hogy felsőbbrendű tudásának erejében megbüntesse azokat, akik nem osztoznak az ő igazságában. Hogyan „szeregetne” másokat másképpen — gondolja —, hacsak nem tölti beléjük az igazságot, amelyet különben megsértenének vagy elhanyagolnának? Itt rejlik a kísértés.

Aranyszájú Szent János gyönyörűen ír az evangéliumi bárányról és farkasról. „Amíg bárányok maradunk, győzünk. Ha ezer farkas vesz is körül bennünket, diadalmasan legyőzzük őket. De mihelyt farkassá változunk, veszítettünk: mert akkor elmarad a Pásztor segítsége, aki csak a bárányokat eteti, a farkasokat nem” (34. homília Szent Máté evangéliumához).

Korunkban megszűnt a rendszeres etikai gondolkodás, mert az ilyen gondolkodáshoz időre lenne szükség, meg olyan hatalomra, amely az emberek többsége által elfogadott, ésszerű elvekkel irányítani tudná az egyéni és társadalmi cselekvést.

Nincs időnk arra, hogy nyugodtan és tárgyilagosan végiggondoljuk a technika új vívmányainak erkölcsi következményeit — addigra elavulnak, mire annyira megismerjük őket, hogy ésszerűen dönthetnénk róluk.

Cselekvésünket nem az erkölcsi elvek irányítják, hanem a politikai hasznosság és a technikai szükségletek — amelyeket a propaganda leegyszerűsített, absztrakt formuláiban fogalmaznak meg. E formuláknak semmi közük az ésszerű erkölcsi cselekvéshez, bár néha igazi erkölcsi értékekre hivatkoznak — egyszerűen arra ösztönzik a tömegeket, hogy bizonyos hatásokra az általuk kívánt módon válaszoljanak.

Az emberek nem hallgatnak az erkölcsi érvelésre. Megrekednek a jelszavak és politikai formulák által megszabott érzelmek hálójában. Érvelni csak hatalommal, tömegekkel, erőszakkal, félelemmel, ösztönökkel lehet. Ilyen a helyzetünk jelenleg: válságos!

A történelem leghatalmasabb forradalmát éljük át — az egész emberi faj óriási, ösztönös felfordulását: ezt a forradalmat nem valamelyik párt, faj vagy nemzet készítette elő és harcolja végig. Kavargva forrong az ember minden belső ellentmondása, napvilágra kerülnek a mindnyájunkban benne rejlő katolikus erők. Nem mi választottuk, s nem is tudjuk olyan egyszerűen megszüntetni.

Ez a forradalom az egész világ mélységes lelki válsága, amely világszerte megnyilvánul a kétségbeesésben, cinizmusban, erőszakban, a konfliktusokban és önellentmondásokban, a kettősségben: félelem és remény, kétség és hit, alkotás és pusztítás, haladás és hanyatlás egyszerre zúdul rá az emberre. Körömszakadtig kapaszkodunk elképzelésekbe és bálványokba, jelszavakba és tervekbe, amelyek ideig-óráig elaltatják az általános rettegést, amíg újra ki nem robban, még vadabul és félelmesebben. Nem tudjuk, hogy egy mesésen csodálatos világot építünk-e, vagy pedig leromboljuk mindazt, amink valaha volt, amit valaha elértünk.

Az ember minden belső ereje forrong és fölszínre tör, jó és rossz egyaránt: a jót megmérgezte a rossz és harcol ellene, a rossz a jó álarcá mögé rejtőzik és a legszörnyűbb bűntényekben robban elő, miközben ártatlan jó szándékával próbálja igazolni magát.

Az ember már arra készül, hogy istenné váljék, de helyette újra meg újra előhalottnak látszik. Így aztán félünk fölismerni és elfogadni a kegyelmet.

Korunk napvilágra hozott bennünk egy lényeges torzulást: a mélyben rejlő erkölcsi zűrzavart, amelyben, úgy látszik, nincs hatalma törvényeknek és beszédeknek, filozófiáknak és tekintélyeknek, ihletnek és alkotásváagnak, még a szeretetnek sem. Betegségünk a rendetlen szereteté, az önszereteté, amely valójában öngyűlölet, s a mindent válogatás nélkül elpusztító rombolást szabadítja föl.

Modern világunk központi problémája az, hogy a technikai gondolkodás mindentől függetlenné és önállóvá lett egy olyan korban, amikor korlátlan lehetőségek és források nyíltak meg előtte. Főbenjáró vétségnek számít, ha valaki meri megkérdőjelezni ezt a független teljhatalmat. A modern ember megbocsáthatatlan bűnnek venné, hiszen hite erre épül: a tudomány mindenre képes, a tudomány zöld utat kell nyitni mindarra, amerre kívánja; a tudomány tévedhetetlen, büntelen és hibátlanul jó. Nem számít, milyen iszonyatos és gonosz egy cselekedet, ha a tudomány igazolja, akkor nem érheti bírálat.

Ennek következtében aztán a technika és a tudomány ma nem felelős senkinek és nem ellenőrzi semmi. Az erkölcsi megfontolások semmivé zsugorodnak, ha ellentétbe kerülnek ezekkel az autonóm hatalmakkal. A technika megalkotta a maga sajátos erkölcsét, amelyben első a haszon és a hatékonyság. Még a társadalom hosszú távú szükségletei vagy az ember alapvető igényei sem számítanak, ha a technika útjába kerülnek.

Ha a technika a nála értékesebbeknek: az értelemnek, az embernek, Istennek — szolgálatában maradna, akkor legalább részben valóban betölthetné azokat a szerepeket, amelyeket most legendává nagyítottak körülötte. De ha önállóvá és öncélúvá lesz, akkor a saját esztelen igényeit kényszeríti rá az emberre és elpusztítással fenyegeti. Reméljük, hogy még nem késő: az ember visszaszerezheti uralmát a technika fölött.

A kereszténység erőszak nélkül hódította meg a pogány Rómát.

De amikor a kereszténység a Birodalom vallása lett, akkor a Birodalom sztoikus és politikus erényei kezdtek fölváltani az első keresztények eredetileg teológiai erényeit. A katona hősiessége kiszorította a vértanú hősiességet — bár egy megszentelt kisebbségben éltek néhányan: a szerzetesek, akik a szeretet és a vértanúság eszményét eredeti tisztaságában megőrizték.

Az önmegtágadás eszményét nem hanyagolták el — sőt! De új megvilágításba került. Most a legnagyobb áldozat az lett, ha valaki elesett a keresztény uralkodóért folytatott harcban. Az önfeláldozás csúcspontját azt tartották, ha valaki a kereszttel alatti meghal a csatában. A XII. században még a szerzetesek is kardot fogtak, s úgy teljesítették engedelmisségi áldozatukat, hogy meghaltak a hitlenek, aaz eretnekek elleni harcban...

Sajnos, más szerzetesek ellen is harcoltak, s ezt már nem feltétlenül tekintették erénynek. De ebből jól látszik, mi lesz, ha valaki a kard által él.

A keresztény lovagiasság a keresztény hit és a római, frank meg germán értékek egyesülésének gyümölcseként született. Más szavakkal, a keresztények itt is azt tették, mint másutt: elfogadtak bizonyos nem keresztény erényeket, és Istennek ajánlva „megkeresztelték” őket. A kereszténység ennyi erővel Kelet felé is fordulhatott volna, és megkeresztelhette volna a keleti kultúrák békességes, szemlélődő, a világtól elszakadt, hierarchikus intézményeit. De mire a kereszténység fölkészült az Ázsiával és az Újvilággal való találkozásra, addigra a kereszttel és a kard annyira egybenőtt, hogy a keresztet használták kardként is. A konkviztádorok egy része egyedül ezt a keresztet ismerte.

Ekkor már el se tudták képzelni, hogy az ősi civilizációk eszményeit és intézményeit másképp is megkeresztelhetik, mint úgy, hogy elpusztítják őket, népeiket pedig alávetik Európa harcos kereszténységének. Innen az a furcsa ellentmondás, hogy Krisztus nevében megtámadtak és térdre kényszerítettek néhány erőszakmentes lelkiséget, bár igen közel álltak az evangéliumhoz. S olyan keresztény katonák tették ezt, akik már csak a nevükben voltak keresztények, hiszen erőszakosak, kapzsiak és önteltek voltak, s gögösen megvetették mindazt, ami nem az ő hasonmásukat és fényüket tükrözte.

„Minden istenfélő embernek az a feladata — mondja Gandhi —, hogy elszakadjon a rossztól, *egyáltalán nem törőve a következményekkel*. Higgyen abban, hogy a jótettnek csak jó eredménye lehet. Kövesse az igazságot, még ha az élete kerül is veszélybe. Tudja, hogy jobb az Isten útján meghalni, mint a Sátán útján élni.”

Pontosan ezt a magatartást felejtettük el Nyugaton, mert elveszítettük a valóságnak, a létnek, az igazságnak alapvetően vallásos szemléletét. Gandhi viszont megőrizte ezt. Mi lemondtunk arról, hogy megértsük és tiszteljük az embert, az igazságot, a szeretetet. Ehelyett belebonyolódtunk a hasznos ötletek kusza halmozatába. Minket csak az érdekel, hogy mire használható valami, mi a lehetséges és megvalósítható, hogyan lehet fölhasználni a dolgokat, függetlenül természetük igazi értelmétől és céljától, valódi igazságuktól és értéküktől.

Minket csak a haszon és a teljesítmény érdekel, vagyis az eszközök, nem pedig a célok. S ezért egyre inkább csak a *közvetlen következményekre* figyelünk. Sürgős elintézendőink rabjává lettünk. Így aztán elveszítettük távlatainkat és élektudatunkat. Ennek következtében pedig már azt sem tudjuk pontosan kiszámolni, hogy mik lehetnek tetteink közvetlen következményei. Elvesztettük képességünket arra, hogy az életet összefüggéseiben szemléljük, hogy az emberi viselkedést a maga egészében értékeljük, kiestünk minden olyan rendszerből, amelybe tetteinket beleilleszhetnénk. Tetteink így hamissá, mesterkeltté és jelentéktelenné vál-

tak. Lehetetlen egészséges emberi életet élni úgy, hogy az életnek nincs igazi jelentősége. Ha az emberéletnek nincs emberi értelme, akkor erkölcsileg megromlik.

Gandhi normája az Újszövetségé: Krisztus nevében kell tenni mindent, az igazság nevében, vagyis a benne rejlő igazságért, amelyben Krisztus nyilvánul meg. Az igazság szeretetéből kell cselekedni, „az igazságot tenni szeretetben”, vagyis egyedül az igazságot követve, bármi történjék is. Nem vakmerően tenni azt, ami jónak látszik, rá se hederítve a várható bajokra. Hanem gondosan kiválasztva azt, ami jónak bizonyul, s aztán hagyni, hogy a jó teremje meg a maga jó gyümölcsét a maga idejében.

Így ébred a völgy. Hajnali negyed háromkor minden csöndes, kivéve a kolostort: szól a harang, kezdődik a szolozsma. Kívül semmi nesz se hallatszik.

Az ébredő madarak első füttyei jelzik a még fénytelen hajnali ég „érintetlen pontját”. Az áhitat és a kifejezhetetlen ártatlanság pillanata ez, amikor az Atya tökéletes csöndben kinyitja a szemét. A madarak szólni kezdenek hozzá, nem folyamatosan énekel, hanem hajnali ébredésük kérdésével, érintetlenségük pontjáról. Mozdulatuk azt kérdezi, itt van-e az ideje, hogy életre keljenek. Az Atya igennel válaszol. Erre egyik a másik után fölébred, és madárrá válik. Madárként jelentkeznek, dalukkal. Aztán hirtelen igazi önmagukká válnak, s felröppennek.

A nap legcsodálatosabb pillanata ez, amikor a természet a maga ártatlanságában engedélyt kér arra, hogy újra „legyen”, mint a teremtés első hajnalán.

Ezen az édes és sötét ponton halmozódik föl és nyilvánul meg minden bölcsesség. Az ember bölcsessége azonban nem jut el ide, mert mi egyeduralkodóvá letünk, és nem kérünk engedélyt senkitől. Rettenthetetlenül és elszántan nézünk reggeleink elé. Tudjuk az időt, és diktáljuk a feltételeket. Úgy gondoljuk, abban a helyzetben vagyunk, hogy mi diktálhatjuk a feltételeket: óránk azt bizonyítja, hogy nekünk kezdettől fogva igazunk van. Tudjuk, mennyi az idő. Ismerjük rejtett belső törvényeinket. Előre megmondjuk, milyen nappal kell jönnie. S ha szükséges, intézkedünk, hogy megfeleljen kívánságainknak.

A madarak nem az időt jelzik, hanem ezt az érintetlen pontot sötétség és világosság, nemlét és lét között. Ha tapasztalt vagy, megtudod az időt ébredésükből. De ez a te ostobaságod, nem az övék. Még nagyobb ostobaság, ha azt gondold, hogy valami hasznosat tesznek — például jelzik, hogy négy óra van.

A kimondhatatlan titok ez: körülvesz minket a paradicsom, de mi nem értjük meg. Nyitva áll. A pallost elvettük, de mi nem tudunk róla. Elmegyünk, ki-ki a maga dolgára, egyik a gazdaságba, másik az üzlete után. A lámpák ki-gyulladnak. Az órák tiktakolnak. A termosztátok működésbe lépnek. A kályhák fűtenek, a villanyborotvák búgnak. „Bölcsesség”, kiált a hajnali diakónus, de mi rá se hederítünk.

Ha bennem nincs meg az egység, hogyan gondolhatok a keresztények egységére? Persze, a keresztények egységét keresve, elérhetem az egységet önmagamban is.

Az individualizmus eretnokségében él az, aki magát tökéletesen elégséges és önellátó lénynek tartja, s a többiekkel szembeállítja a maga egységét. Avval bizonyítja magát, hogy ő „nem a másik”. De ha tagadással próbálsz erősíteni az egységedet, mintha semmi közöd nem volna másokhoz; ha magadon kívül minden mást megtagadsz a mindenségben — mi marad akkor állítható?

Az igazi út ennek az ellenkezője: minél inkább igenlek másokat, elismerve őket magamban, fölfedezve őket magamban és magamat öbennük — annál valószínűsámban *vagyok*. Akkor vagyok igazán magam, ha a szívem igent mond mindenkire.

Jobb katolikus leszek, ha a protestantizmus részletkérdéseinek elutasítására helyett elismerem a benne rejlő igazságot, és onnan indulok tovább.

Ugyanígy a mohamedánokkal, hindukkal és buddhistákkal. Ez nem jelent szinkretizmust, közönyt, izetlen és nemtörődöm nyájasságot, amely mindent elfogad, mert nem gondol semmire. Lehet, hogy sok mindent nem fogadhatunk el és nem helyeselhettünk, de ehhez először igent kell mondanunk ott, ahol valóban lehet.

Talán erősebb vagyok, mint gondolom.

Talán félek is a saját erőmtől, sőt önmagam ellen fordítom, s így elgyöngülök. Biztonságba helyezem magam. Vétkessé válok.

Talán leginkább Isten erejétől félek magamban. Szívesebben leszek vétkessé és gyöngévé önmagamban, mint erőssé Őbenne, akit nem tudok megérteni.

Akik szeretik a magányt, azok különös igényt tarthatnak a Gondviselésre; vakon rá kell hagyniuk Isten szeretetére, jobban, mint bárki másnak.

Az alapvető kísértés: durván, keresztyéntelenül megtagadjuk azok szeretetét, akiket valami miatt érdemtelennek tartunk a szeretetre. Ráadásul egészen jelentéktelen okok miatt is a szeretetünkre méltatlannak ítélünk másokat. Persze a világot se gyűlöljük őket: csak éppen nem vagyunk hajlandóak a szívünkbe fogadni őket, gyanakvás nélkül érintkezni velük, belső fönntartások nélkül közeledni hozzájuk. Egyszóval, elutasítjuk azokat, akik nem tetszenek nekünk. Persze „szeretetreméltóak” vagyunk hozzájuk. Furcsa használata ez a „szeretet” szónak: ezzel rejtegetjük és igazoljuk hűvösségünket, gyanakvásunkat, sőt megvetésünket. Büntetésként azonban ezzel ránk szakad egy másik visszautasítás: önvédelemből elutasítunk minden olyan boldogságot is, amelynek bármi köze van az általunk elutasított emberekhez. Ez mindenképpen bonyolultabbá teszi az életet, s aki elég türelmetlen, annak végül lehetetlenné tesz minden boldogságot.

Ez azt jelenti, hogy el kell szakadnunk attól, hogy folytonosan az „érdem” mérőrudjával mérgezzünk másokat (ki érdemes a szeretetre és ki nem). S ez azt is jelenti, hogy még közvetve sem szabad kutatnunk, ki a „megigazult”, ki méltó az elfogadásra, kit viselhet el a hívő! Milyen felháborító ötlet volna! S mégis, a világ tele van „hívőkkel”, körülöttük pedig az általuk alig elviselhetőnek tartott emberek: zsidók, négerék, hitetlenek, eretnekek, kommunisták, pogányok, fanatikusok és így tovább.

Isten arra kér engem, méltatlant, hogy feledkezzem el méltatlanságomról és lesvéremiméről is, és merjek előre lépni abban a szeretetben, amely megváltott, és Isten képmására megújított minket. És jót nevessek mindenféle „érdem” pök-hendi ötletén.

Mérhetetlenül örülök annak, hogy ember lehetek, tagja az emberi fajnak, amelyben maga Isten is megtestesült. Ha előtt is néha az emberi élet fájdalma és ostobasága, most fölismerem, mik is vagyunk valójában. Bárcsak mindenki „fölismerné”. Ez azonban megmagyarázhatatlan titok. Nem mondhatjuk el az embe-
reknek, hogy napként ragyogva járnak-kelnek a földön.

Egyetlen dolog fontosabb minden másnál: a „visszatérés az Atyához”.

A Fiú eljött a világba, meghalt értünk, föltámadt, és fölment az Atyához; elküldte a Szentlelkét, hogy benne és vele visszatérhessünk az Atyához.

Lehetővé tette, hogy kijussunk mindannak a közepéből, ami átmeneti és befejezetlen, és visszatérjünk a Mérhetetlenhez, a Kezdetbenvalóhoz, a Forráshoz, az Ismeretlenhez, Ahhoz, aki ismeret és szeretet, a Csönndhöz, az Irgalomhoz, a Szenthez, Ahhoz, aki a minden.

Örült és beteg mindaz, aki mást keres, mással törődik, mint ezzel, mert ez az értelme és a szíve minden létezőnek, s ebben kapja meg igazi jelentőségét az élet minden eseménye, a világ és az ember minden igénye: minden a Forráshoz való egyetemes visszatérést sürgeti.

Az „Atyához visszatérés” nem visszafelé haladás az időben. Nem kell megfordítanunk semmit, nem kell föltekerni a történelem tekercsét. Előre kell haladnunk, túllépni mindenben.

Hívásunk az, hogy elhagyjunk és túlhaladjunk mindent, s elhatoljunk mindeknek a Végéhez, s a Végben megtaláljuk kezdetünket, amelynek nincs vége. Hogy engedelmeskedjünk neki az úton, azért, hogy elérjük őt, akiben elkezdődöttünk: aki a kulcs és a vég — mert ő a kezdet.

(Fordította LUKÁCS LÁSZLÓ)

Sziget

Ahogy a pártás kőkapun belépsz,
a vágott fű illata, színe,
bokrok, virágok árnya,
a lombok rése közti
hűvösen lélegző folyó,
veranda súlyos asztalán
az alacsonyra húzott
karéjos lámpaernyő sátra,
eleven áramként ölel.

És mindenütt a tárgyak
összefogó tiszta rendje,
hang, mozdulat egymásba rajzolódó
szabálya,
értelem, kedély
sugárzó tartományai.

Elbonthatatlan és
megismételhetetlen.

Csak a magányt nyitotta bővülő
személyiség
erőterétől él.

Egyszer már láttam.
ismertem ilyet.

Az a sziget se tud
Atlantiszként
eltemetődni bennem.

Gyűrű

— Már ezt is ünja valaki!
legyintetek a legszebb jelenésre.
Legyetek hát inkább lemaradt külön, kit
utólag vesznek észre.

Kölyökként valaha azt hittem hogy
áttetsző, ámde széttörhetetlen
gyűrűt viselek.
valaki földhöz csapta a járdán,
csak úgy fröccsent —
s a naiv fiú kárán
rázkódva nevetett.

Azóta ezt a nevetést is
gyűrűnként hordozom.
Míg gúny, közöny, vád, kétségbevonás
szorít,
van oltalom.

Az aszú szőlő

Írta DALLOS SÁNDOR

A falu végén állt egy kis ház. Nem is ház volt az, hanem csak amolyan kis viskó. A fala sövényből készült, amelyet kívül-belül sárral tapasztottak ki és ugyanilyen volt a padlása is, hát oda ugyan senki föl nem mehetett. De nem is lett volna semmi értelme se, hogy valaki is a padlásra menjen, mert egérfészken, poron meg hidegen kívül nem volt ott semmi sem. Legfeljebb még csak pók, az is csak azért, mert a pók nem kér az embertől ennyivalót. Soha senki nem hívta itt a tyúkokat, mint más háznál szokásos, hogy eleséget adjon nekik, mert nem volt ennél a háznál még csak egyetlen tyúk se. Soha senki nem vitt itt a disznóknak eleséget, mert disznó se volt, de még csak kecske se mekegett az ólban, hogy legalább kecskétej jutott volna a háziaknak. Semmi, de semmi állat nem tartozott ehhez a házhoz, s mikor a gyermekek elmentek az ablak alatt, mindig csúfondárosan kiáltottak be:

— Mek-mek! Mek-mek!

Ez annyit jelentett, hogy:

— Olyan koldusok vagytok, még kecskétek sincsen!

Az asszony meg, aki a viskó falai mögött lakott, lehajtotta fejét és csendesen sírni kezdett:

— Bizony igazatok van — mondta —, mi vagyunk a földön a legkoldusabb emberek. Ezt le nem tagadhatom, hiszen meglátszik rajtunk.

Lehajolt a varrása fölé és sírva varrt tovább. Mert ennek az asszonynak mindig varrnia kellett, hiszen az urának se volt több ruhája egynél, meg a kisfiának se, aki nyolcéves volt és iskolába járt a többi gyerekkel. De bizony pajlása nem volt neki senki, mindenki lenézte a nagy szegénységükért, hiszen a gyerekek még csak csizmára se tellett, — pedig egy kis gyermekcsizma már csak nem kerül sokba —, s mikor beálltak a hideg idők, régi zsákdarabokba csavarta be az anyja a gyerek lábát, úgy küldte iskolába, hogy azért a tudományban el ne maradjon. Mert úgy szánta, hogyha akármi lesz is, papot nevel a fiából. A gyerek hát járt az iskolába, tanult szorgalmasan. Ott ült a legutolsó padban, foltos konyókú kis kabátjában, s mikor a tanító fölkerdezte, olyan okos feleletet adott, mint senki se a társai közül, s a tanító kedvelte is okos feleleteit.

— Látjátok — mondta a többieknek —, valamennyieteknek ilyen jól kellene tudnotok a leckét, mint ennek a szegény favágónak a fia tudja.

Mert favágó volt a gyerek apja, szép szál magas ember, csak éppen, hogy nem tudott vergődni semmire se.

A gyerekek hát irigykedtek a favágó fiára s mikor mentek hazafelé, csak egyre kiabálták:

— Mek-mek! Mek-mek!

Lakott abban a faluban egy igen gazdag ember, bizonyos Szilaveczy, aki azelőtt Isten tudja, mi volt, akár rablóvezér is lehetett vagy, uzsorás, de most gyönyörű szép úri háza állott a falu szélén, olyan szép, hogy a szolgabírónak, de még az uraságnak se volt külön, s ennek a gazdag embernek a fia kezdte mindig a csúfolódást. Az volt köztük a legneveletlenebb, az odament a favágó fiához és egyenesen a fülébe ordította:

— Mek-mek! Mek-mek!

A favágó fia meg szelíd gyerek volt, s ahogy zsákrongyokba kötözött lábbal ballagott a gazdag ember fia mellett, megkérdezte tőle:

— Mit csúfolsz te mindig engem?

— Azért csúfollak — mondta a gazdag ember fia —, mert ti olyan koldusok vagytok, hogy az már rettentő. Még arra sem telik édesapádnak, hogy csizmát vegyen neked!

— Bizony nem telik — mondta a favágó fia. — Mink igen-igen szegények vagyunk.

— Újtel te például hintóban már életedben? — kérdezte a gazdag ember fia.

— Nem én, sohase ültem — felelte a favágó gyermeke.

— Jártál te már szőnyegen?

- Sohase jártam.
- Nem? — csodálkozott a gazdag ember fia. — Hát képetek van-e otthon a falon meg óra, amelyik út?
- Se képeink, se óránk — mondta szomorúan a szegény gyerek.
- Jaj, de koldusok vagytok! — kiáltott a gazdag ember fia. — De fűteni, csak fűtők?
- Nem — mondta a gyerek. — Édesapám ugyan favágó, de fára nekünk nem telik.
- No, látod — mondta a gazdag ember fia —, hát akkor ne csodálkozz, hogy kicsúfolunk téged! Borzasztó koldusok vagytok ti! Az én apám például karácsonyra a püspököt várja vendégségbe, s az el is jön, leül az asztalunkhoz és együtt ebédel velünk. Kilenc szolgáló szolgál fel, édesapám fekete díszruhában lesz, édesanyám meg aranyban. Pulykát eszünk ebédre, meg récét, meg disznót, meg tortát és édesapám pincéjében ott lóg egy póznán 43 fűrt hároméves aszú szőlő, annak olyan íze van, mint a méznek, abból csak a nagyurak ehetnek, hát abból is ad édesapám egy nagy tállal a püspök elé. No, tihozzátok elmegy-e a püspök? — kérdezte büszkén a gazdag ember fia.
- Nem — mondta a favágó gyermeke —, az biztos, hogy mihozzánk a püspök nem jön el.
- Haha! — mondta a gazdag ember fia. — Ez bizony így van. De még ha elmenne, akkor se tudnátok megkínálni pulykával, récével, disznóval, tortával, különösen nem hároméves aszú szőlővel, mert az ebben az országban senkinek sincs, csak édesapámnak. A legnagyobb urak is kérték már őt, hogy adjon nekik belőle, ha csak egy fűrtöt is, drága pénzen megfizetik, mert igen előkelő vendéget várnak, de édesapám nem adott egyiknek se, akármit ígértek is érte, mert nem akarja, hogy ebben az országban bárkinek is legyen ilyen aszú szőlője, rajta kívül. Mert ez az aszú szőlő olyan jó, hogy olyat még senki se evett. Hallod-e?
- Hallom — mondta a favágó fia. — Jó nektek, mert gazdagok vagytok.
- Bizony jó — felelte a gazdag ember fia. — Gazdagnak lenni jó, mert a gazdag ember mindenütt előre kerül, és a gazdag ember mindent megtehet. Neked például biztosan karácsonyfád se lesz?
- Nem tudom — felelte a szegény ember fia. — Az nem tőlünk függ, hanem a kis Jézustól. Ha a kis Jézus hoz, akkor nekem is lesz karácsonyfám.
- A gazdag ember fia ekkor nagyot nevetett.
- A tanító mindig azt mondja, hogy te vagy köztünk a legokosabb, pedig lám buta vagy te, mert azt se tudod, hogy a karácsonyfát a szülők állítják a gyermekeiknek a kis Jézus nevében. A karácsonyfa fenyő, amelyet feldíszítenek. Nálunk a kertben nőnek ilyen fenyők, de mondd meg édesapádnak, nehogy észbe jusson a mi kertünkből lopni egyet, hogy neked karácsonyfád legyen, mert én megröndöm a vadászunknak, hogy álljon őrt a fenyőknél s ha apád jön, löjjön bele sóval.
- Miért? — kérdezte a szegény gyerek. — Miért akarod te az én édesapámat sóval meglövetni?
- Mert a fenyő a mienk — mondta a gazdag gyerek —, s ha apád elvitt egyet, akkor lop és mi akár sóréttel is meglövetethjük.
- Igen — mondta a favágó fia.
- És az se jusson eszetekbe, hogy az aszú szőlőnkől lopjatok, mert azt hiába is próbálnátok. Olyan keresztvas van a mi pincénken és olyan nagy lakat, hogy azt ugyan le nem feszítitek. S benn az ajtó mögött meg erős csapóvas, hogy aki mégis betörné az ajtót, annak a lábát a csapóvas megfogja, s összetöri. Erted ezt?
- Értem — mondta a gyerek. Mindent jól elzártatok a szegények elől.
- Mindent jól elzártunk — mondta a gazdag ember fia —, mert a szegények veszedelmes emberek, mindent megkívánnak és mindent felfalnak. Úgy-e, nektek szolgálótok sincsen? — kérdezte hirtelen.
- Nincs — mondta a szegény ember fia —, hogyan lenne szolgálónk, mikor magunknak is alig van kenyerünk?
- Hát akkor ki mosogat nálatok és ki takarít?
- A szegény ember fia elmosolyodott.

— Édesanyám — mondta. — Mióta az eszem tudom, édesanyám mossa el az edényeket és édesanyam söpri ki a szobát.

— De ronda keze lehet! — mondta a gazdag ember fia. — Az én anyám keze puha, mint a bársony és fehér, mint a hó.

A favágó fia elszomorodott, de hogy a másik az anyját bántotta, megkeményedett a válla, égni kezdett a szeme hevesen s azt mondta:

— Lehet, hogy a te anyád keze puha, mint a bársony és fehér, mint a hó, de azért én az én édesanyám rücskös kezét a te anyád hófehér kezéért oda nem adom, mert a te anyád keze a semmittevéstől hófehér, az enyémé meg azért rücskös, mert én értem dolgozik. S aki asszony a fiáért dolgozik, az a legelőbbre való. Azért az én édesanyám kezét ne bántsd, mert én úgy megverlek, ha bántod, hogy kilenc doktor nem gyógyít meg téged!

Ezt mondta, a szeme villámlott, s megállt erősen a gazdag ember fia előtt, aki megijedt tőle, mert elkényeztetett, vékony gyerek volt, erőben nem vehette fel a versenyt a favágó fiával, és elszaladt. De mielőtt elszaladt volna, még belekialtott a favágó fiának fülébe:

— Mek-mek, szegény ember fia! Mek-mek, hiszen még csak egy kecskéték sincsen!

A favágó fia meg búsan ballagott hazafelé, mert hiszen azért megalázták, és igaza volt a gazdag ember fiának, rettenetesen koldusok voltak. Az anyja rögtön észrevette rajta a szomorúságot és megkérdezte tőle:

— Mi bajod van, kedves kis Ferkóm, szegény kicsi fiam? Miért vagy szomorú?

— Fagyott madárkát láttam az úton, kedves édesanyám, azon szomorkodom — mondta a szegény ember fia s az anyja elhitte, mert kemény tél volt, december, mindössze egy héttel karácsony előtt, a hó ropogásra fagyott és bizony a madaraknak se volt másuk, csak a tollazatuk.

— Ne szomorkodj, kicsi fiam — mondta a favágó felesége —, inkább egyél jó kis korpalevest. Édesapád kint van az erdőben, nagy fákat döntöget, de este hazajön, s szépet mesél neked. Szépet mesél neked nagy, havas erdőről, nagy havas erdőben kicsi őzgidáról, erős gyökerekről, fakopogtatóról. Fakopogtatóról, erdei törpékről.

A gyerek megette a jó meleg korpalevest, jó meleg is volt, jó sós is volt, azt hihette, a világ legjobb ételét eszi. Pedig csak korpalevest evett. Este megjött az apja nagy nehéz fejszével, a fejszét a sarokba tette, megvacsorázott a korpalevesből, s addig mesélt a fiának, míg az el nem aludt. Mert senki a favágónál szebb meséket nem tudott.

Igy éltek a favágóék, s ha minden így maradt volna, semmi baj se lett volna, éltek volna csöndes szegénységben tovább is. De közeledett a karácsony, a favágó is, meg a felesége is egész éjjel nem aludtak s azon töprenkedtek, hogyan lehetne annyi pénzt összegyűjteni, hogy karácsonyfát tudjanak állítani a kis Ferkónak, s hogy a karácsonyfa alá legalább egy csizmacskát tehessenek. Sokáig hányták-vetették a dolgot, végre is úgy határoztak, hogy mivel a favágó keresete csak éppen arra elég, hogy éhen ne haljanak, az asszony elmegy mosni a házakhoz, hiszen ilyenkor csaknem mindenütt nagymosás van, és így szedik össze a karácsonyfa meg a csizmacskára valót.

No, két napot mosott is, keményen fáradott, hogy a karácsony szép legyen, de másodnap meghűlt, harmadnap ágyának esett, ellepte a forróság, a szeme beesett, a teste megfogyott, egy nap alatt olyan lett, mint a halálravált. Már-már úgy látszott a dolog, hogy temetés lesz itt karácsonykor, nem kis csizmacska, nem karácsonyfa. A favágó először maga ápolgatta, vizes lepedőbe csavarta, borókabogyót hozott neki az erdőből, azzal etette, azzal füstölgette, a szegény asszony állapota azonban egyre csak rosszabbodott. Csak feküdt az ágyon, egyre a kis fiát nézte, aki mindig ott állt az ágya mellett, s azt mondta az embernek:

— Nincsen már én rajtam segítség, Ferenc, ne is vesződjetek. Hívassatok papot, hogy gyónjak, áldozzak, adassatok rám az utolsó kenetet, nekem már más nem kell. Sajnálak meghalni, itt a kicsi fiam, az én kis okos Ferkóm, szerettem volna megélni, mikor először misézük. De már csak az égből láthatom. Téged, édes uram, csak arra kérlek, hogy akármi áron is papot nevelj belőle. Úgy akarom látni csillagos mennyekből, hogy áll az oltárnál aranyos ruhában, két fehér kezével az Ostyát megtöri, s szép, tiszta szájával rálehel a borra, Urunk szent vérére. Megteszed-e?

A szegény favágó akkor sírni kezdett, hogy az ő feleségének már vége, és szaladt a Vig Marihoz, aki javasasszony volt, hogy talán tudna füveket, és szaladt a doktorhoz, hogy talán tudna valami medicinát, porokat, vagy valami kanalas orvosságot. Nem volt a szegény favágónak egyetlen krajcárja se, de azért azok eljöttek emberségből, megnézték a beteg asszonyt, megkopogtatták, megvizsgálták s azt mondták mind a ketten:

— Se fű, se medicina nincsen a feleséged bajára, szegény favágó, s csak egyetlen dolog van, amitől meggyógyulhat. Eredj el a gazdag emberhez — most éppen ebéd után van, és ott sétál a kertjében, két nagy kutyája társaságában, — eredj el és kérd meg, hogy adjon neked a hároméves aszú szőlőjéből, amelyet a pincéjében őrizget keresztvassal, lakattal, csapóvassal. Ha abból az aszú szőlőből a feleséged ehetik, még máma meggyógyul, estére felkelhet, s a szentestét már veletek egészségesen együtt töltheti, de ha az aszú szőlőből nem ehetik, bizony meghal estére s halott mellett ülhetnek s nem karácsonyfa körül. Ez az egyetlen orvosság, más nincsen.

Ezt mondta a doktor is, a javasasszony is, avval elmentek, a szegény favágó meg felkerekedett, hogy elmenjen és megkeresse a gazdag embert. Félt tőle nagyon, és nem is igen bízott benne, hogy teljesíti kérését, hiszen tudta, hogy a szegény emberrel szóba se igen áll, és olyan fukar, hogy a koldusokra is ráuszítja a két nagy kutyáját, de hát mit tehetett? A gazdag embernél volt a felesége orvossága, mindent meg kellett tennie.

Hát elment.

Nem sokat kellett gyalogolnia, hisz a gazdag ember kastélya ott állt valami 300 lépésnyire tőlük, s a gazdag ember ott sétált a hatalmas kertben, két kutyája mellette s azzal szórakozott, hogy húsdarabokat dobált nekik, ezek meg kaffogva elkapták. Az egész faluban ünnepre készülődtek, hiszen a szenteste délutánja volt, mindegyik ablak mögött karácsonyfát díszítettek, s az idősebb leányok cifra papirokkal a kezükben siettek a boltosoktól hazafelé, csak úgy csengett a boltok csengője, mindenki örült, egyedül csak a szegény favágó bandukolt fájdalommal a szívében.

A gazdag ember meg ott sétált a kertjében, etette vidáman a kutyáit, és nagyon büszke volt, hogy holnap a püspököt látja vendégül ebédre. Mert a püspök még soha senkinél nem ebédelt a faluban. Hát örült nagyon, büszke volt, s egyre azt mondogatta magában:

— Holnap a püspök lesz a vendégem! Holnap a püspök ül az asztalomnál!

S nem is vette észre, hogy a szegény ember közeledik, csak akkor, mikor az a vasrácon kívül tisztességgel köszöntötte:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus, kegyelmes gazdag uram!

A gazdag ember akkor felütötte fejét, s mérges volt nagyon, hogy gondolataiban s szórakozásában őt így megzavarták.

— Mit akarsz, rongyos favágó? — kérdezte tőle büszkén. — Nem látod, hogy a kutyáimat etetem? Mit zavarasz!

— Kegyelmes gazdag uram — mondta alázatosan a favágó —, ne haragudj rám, nem akartalak zavarni. Ha tudtam volna, hogy el vagy foglalva, később jöttem volna. De ha már itt vagyok, szépen kérek, hallgass meg. Halálos betegen fekszik otthon az én feleségem, s doktor, javasasszony egyaránt azt mondja, csak akkor gyógyulhat meg, ha a te aszú szőlőből egy fűrtöt ehetik.

— Mit nem mondasz? — kérdezte a gazdag ember. — A feleségednek éppen az én aszú szőlőmre fájdult meg a foga, amilyen nincsen több az egész országban s amilyet még a király se eszik?

— Nem kívánta ő meg, kegyes gazdag uram — mondta a favágó —, hanem a gyógyulásához csak egyetlen fűrt kellene. Ha nem ehetik még máma a te aszú szőlőből, estére meghal, mi halott körül állhatunk estére az én gyermek-fiammal, karácsonyfa helyett. Szépen kérek, szánj meg bennünket.

A gazdag ember éktelen haragra lobbant, hogy olyasmit mer tőle kérni egy ilyen topornyos ember, amit ő még a hercegektől is megtagadott, ami neki a legfélétebb kincse volt, hát rákiáltott a szegény emberre:

— Elkotródj innen a kerítésemtől, te szemtelen favágó, mert mindjárt kinyitom a kaput és rád uszítom a kutyáimat! Éppen az aszú szőlőből kellene neked? Tudd meg, hogy én a püspököt várom holnap ebédre, és pedig a püspök nagy úr, megiscsak két fűrtöt teszek fel az aszú szőlőből az asztalra, egyet öneki egyet meg magamnak. Neki is csak azért adok, hogy lássa, milyen gazdag vagyok

s hogy énnálam olyasmit ehetik, amit az országban sehol, hát ezért engem hálából püspöki misében részleltessen. De emiatt talán még adnék, mert a kutyáimban nagy örööm telt máma és könnyű szívű vagyok, hanem most jut eszembe, hogy a te fiad megbántotta az enyémet, éppen ma egy hete veréssel fenyegette, hát hordd el magad innen, mert rád ereszttem a kutyáimat, vagy hívom a vadászom és sőt eresztetek beléd két erős patronnal!

Ezt mondta a gazdag ember és igen mérges volt, a szegény favágó meg búsan ballagott hazafelé. Mikor hazament, még csak be se ment a házba, hogy a rossz hírt ott benn meg ne kelljen mondania, hanem kivette az egyik kapufélfát, leült a küszöbre, s elkezdett belőle a feleségének nagy keservesen sírkeresztet faragni. Ott faragta a fagyos kapufélfát már csaknem egy óráig, mikor kijött a fia s csak elcsodálkozott, hogy az apja ott ül a küszöbön és farag, mintha az anyja nem is feküdnék halálos betegen odabent.

— Mit csinál, édesapám? — kérdezte tőle.

— Fejfát faragok édesanyádnak a kapufélfából — mondta szomorúan a favágó. — Más fiánk nincsen, s mégse engedhetem, akármilyen szegény vagyok is, hogy holnapután anyád sírját még csak egy egyszerű fejfa se jelölje.

A gyerek ebből mindent megértett, de azért megkérdezte:

— Nem adott a gazdag ember a gyógyító aszú szőlőből?

— Nem — felelt a favágó szomorúan. — Holnap a püspököt várja ebédre s annak se ad egy böngnél többet. De a püspök miatt még talán adott volna, ha térdre esem előtte és úgy kérem sokáig, hanem azt mondta, hogy éppen ma egy hete a fiát megbántottad, veréssel fenyegetted, hát ezért éppen nem ad. Mért akartad te megverni annak a gazdag embernek a gyerekeit, édes fiam?

A gyerek akkor visszaemlékezett, hogy az egész az anyja miatt történt, mert a gazdag ember fia az ő anyja kezét rondának nevezte, s elmondta az apjának, hogy ezért ígért ő verést a gazdag ember gyermekének. A favágó akkor ránézett a fiára, és bizony könnyezett az erős ember.

— Szegény fiam — mondta, és mind csak az egyetlen gyerekeit nézte —, én azt gondoltam, hogy hazajövök, megcsinálom a keresztet és aztán elverlek, hogy a gazdag ember gyermekét miért bántottad te meg, mikor jól tudhatnád, hogy a szegénynek hallgatni kell. De most mégse bántalak, inkább még jobban szeretlek, noha édesanyád élete az ára ennek a tettednek. De láthatod ebből, hogy a szegénynek még abból is kára származik, ha az édesanyját a gyermeke illően védi. Anyádnak most meg kell halnia, de azért azt mondom, sohase engedj annak, aki anyádat gyalázza, s anyád kezét akkor se engedd bántani, mikor már a sírban lesz. Most gyere, segíts a fejfát faragni. Édesanyád mit csinál?

— Alszik — mondta a gyerek. — Most éppen elaludt. De nem segítem én, édesapám, magának ezt a fejfát faragni, ne is haragudjék rám, inkább más csinálók, ennél hasznosabbat.

— Ugyan mit tudsz csinálni, Ferkó? — kérdezte az apja.

— Kedves édesapám — mondta a gyerek —, maga tudja, hogy én soha senkinek semmiféle jószágát el nem vettem. Én éhes lehettem, egy karaj kenyeret soha el nem oroztam. Fázhattunk, de soha sehonnét én egy darab fát nem hoztam. Én tiszta vagyok az idegen holmitól, hanem most fiatal gyermekfejjel mégis lopni megyek. Ott van a gazdag ember pincéje a domboldalban, ismerem nagyon jól, hát én most oda elmegyek. Gazdag ember pincéjén, az ajtó fölött, van egy kis nyílás, az a szelelőlyuk. Hallja-e édesapám?

— Hallom, fiam.

— Én addig a szelelőlyukig valahogy felkapaszodom, a lyukon bemászom, elég kicsi vagyok, én azon beférek. Édesanyámnak most énmiattam kellene meghalni, mert a gazdag ember fiát édesanyám keze miatt megfenyegettem, hát én most mindent jóvá teszek, s ha tolvajlás árán is, de hozok édesanyámnak az aszú szőlőből.

— Oh, fiam — mondta a favágó rémülten —, de a gazdag ember menten elfoghat, börtönbe csukthat!

— Majd úgy megyek, hogy ne lásson.

— De a partoldal is meredek, leeshetel!

— Majd óvatosan mászom.

— De az ajtó mögött csapóvas van, hogyan kerülöd ki?

— Majd csak kikerülöm.

Az ember, aki ácsolta a felesége fejtáját, most nem tudta, mit csináljon, hát csak azt mondta:

— Járj a szegények Istenével, fiam.

A gyerek akkor bement, gyújtót tett a zsebébe, hogy bent a sötét pincében legyen mivel világosságot csinálnia, vastagon becsavarta lábát zsákdarabokkal és elindult a nehéz útra. Sohase lopott még, hát félt egy kicsit, de az édesanyjáért meg kellett tennie. Mikor elment egy fa mellett, az azt mondta neki:

— Megy a tolvaj!

Mikor elment egy bokor mellett, az azt mondta neki:

— Megy a tolvaj!

Mikor göröngyre lépett, amelyik kiállt a hóból, az is csak azt súgta:

— Megy a tolvaj! Megy a tolvaj, favágó fia, Ferkó!

De csak ment. Az anyja halálos ágyon feküdt, mind csak az ő arcát látta, s az erő adott neki. Mikor odaért a pinceajtóhoz, az rádörrent keményen:

— Eredj innen, tolvaj, összetörlek!

Nem, nem ment. Ördögcérnabokor hajolt le a partoldalról, olyanok voltak az ágai, mint a boszorkánykarmok, s a fülébe sziszgették:

— Fuss el, tolvaj, halálra karmolunk!

De nem engedett. A pinceajtó kulcslyuka olyan volt, mint egy szem és azt mondta:

— Mindent látok, tolvaj, holnap mindent elárulok!

A gyerek már úgy reszketett, mint a nyárfalevél, de haldokló anyjára gondolt, s kezdett mászni a partoldalon fölfelé, hogy elérje a szelelőlyukat. S míg mászott, úgy tetszett neki, hogy körös-körül minden azt kiabálja:

— Tolvaj! Tolvaj!

Pedig csöndes volt minden, a dolgok közül semmi se szólt egy szót se, csak a szíve verte és a lelkiismerete kiáltotta:

— Tolvaj!

De ment, mászott. Haldokló anyjának kellett a szőlő, csak ettől gyógyulhatott meg, hát ment előre.

— Hallgass! — mondta a dobogó szívének.

— Hallgass! — mondta a lelkiismeretének.

S mászott felfelé. Körös-körül meg nagy fehérség volt mindenfelé, a fák ágait lehúzza a hó, a kutyák hallgattak, és valahol messze szánkó csengője csengetett. De nagy béke volt! Jézus eljövételének délutánja volt. A gyerek meg fölért, lába alól hullott a hó és hullott a partoldal, alig-alig tudott kapaszkodni, de azért mégis felért a lyukhoz, s bár iszonyatosan félt, bedugta a fejét.

— Aszú szőlők itt vagytok-e? — kérdezte hangosan.

— Itt vagyunk — mondták az aszú szőlők —, de mink a gazdag emberéi vagyunk, s aki belőlünk egyet is levesz, az a legnagyobb tolvaj!

A gyerek remegett, de újra kiáltott:

— Csapóvas, itt vagy-e?

— Itt vagyok! — mondta mély hangon a csapóvas. — Aki bejön ide, azt én megcsattantom, lábát összetöröm!

Olyan sötét volt a pince, hogy szinte huhogott, dohos szag áramlott ki belőle, s ami csak benne volt, minden fenyegetett. Ám a favágóné haldoklott odahaza —, s ha az anya haldoklik, a gyermeknek mindent meg kell próbálnia. S a gyerek akárhogyan félt is, nem húzta vissza a fejét, hanem inkább felhúzózkodott egészen, megfogta kezével a pince belső falát, megkapaszkodott benne, és mindenáron azon volt, hogy behatolhasson. Pedig a csapóvas kiabált:

— Tolvajgyerek, be ne gyere, összezúzlak!

A hordók is megszólaltak:

— Tolvajgyerek, be ne gyere, mind rád hengeredünk!

Dörögtek az ászokgerendák is:

— Tolvajgyerek, be ne gyere, a melledre fekszünk, összeroppantunk!

De a gyerek csak ment, ment, noha úgy reszketett, hogy a szája is fehér volt az ijedtségtől. Kicsi gyermek volt még a lopáshoz, sohase tolvajolt. Csak a szeretete üzte, kedves anyja haldokló arca üzte.

Pedig milyen hiába erőlködött! Hiába győzte le minden félelmét, hiába vette magára a tolvajság vétkét, mert mikor odáig ért, hogy a vállát is áthúzza a szelelőlyukon, a vállá, bizony, nem ment keresztül. Ha a balt húzta be, a jobb maradt kívül, ha a jobbat húzta be, a bal nem fért utána. Egy darabig erőlködött úgyannyira, hogy már az arcáról is ömlött a verejték, de tovább csak nem jutott. Akkor végre megértette, hogy mindennek vége van, hiába fáradozott idáig, az édesanyja bizony meghal estére.

— Szegény édesanyám — sóhajtotta akkor —, mindenem odaadnám, hogy megmentseselek, íme, nem riadtam meg attól se, hogy tolvajjá váljak, de minden hiába. Tíz lépésnyire se vagyok az aszú szőlőtől, amelytől meggyógyulhatnál, de ei nem érhetem. Az Isten nem akarja. Karácsony estéjén kell meghalnod neked!

S már nem is erőlködött tovább, csak sírva fakadt, és sirt keservesen, hogy az ő anyjának máma meg kell hálnia, mert megfenyegette a gazdag ember fiát, pedig az orvosság itt van alig tíz lépésnyire tőle.

S ahogy így sirt és keserves könnyei a csapóvasra hulltak, egyszerre csak egy férfihang szólalt meg mögötte az úton:

— Miért sírsz, te kicsi gyermek? S mit keresel te ott a pinceselelőben? Lám, amint a testedről nézem, nemiigen lehetsz több nyolcévesnél, és máris milyen keservesen tudsz sírni. Mi bajod van?

A gyerek kihúzta fejét a szelelőlyukból, s ahogy visszanézett, látta, hogy egy elég magas, barna hajú, igen barátságos szemű ember áll mögötte, bárányszapka van a fején, vállán ködmön, lábán csizma, egyik kezében meg fényes élű fejsze, arra támaszkodik s úgy néz rá, mintha ismerné. Először megijedt, hogy most rajtakapták a tolvajlason és eszébe jutott, hogy most biztosan tömlöcbe kerül, de aztán látta, hogy az idegének nincs semmi harag sem a szemében, inkább olyan, mintha sajnálná őt.

— Hogyne sírnék — mondta neki —, mikor az aszú szőlő, amittől édesanyám meggyógyulna, itt van a közelemben, de én nem férek be a szelelőn, hogy egy böngőt elvegyek és hazavigyem neki.

Az ember akkor, akinek az egyik kezében olyan fényesen villogott a fejsze, azt mondta neki:

— Tudod-e, te szegény gyerek, hogy lopni akartál? Ez egy gazdag ember pincéje itt, az aszú szőlő is a gazdag emberé, s aki azt elviszi, tolvaj annak a neve?

— Tudom — felelte a gyerek —, de én anyámért a tolvaj nevet is szívesen viselem.

A fejszés ember akkor ránézett s olyan tekintete volt, hogy a gyermek remegni kezdett tőle.

— Ne bánt engem, fejszés ember! — kérte az idegent. — Ha anyámat látnád, neked is megesnék a szíved rajta.

— Hátha már láttam is? — mondta a fejszés ember.

— Nem láthattad — felelt a gyerek —, mert a lábnyomaid a hegyek felől jönnek, mink meg a lankán lakunk, lent a faluvégen.

— Ez igaz — mondta a fejszés ember, — de azért én láttam. Ágyban fekszik, vizes lepedő van a mellén, s a homlokán szakadt törülköző.

— Éppen így van — mondta remegve a gyerek. — De hogyan láthattad te édesanyámat, mikor a hegyekből jöttél?

— Mi közöd hozzá! — mondta erős hangon a fejszés ember. — Történnék a világban dolgok, amiket te nem értesz. Gyere le!

— Nem tudok — mondta a gyerek. — A parti oldal leszakadt alattam, nem tudok lemenni.

A fejszés ember csak csóválta a fejét.

— Lám-e — mondta —, lopni akartál, de a visszaút nem jutott eszedbe.

Avval odaállt a szelelőlyuk alá s azt mondta a gyereknek:

— Lépj a vállamra!

A gyerek rálépett, akkor ő a válláról levette, s maga elé a földre letette. Most ott álltak egymással szemben; egy kicsi madár elrebbent a bokorról s havat szórt reájuk.

(1938)

Vas István köszöntése

Amikor lapunk — a magyar művészeti élet egészéhez csatlakozva — tiszteletét és jókívánságait fejezi ki a hetvenéves Vas Istvánnak, egyben egyik legrégebbi munkatársát is köszönti személyében. Írásai ott szerepeltek már a felszabadulás előtti Vigiliában is, annak bizonyosságaként, hogy a költő magáénak érezte a lap szellemiségét, a sötétülő korrallal szemben való fényteremtésének kísérletét. S midőn a felszabadulás után újraindult, immár Sík Sándor főszerkesztésében, Vas István — feledve egy inszINUÁLÓ, személyeskedő támadást, mely Horváth Béla tollából származott — itt jelentette meg 1945-ben írt első versét, az *Utóhang*-ot, melynek címét később *Kérdező idő*-re változtatta. Majd amikor a folyóirat ismét új lapját nyitotta, s Rónay György főszerkesztésében a marxizmus és a kereszténység között kibontakozó párbeszéd fórumává lett, Hegyi Bélának a költővel folytatott beszélgetése ennek a — nyugodtan mondhatjuk — korszakos kezdeményezésnek egyik első, legfontosabb dokumentumává vált. Mert ez az „öt miniatűr fejezet” nemcsak egy imponálóan gazdag életút akkori összefoglalása, hanem egy magatartásforma példája is, melyben nem az eszmék és ideálok folytonossága a legjellemzőbb, hanem azok összefogásának, egységbe vonásának megszabású kísérlete. (Ugyancsak ezt példázza a „Ki nekem Jézus?” körkérdésünkre adott emlékezetes válasza is.) Nem véletlenül hangsúlyozta Vas István, hogy sosem volt a „vagy-vagyok” embere. Nem azt kereste, ami a végtelenül gazdag élet különböző rétegeit szétválasztja, hanem a kohéziót, azt az erőt, mely a nemes szándékokat és alkotó erőket egybeforrasztja. Lapunk őszintén reméli, hogy ilyen irányú, megújuló célkitűzései mögött, azok hitelesítéséül továbbra is maga mögött tudhatja Vas István figyelmét, magáénak mondhatja segítségét és személyes jelenlétét is hasábjain.

Amikor egy életút a hetedik évtizedből a nyolcadikba fordul, a vele szembeszülőnek kötelessége számadást készítenie. De Vas István életművét, művészetét nem oly egyszerű pár sorban összefoglalni. Benne egy ellentétektől szabadalt korszak elentmondásai feszülnek egymásnak — lírában és prózában egyaránt — s találják meg végül a szintézis lehetőségét. A kiküzdött egyensúlyban azonban ott találjuk a marxista társadalomszemlélet elemeit éppen úgy, mint a keresztényi életbölcesség és életvitel jellemzőit. S hogy e kettő békésen megfér egymással egy személyiségen belül, sőt harmonikus egységet alkotva válik annak kiteljesítőjévé, abból arra lehet és kell következtetnünk, hogy ezek az ellentétek az élet nem minden területén antagonisztikusak.

Vas István nemegyszer mondta el tréfásan és önironikusan, hogy sosem tartozott az igazán merész emberek közé. Mert akik bátorságuk miatt válnak híressé, mindig félnek egy kicsit. E látszólag visszahúzódo költői magatartás azonban az értékek szívós védelmét is jelenti, olyan emberi és művészi gesztust, mely jöttányit sem enged vélt és valódi igazából, és épp a történelem megpróbáltatásai és nyomása alatt válik kristálykeménnyé, kikezdehetlenné. A huszadik század oly sok sebtől vérző embere emberi személyisége építésében is nemes példát kaphat tőle, mint ahogy a század magyar művészetének is sajátos, tévedhetetlenül egyéni színét és ízet reprezentálja Vas István lírája. Bár a már idézett beszélgetésben a költő az emberre teszi a hangsúlyt s nem a versre, azért benne a kettő elválaszthatatlan és örök együtt létező.

Ennek tudatában köszöntjük most a hetvenéves Vas Istvánt, egyszerre ünnepeelve a verset és az embert, mindkettő további gazdagodását, teljesedését kívánva — az egész, egyetemes magyar irodalom javára és minden olvasója igaz örömére.

A Vigilia szerkesztősege

VERS, INTERJÚ, KÉT LEVÉL

Ebből az alkalomból elevenítjük fel az alábbiakban Vas Istvánnak egyik, a hetvenes években született nagy költeményét, az *Avilai Teréz Intelmeiből*-t, majd az ehhez kapcsolódó, a költővel 1977-ben készített interjút és végül közöljük Hegyi Bélának írt két levelét, melynek — a személyes vonatkozásokon túl — közérdeklődésre is szántot tartó mondandója van. Köszöntésünket Csanád Béla Vas Istvánnak ajánlott versével zárjuk.

VAS ISTVÁN

Avilai Teréz Intelmeiből

(*Ars poetica helyett*)

Akit nem kaptak ennél magasabbra,
Jól teszi, ha nem igyekszik följebb kapaszkodva.
Ezt jól jegyezzétek meg, mert ahelyett, hogy
Nyernétek vele, végül csak veszíteni fogtok.
Mutakozhatik olyannak, amilyen,
A lélek, ha Jézus Krisztusa jelen,
Szerelmetesen csünghet az ő szent emberségén,
Mindíg ez isteni Mester társaságában élven,
Beszélhet is vele és előtte fölfedheti,
Hogy mitől szenved és mi hiányzik neki,
És ha meg nem feledkezik róla örömeiben,
Ujjonghat vele együtt, s mindezt nem mesterkéltén
Kiszabott formulákkal, hanem olyan szavakkal,
Amiket a pillanat kíván és szükséglete kitapasztal.
Hát ez az, ami rajtunk múlik. És ha van, akinek ez nem elég,
És ezen túl próbálná emelni szellemét
Arrafelé, ahová be nem engedik mégsem,
Elvéti ezt is, azt is. Ez az én véleményem.
Mert ha túllép a természetén, megbénul az értelem,
És kiszárad a lélek a sivatag terepen.
Mellesleg, a szellem egész épületének mi az alapja?
Csak az alázat, semmi más. És Istenhez közelebb jutva
Növekszik az alázat — különben elvész minden eredmény.
De ezt senki se értse úgy, hogy én tiltani szeretném
A nagy gondolatokat, amikkel a szellem
Főlemelkedhetik, hogy közelébe kerüljön
Isten véghetetlen jóságának meg az égben
Található csodáknak.

Igaz, én ezzel sosem éltem.
Képtelen voltam erre — megint csak ezt ismétlem.
Isten kegyelme hozzásegített, hogy megértsem:
Folytonos nyomorúságomban merészség volt az is tőlem,
Hogy szellemem a földi dolgokkal törődjék.
Hát még az égi dolgokhoz emelni hogyan
Is bírtam volna? De vannak elég sokan,
Aki jól járnak, ha felhasználják ilyen
Magasabb vizsgálataikat — különösen,
Ha tanultak. Mert ebben a gyakorlatban nézetem szerint
A tudomány — ha alzáttal párosul — rendkívüli kincs.
De azt mondom, hogy főlemelkedni mégse kell —
Inkább várni, míg Isten bennünket főlemel.

Van, amikor az értelem nem működik úgysem:
 A misztikus teológiában — ott fölfüggeszti Isten.
 Ha csak azt helytelenítem, ha akkora bennünk az önhittség,
 Hogy magunk függesztjük föl. Ne állítsuk meg a működését,
 Különbösen hidegek leszünk és bambák, és eltűnik előlünk
 Az is, ami a miénk volt, és az is, amit elérni véltünk.
 Ha az értelmet Isten függeszti föl és tartja vissza,
 Van, amivel figyelmünket foglalkoztassa:
 Olyankor egy krédó időközében több fény lesz a részünk,
 Mint amennyit évek alatt minden földi iparkodással elérünk.
 De hogy mi magunk akarjuk lekötözni lelkünk erejét
 És megállítani működését — ez tiszta örültség.
 Nem mondom, hogy bűn ez, de büntetés annál inkább:
 Mintha valaki ugráshoz vesz lendületet, de hátulról visszarántják.
 Nekirugaszkodik százszor, de mindig hiába fárad:
 Az akarat sem ér semmit, ha nincsen benne alázat,
 Melynek a működésbe vegyülve az a hatása,
 Hogy a lélekben a cselekedetnek csömör nem lép a nyomába.
 Aki tudja, miről van szó, annak ezt nem kell magyarázni.
 És aki nem tudja, annak én bizony nem fogom elmagyarázni.

— Sokszor megírta, megverselte már, hogy Avilai Teréz milyen nagy felismerésekre vezette életében, milyen mély intellektuális és lelki élményt nyújtott írásainak olvasása. Legutóbb *ars poetica* helyett vallott róla.

— Nem titkolom, Avilai Teréz volt és marad a legkedvesebb szentem. Amikor az említett verset írtam, tulajdonképpen alig-alig nyúltam hozzá Teréz eredeti szövegéhez. Csupán versbe szedtem, sorokba igazítottam Intelmeinek számomra külön tanulsággal szolgáló mondatait. „...a szellem egész épületének mi az alapja? / Csak az alázat, semmi más. És Istenhez közelebb jutva / Növekszik az alázat — különben elvesz minden eredmény.”

— Nevezhetjük „vallásos” versnek?

— Igen. És katolikusnak is. De Avilai Szent Teréz közben, mellesleg, az ihlet pontos természetrajzát is megfogalmazta — voltaképpen erről szól a versem.

— Újsághír közölte, hogy az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelenő Rákóczi-életmű Vas István fordításában lát napvilágot.

— Bizonyára félreértés lehetett. Az egész életmű lefordítására ma már nem is tudnék vállalkozni. Ha idejekorán, egy-két évtizeddel ezelőtt kérnek meg rá, hozzáfogtam volna. Kevés az időm... Most csak az *Emlékiratok* jelennek meg fordításomban, de ez sem új, 1948-ban, a centenárium alkalmából már kiadták egyszer.

— A televízióban látott portréfilmjében elmondta, hogy Rákóczi személye régóta foglalkoztatja, mintegy „példaképként” tiszteli, közelínek érzi magához.

— Rákóczi kedvenc emberem, figurám, nem is csak hősöm a világtörténelemben és a világirodalomban egyaránt: Azonosulni tudok vele, követni tudom őt.

— A vallásosságában is?

— Abban van egy adag XVIII. századi, mondjuk így, barokk stukkó. De az alapját, a lényegét én is vallom, még azt is, amiben janzenista. Hogy minden alkalommal, minden hadiepizód során, néha apró-cseprő eseménynél is az isteni kegyelemre hivatkozok, lehet korabeli szófordulat, jellemző szavajárás, ha azonban ezt lehántom, marad az egyszerű, meggyőző hite, ami számomra elfogadható és természetes. Csodálatos, ahogy ő egész életét — persze, visszaemlékezve —, a Gondviselésnek rendeli alá. Az a ráhagyatkozás az Úristenre... Az általa vezetett szabadságharc is — legalábbis utólag —, voltaképpen vallásos ügye volt. Feladatul fogta föl: Isten ezt bízta rá. Küldetesként végezte, de nem abban az értelemben, ahogy ma fogják föl: legtöbbször felmagasztalást értenek rajta. Nem, őt ezzel verte meg az Úristen, neki az a keresztje. Az *Emlékiratok*-at is az Örök Igazságnak gyónja meg, Istennek, mert csak neki tartozik elszámolással, még azzal is, amit Magyarországon csinált. Szekefű Gyula furcsa módon ezt nem értette meg, nem érzékelt: ott van a kamalduliaknál, hirtelen otthagya — szó szerint — csapot, papot, és megírja a *Memoárok*-at — és indul Törökországba.

De ez nem két különböző ügy, mint Szekfű hitte, nem ellentmondás, hanem ugyanannak a dolognak két oldala. Valójában magyar is azért szeretne izzig-vérig lenni, hogy teljesíthesse Istentől kapott megbízatását. Hívja, hívja Isten, ő pedig mintha menekülne előle. Egy másfajta Jónás-történet a Rákóczié: menekül a dolgok elől, ódzkodik a reá váró feladatoktól, de mégiscsak úgy történik minden, ahogy Isten akarja.

*

Szentendre, 1979. szeptember 18.

Kedves Bélám,

köszönöm, hogy elküldted A dialógus sodrában-t, méghozzá külön énnekem, külön Piroskának. Igazán kedves tőled. Nagyon örülök, hogy végre megjelenhettek interjú-portréid könyvben összegyűjtve. Nagyon jó, izgalmas könyv lett belőlük. Örülök, hogy ebben is benne van a mi sakkpartink. Azóta sokféle interjú készült velem — még mindig ez a legértelmesebb.

Jó munkát, sok sikert kíván
és ölel

V. Pista

Budapest, 1979. december 28.

Édes Bélám,

Piroska hónapok óta Rónay Gyuri nagy gyerekverskönyvét illusztrálja, és úgy nézem, eltart még egy-két hónapig, amíg befejezi. Azért vállalta el, mert Nelli akarta, hogy ő csinálja, holott ő már túl van ezen a műfajon: kinlódva csinálja, de szépen. Piroska azonban hős — én nem vagyok az. Meg aztán más a fordítás — vagyis az illusztráció —, és más az írás. (Habár én fordítani sem tudtam, ha nem fült rá a fogam.) A két kezem tíz ujjá elég volna megszámolni egész életemben az alkalmakat, amikor megkértek valamire és úgy-ahogy meg tudtam csinálni — a Rónay 60. születésnapjára készült írás egyike volt ezeknek a kivételeknek.

Most azonban olyan fizikai, idegi és kedélyállapotban vagyok, hogy semmit, semmit sem tudok írni. A vers, az már valami, azt nem csinálja az ember, az történik az emberrel — velem legalábbis. Igaz, hogy egyre ritkábban történik — kiszikkadt évek után most ősszel oldódott ki átmenetileg ez a görcs, néhány verssel. De mint irodalmi tevékenységet, egyelőre csak a szerkesztést meg a fordítást tudom elképzelni a magam számára — ezeket is csak szeretném.

Lehet, hogy lesz még másképpen, hogy visszatér az erőm. Akkor az is lehet, hogy valamelyik írásomba beszüremlik ez a Te szép könyved* — hiszen eléggé ismersz ahhoz, hogy tudd: én általában a lassú reakciók közvetett módszerével dolgozom. Ezt ne vedd ígéretnek: „Eszendeim hát bővibe” vannak, / Nem sok időt ígerek magamnak”.

Nem, nem tréfáltam: képtelen vagyok erről a szép, gazdag könyvről írni. De ha észreveszed, hogy belátható időn belül bármiről írok, csak akkor nevezd nyugodtan hálátlan dögnék. Addig tekints rám inkább úgy, mint haszontalan jóbarátodra.

Aki boldog új évet kíván
és szívből ölel

Pista

*Az Ecclesia Kiadónál megjelent Hit és humanizmus című, Rónay György válogatott írásait tartalmazó posztumusz kötetről van szó. Szerkesztette: Hegyi Béla.

Hűség

A 70 EVES VAS ISTVÁNNAK

Mindnyájan haza tartunk
az örök Via Appián
és mindig szembe jó az Úr
ha visszafordulunk

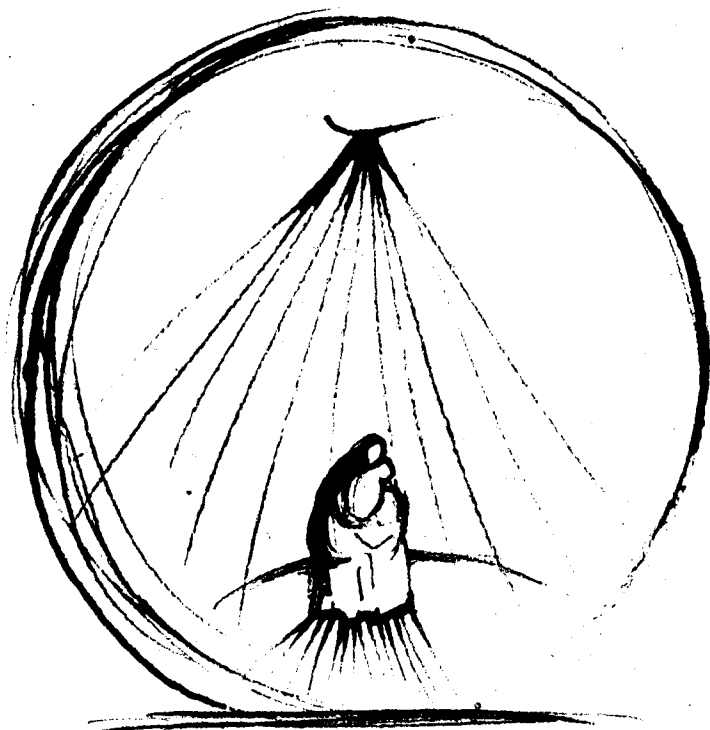
nekünk adta a Várost
már visszavonhatatlanul
törvénye ég szívünkben
s kezünk fegyvertelen

Ki rakja fel a templom
lerontott ősi falait
ki védi pusztulástól
iveit és oszlopait?

S ki épít benne újat
új Jeruzsálemet?
Ha mi is megtagadjuk
az Úr sem építi azt

Jövünk rabságból ime
haza a Via Appián
kísérnek fényes árnyak
s a föld alatti hűség

CSANÁD BÉLA

Ijjas Antal

(1906—1980)

Megrendülve állunk kollégánk, barátunk és — a fiatalabbak nevében nyugodtan mondhatom — tanítónk ravatala előtt. Ismét búcsúzunk — az Új Ember és a Vigilia szerkesztősége és kiadóhivatala nevében — egyik „nagy öregunktől”, aki java életét a katolikus kultúra és művelődés ügyének szentelte.

Jó iskolája volt. A piaristákhoz, majd a premonstreiekhez járt gimnáziumba Szombathelyen, a pécsi bölcsészeti karon történelem, földrajz és olasz szakot hallgatott s 1931-ben abszolvált. 1948-ban Szegeden szerzett bölcsészeti doktorátust világtörténetből és bölcsélet-történetből. Mindjárt pályája kezdetén eljegyezte magát a katolikus sajtóval, melynek élete végéig — míg csak egészsége engedte — hűséges munkása maradt. 1931-től 37-ig a Mária Kongregáció és a Magyar Kultúra egyik szerkesztője és a Nemzeti Újság munkatársa; 1941-től 44-ig a KALOT kiadásában megjelenő Magyar Vetés hetilap és a Népink című folyóirat szerkesztője. 1945-től, a lap alapításától fogva az Új Ember főmunkatársa egészen a — máig is nehezen érthető — nyugdíjaztatásáig.

Roppant méretű és gazdag tartalmú életművet hagyott maga után, amely — helyenkénti kérdőjeleivel és tévedéseivel is — méltó a megbecsülésre és a számbavételre. Munkássága zavarba ejtő sokoldalúságát tükrözi. Remek tollú publicista, fantáziadús riporter, színes tudósító; újságcikkeinek gyűjteménye bizonyára több vaskos kötetre rúgna. C. F. Meyer és Burckhardt hatását mutató, de jellegzetesen egyéni stílusú és komor alaphangú novellái, amelyek sorsának, rendhagyó életének nem egy tüköt őrzik, a magyar elbeszélési irodalom ritka értékei közé tartoznak. Legalább egy tucat regény szerzője; ezek közül számára a Mirandola fordulása, Az emberélet útjának feléig, a Széchenyi kapitány és a Sienai legenda voltak a legkedvesebbek. Német, olasz, latin és görög nyelven írt, beszélt és fordított. Fordításai közül is kiemelkedik Gertrud von Le Fort A gettóból jött pápa és A magdeburgi menyegző című műveinek átültetése magyarra. Jelentősek egyháztörténeti, biblikus, a teológiát népszerűsítő munkái. Az általa is bevallottan apologetikus tendenciájú, páter Banghával közösen írt és szerkesztett nyolckötetes A keresztény egyház története, valamint a Húsz évszázad viharában ma is tiszteletet ébresztene — ha már sok mindent másképp is látunk — hatalmas ismeretanyagokkal és gondolatgazdagságokkal. Életének befejező szakaszában, amikor eléggé mellőzöttnek érezte magát, két kiadónk — a Szent István Társulat és az Ecclesia — gondolt bámulatos tudásának kiaknázására, a katolikus olvasóközönség szellemi hasznára. Itt jelentek meg a monumentális Szentek élete, a Jézus története és a XXIII. János pápának emléket állító Isten igaz embere.

Különös módon, Ijjas Antal sohasem vágyott az íróság címére és rangjára. Legszívesebben egyháztörténésznek nevezte volna magát, akárcsak a francia Daniel-Rops, akihez közeli s távoli barátai hasonlították. Talán azért, mert azt a feltétlen egyházhűséget, szellemi odaadást szerette volna hangsúlyozni, azt a szolgáló hódolatot, amit egész életében az egyház iránt tanúsított, tudásával és művészetével kifejezett. Számára az egyház elsősorban azt a kultúrkört jelentette, amely megtermékenyítőleg hatott az emberi szellemre, a kereszténységgel bomlott s nőtt ki századokon keresztül és lett a Tudomány, a Művészet és a Lelkiség letéteményese. Meghajolt az előtt az egyház előtt, amely a történelem viharában a Kegyelem és a Kultúra gazdagító ruháiba öltöztette föl a szegény nemzeteket és hithez, meggyőződéshez juttatta azokat, akiknek sem hitük, sem meggyőződésük nem volt.

Mit kapott hűségéért és szolgálatáért cserébe? Itt, a végső búcsú perceiben, kérdések is felötlenek bennünk. Vajon megbecsültük-e tehetségének és odaadásának mértéke szerint? Megkapta-e azt a kitüntető figyelmet részünkről, amely

Elmondta Ijjas Antal ravatalánál 1980. október 30-án Hegyi Béla a rákoskeresztúri Új Köztemetőben.

az egyház világi apostolainak ma, a Zsinat korában kijár? Itt, a végső búcsú perceiben, nem árt a lelkiismeret-vizsgálat. Megértettük-e, milyen fontos érték-őrző és értéknemesítő feladatra vállalkozott, amikor a katolikus kultúra és művelődés ügyére tette föl az életét? Arra az ügyre, ami most, Ijjas Antal halálával tovább szegényedett.

Nekünk, élőknek, akik ugyanezt a pályát futjuk be, mint ő, és ugyanezzel a hittel és odaadással igyekszünk szolgálni, az a dolgunk maradt, hogy megóvjuk és hasznosítsuk ennek az életműnek összes értékét és tanulságát. Tartozunk ezzel Ijjas Antalnak, és természetesen tartozunk ezzel a lelkiismeretünknek.

Ha siratjuk őt, egy kicsit vele siratjuk magunkat is.

Uram, Istenem! Könnyű legyen neki a föld, nekünk meg az élet!

IRODALOM

Tüskés Tibor és Fodor András tanulmánykötete

Majdnem egyszerre jelent meg a könyvesboltok kirakataiban Tüskés Tibor¹ és Fodor András² tanulmánykötete. Nemcsak a kiadás alkalmosságára okán érdemes róluk egyszerre szólnunk, hanem azért is, mert mindkét író ugyanazt a hagyományt őrzi és fejezi ki makacs következetességgel. Tüskés Tibor is, Fodor András is védi-óvja azt a humanista tradíciót, melyet — olykor némi negatív melléközöngével — „pannón”-nak nevezünk. Műveikben meghatározó a dunántúli táj fénylő ragyogása, a lélek folytonos nyitottsága és a műalkotások emberi tartalmára összpontosító fokozott figyelem.

Minden író számára meghatározó élményt jelentenek az indulás évei, az első hatások. *Tüskés Tibor* külön ciklusban idézi vissza mestereit. Az olvasót az első pillanatban bizonyára meglepí, hogy ezek között a klasszikus költői hagyományt őrző Áprily Lajost éppúgy ott találja, mint a magyar avantgarde legnagyobb mesterét, Kassák Lajost, s hogy a szerző az azonosulás és megértés egyazon gesztusával tud beszélni Illés Endréről és Féja Gézáról, Veres Péterről és Kolozsvári Grandpierre Emilről. A kötet — melyet „szeretett és tisztelt mestere, Ró-

nay György emlékének ajánl”, — mégis meggyőző bizonyossága annak, hogy az irodalomtörténésznek és a kritikusnak nem kell iskolákhoz s még kevésbé klikkekhez tartoznia, hogy adekvát módon fejezhesse ki igazságát. Tüskés Tibort ebben a függetlenségben életformája és ízlése is segíti. Az utóbbinak köszönheti szenvedélyes, nyugtalan érdeklődését, mely képessé teszi egymástól olykor annyira eltérőnek látszó jelenségek, írók és művek értelmezésére. Sosem preconcepciók alapján ítélkezik, hanem az alkotások alapos, sok szempontra kiterjedő elemzése segítségével igyekszik kihámozni azokból azt az emberi tartalmat, mely az olvasót is megajándékozhatja a lélek felemelkedésének, megtisztulásának boldog pillanataival. Az életműveknek ez a rétege foglalkoztatja elsősorban, s ez ajzza fel kritikusai szenvedélyét, melyből azonban jórészt hiányzik a bíráló keménysége, hogy helyet adjon a megértésnek és az író iránt táplált szeretetnek és bizalomnak. Ném véletlen, hogy a legnagyobb alkotásaiban is az „üzenet”-et keresi, a humánus villanásait mutatja föl a rátalálás örömeivel és szenvedélyével. Egyik legjobb tanulmánya Németh László pedagógiai esszéiről szól, sokrétű elemző munkával idézi meg a drámaíró Illyést, részletesen dokumentálja Kassák pályájának nagy fordulatát, midőn ennél a merev elutasítás helyébe a megértő, klassziczizáló tendenciák léptek, szép esszéiben méltatja Gyergyai Albert önéletrajzi könyvét.

E tanulmányok aligha beszélnek az illető író legjellemzőbb és legfontosabb műveiről. Németh László életművének bizonyára irodalmi tanulmányai a kulcs-

1. Tüskés Tibor: Mérték és mű (Szépirodalmi)
2. Fodor András: Futárposta (Szépirodalmi)

fontosságú darabjai, Illyés, a lírikus vagy a prózaíró jelentősebbnek látszik, mint a színpadi szerző, Gyergyai Albert, az esszéíró, e műfaj legjelesebbjei közé tartozik, s ki tagadná, hogy Kaszák „nagy” korszaka az avantgarde idejére esik? Mégis akkor és ott juthatunk Tüskés Tibor módszerének közvetlen közelségébe, amikor e látszólag másodlagos műfajok világába is fenn tartás nélküli bizalommal követjük. Mert éppen ezekben az írásaiban bizonyítja be az életművek egyneműségét, azt a tényt, hogy a művészi pályát nem szabad mesterséges határvonalakkal szétszabdalni, még kevésbé erőszakolt szempontok alapján előregyártott címkékkel osztályozni. A pálya a maga alakulásában igazán izgalmas és egy-egy nagy alkotó kitérői sokszor több tanulságot hagyományoznak az utókorra, mint akadálytalan lépései.

Kissé hosszan időztünk Tüskés Tibor kötetének első ciklusánál, s talán érdemüknél kevésbé méltatjuk ezúttal az elődeiről, kortársairól és az induló fiatalokról szóló kritikáit. Részben talán azért történik így, mert a távlat birtokában válik módszere igazán tanulmányossá, részben pedig a kritikák gyűjteménye sosem hat olyan szellemi izgalommal, mint az eredeti művek. A tanulmányforma szemérmesen leplezett, de fel-feltörő személyessége is jelzi, hogy ez Tüskés Tibor igazi terrénuma, pedagógusi szenvedélyének kitűnő megnyilatkozási alkalma, mely olvasói számára is hasznos felismeréseket, önvizsgálatra érdemes gondolatokat sugározhat.

Fodor, András a mai magyar irodalom egyik legizgalmasabb jelensége. Egy olyan korszakban, midőn magától értetődőnek tekintjük a műfaji specializációt, makacs következetességgel igyekszik meghódítani a művészetek teljességét. Irodalom, képzőművészet és zene az ő számára ma is szétbonthatatlan egység, s bár szemléletmódjának meghatározó mestere, Fülep Lajos az árnyak birodalmában folytatja már megszokott sétáit, Fodor András ma is az ő útmutatásai szerint közelít a művészet jelenségeihez. Fülep Lajos nevét több ízben említi is tanulmányaiban, mintegy visszautalva legfontosabb elődjére, aligha járunk azonban messze az igazságtól, amikor érdeklődésének, szenvedélyes irodalomszeretetének és értésének koordinátáit a Nyugat nagy nemzedékének tagjaiig próbáljuk meghúzni. Mert Fodor András magatartása, nyugtalan, mindig újat kereső izgalma

Kosztolányiéra emlékeztet leginkább. Nem innen eredeztethetjük-e versértő eleganciáját, beleérzését? Nem Kosztolányi volt-e a Nyugatosok közül, aki minden művészeti ág alkotófolyamatairól és tanulságairól a legtöbbet mondta el? S nem ő volt-e, aki benyomásairól az eredeti mű színvonalán — olykor annak értékét meghaladva — adott számot?

Fodor András sem csak írásainak tartalmával fogja meg az olvasót, hanem mindig újra törekvő izgalommal, felfokozottságával is. (Mi sem jellemzőbb erre, minthogy egy angliai útja során hallott arról, hogy a kortárs angol irodalom egyik legmegbecsültebb alkotója Philip Larkin. Megszerezte kötetét és lefordította magyarra, az azonosulás magaslatán és alázatával.) Ez a magas fokú szellemi áram nemcsak a jelen irodalmának fontos alkotásaival kapcsolatos írásaiból csap ki, hanem azokból a nagyszerű naplójegyzeteiből is, melyek köteté első ciklusának írásait telítik a szemlélyesség hitelével. Aki az irodalomban nő fel, szükségyszerűen megőrzi emlékezete vásznán legfontosabb találkozásainak emlékét. Fodor András azonban úgy tudja vissza-idézni emlékeit, hogy a mi személyes emlékeinkké és tapasztalatainkká válhatnak, s újra meg újra felkeltik bennünk azt a tudatot, hogy a múlt nélkül a jelent sem érthetjük meg igazán.

Műfajai sokfélék. Olvashatunk a kötetben esszét, szaktudományos tanulmányt, naplójegyzetet, útirajzot, kritikát, vers- és fordításelemzést. Valamennyit egységbe forrasztja azonban a goethei tradíció: a művészeteket nemcsak ismernünk, hanem élveznünk is kell, s élnünk kell velük emberségünk, emberi természetünk kiteljesítésére. Ez Fodor András legfontosabb irányjelző mércéje.

Külön érdemes szólnunk a kötet egyik legizgalmasabb ciklusáról, *A versfordítás művészetéről*. A magyar műfordítás oly gazdag és kiváló alkotásokat életre hívó birodalmával meglepően kevés elméleti igényű írás foglalkozik (Szabó Edé kitűnő könyvétől és Kenyeres Zoltán összefoglaló tanulmányától eltekintve), ezeket is jórészt maguk a fordítók írták. Fodor András ilyen jellegű elemzései és műhelyvallomásai

az utóbbi hagyományt folytatják magas színvonalon, ismerettágitó igénnyel. Úgy ír a műfordítói teljesítményekről, hogy maga előtt látja az eredeti szöveget is, s noha tisztában van a tolmácsolás alapjában véve feloldhatatlan paradoxiajával, mégis szenvedélyes hűséggel vallja a fordítások jelentőségét és számuk szaporításának fontos voltát.

Fodor András nem látványosan emelkedett pályáján. Lépésről lépésre haladt előre hódító és önkifejező útnán, s szívós munkája révén lépett az első vonalba. Helyét és jelentőségét éppútjának nehézsége és soha meg nem került, mindig legyőzött buktatói szavatolják.

RÓNAY LÁSZLÓ

KÉPZŐMŰVÉSZET

„Forma és struktúra”

A Magyar Nemzeti Galéria adott ott-hont július–augusztusban a „Forma és struktúra — konstruktivizmus a modern finn építészetben, képzőművészetben és formatervezésben” című nagyszabású kiállításnak.

Forma és struktúra — kevés terminus technicus van a huszadik század művészetének e kettőn kívül (talán az obligát „realizmus” kelhetne versenyre velük), mely annyi esztétikai és művészetpolitikai háborúskodást idézett elő, mint ezek. Még olyan „bűvös” erővel is bírtak egykoron és némely körökben, hogy egyenesen elvi-művészetelméleti üdvözüléssel (az egyik oldalon), illetve (a másik oldalon) elkarhózással jelentett egyet tagadásuk vagy igenlésük. Ma már persze jóval kevesebb izgatottságra adnak alkalmat; esztétikai „konszolidálódásuk” tulajdonképpen lezajlott, s szerencsés körülmények között az általuk képviselt progresszív gondolat végül művészi alkotásokban, épületekben, tárgyokban ismerhetett magára. A modern finn művészet történetében — a kiállítás tanúsága szerint is — a konstruktivizmus igen reprezentatív vonulatot eredményezett, bár a különféle művészeti ágakban nem manifesztálódhatott egyidejűleg.

A kiállítás hosszú alcíméből is kiolvashatjuk a rendezők célját: a finn konstruktivizmus egyszerűt kívántak képet adni. Ezt a teljességet azért szükséges hangsúlyozni, mert — mint ahogy ez a kiváló katalógus egyik beszélgetésében is elhangzik — „a finn konstruktivizmus fogalmán általában az építészetet és az iparművészetet értik külföldön”. S valóban: a finn képzőművészet („szép-

művészet”) hagyományos ágaiban a konstruktivizmus térhódítása és „polgárjogi küzdelme” csak a második világháború után teljesedett ki; akkor, amikor például az univerzális tehetségű Alvar Aalto már Európa-szerte ismert és elismert mestere volt a stílus építészetének és formatervezésének. A Galéria kiállításának összképén jól lehetett érezni a törekvést az imént említett „féloldalas” köztudat megváltoztatására — a kevésbé ismert finn konstruktív képzőművészet értékeinek megismertetésével.

Hogy a finn konstruktív festészet és szobrászat tulajdonképpen „áttörése” az ötvenes évekre esett, mindenekelőtt azzal a pozitív következménnyel járt, hogy a nemzetközi konstruktivizmus történetének tanulságai már jórészt művészettörténeti tényekként álltak rendelkezésére. Így — többek között — az a célkitűzés is, mely a festészetet és szobrászatot ki akarta szabadítani hagyományos kereteinek fogságából. A kevesek állvány- és műterem-művésze helyett a legszélesebben értelmezett közönség számára alkotni — e gondolat már a korai szovjet-orosz avantgarde produktivizmus-elméletében is jelen volt. A modern ipari társadalmak támasztotta új követelményeknek megfelelő, esztétikus emberi környezet teljességének folyamatos alakítása egyet jelenthetne az „anyagi értéket képviselő műtárggyá pervertálódott” műalkotások (Karátson Gábor) „visszavételével”, viszáillesztésével az össztársadalmi — s talán a jövőben ismét közösségi — értékek közé.

A finn konstruktív képzőművészet igen hamar ebbe az irányba fordult: ezt jelezte az ötvenes évek fejlett murális festésze; a L'Espaçe-csoport tevékenysége és az 1959-ben rendezett „Az építészet és képzőművészet együttműködése” című kiállítás. Az ebben a munkában résztvevő alkotók (a művé-

szet történetében nem először) — Majakovszkij kifejezésével élve — „életalakítók” kívántak lenni, de „a társadalom mégsem fogadta igazán tárt karral a művészet közeledési kísérleteit és ezért a konstruktív művészet megmaradt állványművészetnek, mely a galériákból a magángyűjtökhöz és a múzeumokba vándorol” (K. Mikkola). Látható, hogy a közelmúlt finn művészet-történetében is lejátszódott a valóságos funkcionalitás, az egykor elveszett társadalmi magától értetődés után sóvárgó konstruktív képzőművészet „kikosarazása”. A tanulság ismét előttünk áll: több-kevesebb siker ellenére — melyet csakis megvalósult tervek, köztéri plasztikák és vizuális alkotások jelenthetnek — a társadalmak egyelőre taktikusan kitérnek a konstruktívizmus esztétikája és elmélete szerint égetően fontos és logikusan szükségszerű „életalakító” törekvések elől. Persze mindez „csak” a század más rációjú társadalmainak és egy bizonyos, elképzeléseiben — vakság lenne nem látni — meszszemenőden humanisztikus és demokratikus művészetelméletnek disszonanciája, ami semmi esetre sem akadályozza meg a „Forma és struktúra” látogatóját abban, hogy a bemutatott festményekben és szobrokban öröme teljék. Hiszen láthatja a finn konstruktívizmus klasszikusainak alkotásait.

Jó néhány művel — s közöttük a híres Chat Doré-kávéház 1929-ből való belsőépítészeti terveivel — szerepel Birger Carlstedt, a stílus úttörője. Emlegeti terosorozatának színes gouache-lapjai olyan jelentőségűek a konstruktívizmus finnországi történetében, mint — magyar párhuzammal élve — Bortnyik vagy Kassák első képarchitektúrái. A kiállítás utolsó falától hőkölteti vissza a nézőt egy másik nagy egyéniség, a szintén „klasszikusnak” számító Unta Pusa erőteljes, élénk „Hármaság”-a. A festő-szobrász Lars-Gunnar Nordström nagyméretű, saválló acél térplasztikai valósággal követelik a szabad eget és zöld füvet. Eino Ruutsalo alumínium szélkorongjai pedig még kiállításba zárt mozdulatlanságukban is a partok és hullámok hangulatát idézik. Megannyi unalmas „minek-mobil”-tapasztalat után Osmo Valtonen szellemes munkái valóságos „vizuális karambolélményt” keltenek. Sam Vanni 1960-as, összefoglaló igényű „Kontrapunkt”-ja, valamint a „Többdimenziós tér” op-artos hatását keltő, tömbökből felépített kompozíciója jelzi, hogy a finn konstruktívizmus a legkevésbé sem me-

rev, szektáriánus hűséget követelő „iskola”, hanem egy az erős sórású folyamatok közt, melyek esetenként magukkal ragadnak és alkalmaznak-hasznosítanak számos, formailag és szemléletileg beépíthető művészeti újdonságot.

A kiállítás ügyesen megoldott „dokumentációs” része ismerteti a finn konstruktív-funkcionális építészetet. Ehhez a terv- és fotóanyaghoz kapcsolódik a rendezők az iparművészetet és a formatervezést olyan módon, hogy hasonló kulisszákat képeztek ki az épületeket és terveket reprodukáló fényképek és a bemutatott tárgyak számára — ezzel is érzékeltetve az építészet és az ipari design szoros kapcsolatát.

A finn formatervezés is napjainkban éli át a modern design dilemmáját: meg kell oldania a racionális tömegtermelés és az egyedi kézművesség között a piacon keletkezett ellentmondást. A funkcionálizmus ésszerűsége és puritánsága ugyanis sohasem érvényesülhetett maradéktalanul az ipari társadalmakban. Még mielőtt hegemóniára törhetett volna, meghaladta egy más jellegű, az uniformizálódásnak hadat üzenő fogyasztói modell. Ez elméletben az áruválasztéknak oly „abszolút” fokát feltételezné, melyen (elvben) minden fogyasztó az ipari konfekciótól való „kötelességszerű” irtózatát „eredeti” és „művészi en egyedi” tárgyak birtokba-vételével ellensúlyozhatja. Egyelőre azonban még a kézművesség és tömegtermelés összebékíthetőségét hirdető felfogás dominál. A neves finn formatervező, Kaj Franck szerint „a nagy gyárakban kicsi kísérleti műhelyek kellene, amelyek megőrzik az alkotómunkához való kapcsolatukat és kidolgozzák a tömeggyártás technikai és művészi alapját”. Ezért aztán a „Forma és struktúra” iparművészeti tárgyainak egyik része megvalósult ipari sorozattermek, másik (kisebb) része pedig műhelymunka. Mindenesetre tény, hogy a mináennapok életerét esztétikussá változtathatják még a legprofánabb használati eszközök is, ha olyan művészi invenciók is „közreműködhetnek” életre hívásuknál, mint akár Heidi Blomstedt hóüveg vázáinál, vagy a már említett Kaj Franck poharainál és kerámia étkészleténél. És ilyenek a kiállításon látható különféle világítótestek is, valamint a — nemesnek jóindulattal sem nevezhető — anyagát elegánsan alkalmazó Yrjö Kukkapuro hullámpapír tároló-rendszere. A finn konstruktívista enteriőrnek mindenkor szerves része valamiféle faliszőnyeg, tértextil. Különösen szé-

pek a velük stílusban harmonizáló, egyszerű formákból és anyagokból építkező bútorok között. Igazi telemény Perttu Mentula összecsuksukható széke és bravúros megoldású Kukkapuro ülőbutorainak szerkezete — s ha melléjük állítjuk Alvar Aalto 1930-ban készített, praktikusán egymásra tornyozható ülőkét és kellemesen hullámzó vonalú, mégis rendíthetetlen biztonságot árasztó karosszéket —, ekkor válik igazán érzelmeitől az utóbbiak ma is friss modernsége, illetve a konstruktivista-funkcionalista iparművészeti stílus élő folytonossága.

Aalto karosszéke annak idején a Paimio-szanaszatórium számára készült, mely egyike az általa tervezett konstruktivista épületeknek és egyben a Finnországban az elsők között megvalósult funkcionális elképzeléseknek. Igaznak tartjuk K. Mikkola megállapítását: „az építész a konstruktivizmus bölcsője”; különösen, ha a „Forma és struktúra” dokumentációs anyagát türelmesen áttanulmányozzuk. Több szempontból is figyelemre méltóak az építészet bemutató tablók. Bizonyítják egyrészt, hogy a stílus valóban univerzális; az élet bármely területén „megállja a helyét”, képes esztétikus, harmonikus és emberi léptékű környezet kialakítására, akár irodaépületről, templomról, lakóházzal, kolbászgyárról, szállodáról vagy éppen sportlétesítményről van is szó. Bizonyítják másrészt, hogy a funkcionalizmus, a sokszor emlegetett „Bauhaus-gondolat”, a klasszikus konstruktivizmus egy-

általán nem vezet szükségszerűen sivár, szürke (és elszürkítő), idomtalan panelház-tömbök születéséhez. Erkki Kairamo megfogalmazásában: egy igazi építész sohasem mond le arról, hogy „korának hangján saját egyéniségét szólaltassa meg”.

A finn településtervezés egyik csúcsteljesítménye alighanem még ma is Tapiola városa, ahol a konstruktivista építészek és életmódkutatók lehetőséget kaptak arra, hogy a gyakorlatban is bebizonyítsák igazukat. Törekvésük sikerrel járt: Revell, Ruusuvoori és a többiek olyan modern környezetet alakítottak ki, mely egyszersmind otthonos és emberre szabott. A fejlődés további iránya nyilvánvaló: Lundsten, Kahri, Lohman és Risto Kauria kisházak lakótelepei a technikailag célszerű modul-panel szisztémát nagy változatossággal és művészi igényességgel alkalmazták család-méretű kisközösségekre.

A fotókról és tervekről így (alapfokon) megismert finn konstruktivista építészeti eredményeit látva érthető, hogy miért lehet egy Olari- vagy Kannelmäki-lakónegyed-féle környezet érzelmileg is elfogadott, végleges otthon. Mert — Vértés Csaba is rámutatott a közelmúltban — a mi lakótelepeink egyelőre „bővítetten újratermelik” a lakás-, pontosabban az otthon-igényt s ezért az ott élők nagy része lélekben — de amint lehetősége nyílik rá, valószínűleg is — csomagol. Ezzel szemben „Tapiola nem költözködik”.

ANDRÁSI GÁBOR

FILM

Képekben írt vallomások

D. W. Griffith még századunk elején Dickenshez hasonlította filmrendezői módszerét. A kételkedőknek, akik arra hívtakoztak, hogy Dickens regényíró volt, öntudatosan válaszolt: — En képekben írok regényeket. — A maga korában bizonyára meghökkentő kijelentés azóta filmtörténeti patinát kapott. Napjainkban könyvtárnyi írás elemzi a filmét, mint az emberiség új nyelvét. Ezen a nyelven ma már a leg-személyesebb hangon szólalhat meg a filmalkotó, többek között a vallomás, a

szubjektív líra és polgárjogot nyert a film kifejezési formái között. A magyar mozik kínálatát böngészve, néhány figyelemreméltó „képekben írt vallomást” találunk.

Bensőséges, finom érzelmek, hangulatok hatják át Francesco Rosi *Krisztus megállt Ebolinál* (Cristo si e fermato a Eboli, 1979) című filmjét. A rendező maga is úgy nyilatkozott, hogy ezt a munkáját tartja leglíraibb alkotásának. Ez két szempontból is érdekes. Rosira eddig a végletes indulatok ábrázolása, a harsány és némileg már modorossá váló, jellegzetesen olasz politikai filmek készítése volt jellemző (*Vizsgálat egy minden gyanú fölött álló polgár ügyében*, *A munkásosztály a paradicsomba megy*, *A Mattei ügy* stb.). Ez a filmje pedig éppen visszafogottságá-

val, csattanómentes szerkesztésével, köznapiságával hat. Másrészt, a film egy önmagában is egységes irodalmi mű, Carlo Levi önéletrajzi jellegű, naplószerű regénye nyomán készült. (A könyv magyarul is megjelent „Ahol a madár se jár” címen.) Az antifasiszta orvost, festőt és író 1935-ben letartóztatták és az olasz Délre, Lucania egy kis falujába száműzték. Mintha a világ megállt volna az utolsó vasútállomásnál, Ebolinál. Erre utal a film címe is, hihetetlenül elmaradottnak éltek itt a parasztok, nyomorban, mindenkitől elhagyatva. Az ellenálló értelmiségi itt testileg, lelkiileg összeroppan, vélte a száműző hatalom. A dolog azonban egészen másképp történt. Carlo Levi megtalálta ezek között a primitív körülmények között is az értelmes élet lehetőségét, gyógyított, tanított, élte annak a kis közösségnek életét, mely végül befogadta őt.

Francesco Rosi, mikor évtizedek múlva filmet készített Carlo Levi száműzetéséről, főkéletesen azonosult az ő világával. Festői szemléletével, érdeklődésével, mely az egyszerű falusi életben egy új kultúrát fedezett fel, és elsősorban segítőkész emberszeretetével. A film egyik fő érdeme, hogy nem valamiféle könnyes meghatottsággal ábrázolja ezt a világot, elkerüli a nyomor látványos bemutatását, de egy pillanatra sem feledkezik meg arról, hogy napjainkig ható érvénytelenség hívja fel a figyelmet a felvetett kérdések továbbgondolására.

Federico Fellini bármelyik filmjét akár egyetlen képről is meg lehet ismerni, művei annyira jellegzetesen tükrözik világát, személyiségét. Az egyéni hangnak ezt a varázsát találjuk meg *Zenekari próba* (Prova d'orchestra, 1978) című filmjében is, melyet eredetileg az olasz tévé számára forgatott. Ő maga így nyilatkozott filmjéről: „A *Zenekari próba*-ban megpróbáltam megérteni, hogyan születik meg az a csoda, hogy egy szedett-vedett embercsoport képessé válik egy olyan tüneményre, hogy közösen egyszeriben élelik a zenei átszellemültség csúcseit.” Sokkal többről van szó azonban a filmben, mint ahogyan azt Fellini szerényen összefoglalja.

Televíziós riport készül egy régi kólostorban folyó zenekari próbáról — ennyi a film kerete. Ezen belül két részre tagolódik Fellini műve. Az első részben megismerjük a zenekar tagjait. A rendező iróniája, nem mindennapi megfigyelőkészsége, a groteszk iránti szeretete kap tág teret a zenészek port-

réiban, egymáshoz, a zenéhez és hangszerükhöz fűződő viszonyukban. A szünetben a karmester ritka őszinte vallomását halljuk mesterségéről. A film második részében pedig elszabadul a pokol. A zenészek fellázadnak a karmester ellen. Vad és gyermekes pusztítást visznek véghez. Am egyszerre csak repedezni kezdenek a falak, majd egy lassan gördülő hatalmas gömb jelenik meg, végül nagy nehezen megáll. A döbent riadalom után úgy tűnik, mégiscsak az együttes muzsikálás az egyetlen menekvés. Végre rendben, megszakítás nélkül csendülnek fel a szólamok. A karmester kézben tartja a zenekart, a zene szól.

Fellini képekben fogalmazott gondolatait persze nem lehet leírni, minden elbeszélés szükségképpen torzít. Az olasz és más külföldi kritikák Fellini filmjét azonnal lefordították az olasz politikai élet nyelvére. Időszerű kérdéseket hoztak párhuzamba a képekkel. A karmester a hatalom. A lázadó zenészek a munkások. A zene harmóniája a társadalmi béke, stb. Talán felesleges is hangsúlyozni, hogy az ilyen szimpla parabola mennyire távol áll Fellini világától és hangvételétől. A zenekar szereplése, kapcsolata a karmesterrel, a próbaterelem zárt légköre, a külső világ fenyegetése, mindez árnyalt jellemábrázolással és képi fantáziával fűszerezve sokkal gazdagabb asszociációs lehetőségekre ad alkalmat. Vagyis a film éppen attól lesz igazi műalkotás, hogy a sejtelmeknek, érzéseknek nyújt széles teret és szimbolikája nem fordítható le „egy az egyben” valamely időszerű kérdésre.

Elsőrendű lírikus, méghozzá alanyi költő a mozgókép művészetében a da-gesztáni származású Andrej Tarkovszkij. Apja ismert költő, aki ugyan még hagyományosan, versekkel fejezte ki mondanivalóját. Andrej Tarkovszkij azonban fiatalkori kalandozások után, melyeket a festészet, a zene, sőt a keleti nyelvek területén tett, végül is a filmet választotta. Az *Iván gyermekkorá*-ban egy háborúban kallódó gyerek sorsán keresztül villant fel költői látomásokat. Igen tudatos lírai szemlélettel. „A filmben rendkívül izgat engem a költészet logikája” — hangsúlyozta ekkoriban. Erőteljesen lírai hangvételű *Andrej Rubljov* című filmje is, ahol a régi ikonfestő alakjába bújva vall hűségéről, humánusáról, arról, hogy az ember legyen mindig hű önmagához, a legembertelenebb körülmények között is.

Most került a magyar mozikba Tarkovszkij legszemélyesebb, egyben legtalányosabb filmje, a *Tükör* (Zerkalo, 1974). Nem könnyű film, de megéri a fáradságot, hogy elmélyüljünk benne. A rendező élete legszemélyesebb mozzanatainak felidézésével a belső világot tárja fel. Kapcsolatait édesanyjával, feleségével, fiával. Emlékeit a gyerekkorból, álmokat, szorongásokat. És felvilágnak ezt a belső világot körülölelő valóság képei, a spanyol polgárháború, a második világháború, a sztálini korszak, a maoizmus...

Természetesen, semmilyen műalkotásnak nincs létjogosultsága, ha személyes mondanivalója nem tud egyúttal általánosan emberivé válni. A *Tükör*-ben Tarkovszkij élménykörén át korunk arculata is visszatekint ránk. Érdemes ezzel kapcsolatban magára a rendezőre figyelni. Többek között ezeket mondta egy 1976-os interjúban, melyet Székely Gabriella készített: „A *Tükör* hőse átlagember, aki legfeljebb abban különbözik a többiektől, hogy állandóan kérdésekkel gyötri magát. Azon gondolkodik, azokra a mindenki számára létfontosságú kérdésekre keres választ, hogy miért is él a Földön, mit kell tennie, hogy ember maradjon. S ez a tény, hogy gondolkodik, a világgal való kapcsolatteremtés lehetőségét vilantja fel. Ha valaki szenved a kontaktusok hiányától, az már a kapcsolatteremtés lehetőségét jelenti. (...) Mostanában — és ezt borzasztóan veszélyes folyamatnak tartom — az anyagi javak gyarapodásával, a mindenajta értelemben vett jóllakottsággal, az egzisztenciális fejlődéssel együtt — vagy annak következményeként — lassan sokan elfelejtenek gondolkodni. Nem a túlhajtott belső életet sírom vissza, csak úgy érzem, megbillent az egyensúly az ember külső körülményeinek és belső érzelmi-értelmi kultúrájának fejlődése között. Ha ez a két dolog nem párhuzamosan fejlődik, tragikus helyzet állhat elő. (...) Ennek az általános problémának a gyökereit a saját életemben, a családom történetében kerestem meg. Két nemzedék sorsa vetül egymásra a valóság és az emlékek találkozásában.”

Ha költészetről beszélünk a filmművészetben, feltétlenül elsősként közt ötlük emlékeztünkbe Huszárík Zoltán neve. Kisfilmjeinek elégikus szomorúsága, viláldzó indulata vagy árnyalt humora azonnal felismerhetően tolmácsolja a rendező egyéniségét. Magas szinten je-

lentkezik mindez Krúdy világával azonosuló szuggesztív *Szindbád*-jában.

Vannak témák, melyek szinte kötelező erővel kötődnek egy-egy alkotóhoz. Melyeket más meg sem csinálhatna. Ilyennek tűnt a belső hallucinációs hangoktól vezérelt, hányatott sorsú, korra meg nem értésével viaskodó festő lángelme, Csontváry Koszika Tivadar és Huszárík Zoltán találkozása. Nemcsak azért, mert Huszárík maga is képzőművész és a hányattatásokból neki is jócskán kijutott, hanem inkább szemléletük sok közös vonása révén. Csontváry varázsos, stíluskategóriákba nem szorítható festészete közel áll Huszárík filmi világához. Megszületett tehát a *Csontváry* (1979), Huszárík második nagy játékfilmje.

Huszárík, operatőrije, Jankura Péter segítségével nagyszerűen idézi fel Csontváry festői világát, a festmények születésének helyszíneit, a képek fogantatásának körülményeit. Felidézi a mediterrán és a keleti világnak azokat a tájait, ahol a festő kereste a Nap-utat. Még a kamera is ott állt, ahol egykor Csontváry állhatott festőállványával. Ez persze külsőség is lehetne, aminél semmi nem áll távolabb Huszáríktól. Ő azt keresi, hogyan élte meg az élményt Csontváry, hogyan fogadta be a fényt, a szín zuhatagát. Milyen volt annak a rendkívüli művésznek belső világa, akiről kora filiszter meg nem értése csak azt tudta megállapítani, hogy különös és bolond.

Mindez roppant feladat a filmművész számára, ám hogy a *Csontváry* film mégsem maradéktalan élmény, az nem a vállalkozás kudarca. Sokkal inkább annak a törekvésnek, hogy a film egy másik síkon a festő szerepét alakító színészt is főszereplővé teszi. „Z”, a színész viaskodik a szereppel, hivatásával, megbillenő tudatával, szétzúz maga körül minden kapcsolatot, míg végül magányos lesz, mint Csontváry. A filmet Latinovits Zoltán emlékének ajánlotta Huszárík. Amíg a film csak terv volt és élt Latinovits, neki szánta a szerepet. Lehet, hogy az ő lázas alkata hitelesítette volna azt a kettősséget, melyet az egyébként kiváló, Csontváryt alakító bolgár színész talán meg sem értett. Mint ahogy a nézőnek, aki egy műalkotást szemlél, szintén nem kell tudnia, milyen színészi emlékekkel viaskodott a rendező. Így sajnos, ez a „színész vonal” leválik a filmről, és végül utolsó harmadában már nehezen követhetővé válik.

KARCSAI KULCSÁR ISTVÁN

TEOLÓGIA

Szabó Ferenc SJ két könyve.

Rövid idő alatt két könyvet állított össze Szabó Ferenc SJ (Puskely Mária közreműködésével). Mindkettőnek közös jellemzője, hogy a modern szemlélet alapján próbál bevezetést adni a keresztény vallásba. Az összeállításokat és kommentárokat elsősorban azok forgathatják különös haszonnal, akik az alapismereteken igyekeznek túlemelkedni, s a mai szemléletmódnak megfelelően közelítik és élik meg a „Krisztus-jelenséget”. S talán nem kontárkodás megjegyezni azt sem, hogy e kitűnő kiállítású könyvek a hitoktatóknak is sok szempontot, jelentékeny segítséget nyújthatnak következetes munkájukban.

Az **ÁBRAHÁMTÓL JÉZUSIG** (Róma, 1976) tulajdonképpen szentírási szövegek gyűjteménye. Kristályosodó pontja a világtörténelemnek az a páratlan eseménye, hogy Jézus Krisztus megszületett, emberként élt a földön és éretünk keresztthalált szenvedett. Szabó Ferenc az ő alakja és tanítása köré fonja szövegválogatását.

A Zsinat ismét a vallásgyakorlat fókuszába állította a Szentírást. Példás gyorsasággal és színvonalon készült el új magyar fordítása, s az érdeklődő olvasó egyre több szakkönyv közül választhat, melyek a szentírási szövegek értelmezésében segítik. A lexikonok, szótárak és kommentárok társaságában Szabó Ferenc összeállítása az első pillanatban szerény igényűnek látszhat. Valójában azonban nélkülözhetetlen bevezetés, olyan alapozás, mely kiindulópontja lehet a későbbi vallási elmélyülésnek.

Az üdvtörténeti folyamat egy-egy fontos jelenségét és alakját eleveníti föl — Ábrahám, Mózes, Dávid és a próféták szerepét — a mai tudásunk szerinti történeti sorrendben, majd idéz azokból az újszövetségi szövegekből, melyek mintegy beteljesítik a korábbi történéseket, az egyes fejezetek végén pedig kitűnő összefoglalásokban világítja meg, mit jelentenek a szentírási szövegek történeti vagy költői képei, hogyan válhatnak azok a mai ember vallásos életének kalauzává. (Az új magyar bibliafordításból merítette az ószövetségi, Bé-

kés Gellért tolmácsolásából az újszövetségi és Farkasfalvy Dénes ismert kötetből a zoltárok szövegeit.)

A történeti elemzés, teológiai értelmezés, műfajtörténeti kitekintés együttese teszi igazán értékes forrásmunkává, nélkülözhetetlen pedagógiai segédkönyvvé Szabó Ferenc művét. Szépek, ízlések az illusztrációk, kitűnően használhatók a színes térképmellékletek. Szervesen a könyvhöz tartozik egy önállóan is használható időrendi táblázat, mely az ószövetségi és újszövetségi könyvek keletkezésének sorrendjében szemlélteti a korszak legfontosabb történelmi és gondolkodástörténeti eseményeit.

Szabó Ferenc rövid összefoglalásaiból a figyelmes olvasó a mai keresztényi magatartás alapelveit bonthatja ki a maga számára. Világosan és egyértelműen fogalmazza meg jó néhány helyen, miben és hol lép túl az újszövetségi szemléletmód az ószövetségén, s néhol költői ihletettséggel, finomsággal elmélkedési anyaggá szélesíti e különbségtévesztéseket (a szenvedés problémájáról szólva, vagy a zoltárok értelmezése kapcsán).

A másik könyv, az **ÉLETADÓ LÉLEK** (Róma, 1980) alcíme szerint „bevezetés a keresztény hitéletbe”. Mielőtt azonban Szabó Ferenc betekintést engedne olvasójának az újszövetségi üdvtörténetbe, érdekfeszítően ragadja meg azt a folyamatot, amikor az ember elkezd Jézusra kérdezni, Jézushoz fordulni. Korunk egyik legszorongatóbb problémája az ember elmagányosodása, a személyiség lassú sorvadása és befelé fordulása. Most váltak igazán hitelessé Tóth Árpád *Lélektől lélekig* című versének látomásos sorai:

Oh jaj, barátság és jaj, szerelem!
Oh, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát
S köztünk a roppant, jeges úr lakik.

De a másik emberig eljutva, az emberi lélek még mindig nem talál megnyugvásra, kiteljesedésre. Története során az egyetemes emberiség is végigjárta (és ma is végigjárja) azt az utat, melyet Szabó Ferenc oly szerencsés és szép irodalmi példákkal illusztrál: egyre hívogatóbban, egyre fényesebben merül fel az emberi lélekben a vágyott abszolútum képe, azé a teljessége, melyet élete során sosem bír kiküzdni magának a sorstól. Valóban „elérhetetlen vágy az emberé”? Vagy valóság volna, hogy a tudományos felfedezésekkel oly csodálatos alkotó emberi lénynek nincsen többé szüksége transzcendens vi-

lára, az abból fakadó eszményekre? Ezekre az újra meg újra feltoluló, mindenki számára fájdalmas élességgel felvetődő kérdésekre is válaszolni igyekszik a könyv, a téma költői expozíciója után. Kérdésfelvetése következetes és nyílt. Nem is lehet másként egy olyan korban, mely megteremtette a maga számára az egzisztencializmus félelmetes bizonytalanságát és jeges ürességét. Az *Életadó lélek* című mű a végső eszmény kiküzdéséhez segít hozzá okos felépítésével, áttekinthető tagoltságával, elfogulatlan szemléletével. Ezt az elfogulatlan-ságot és nyitottságot erősíti „A párbeszéd egyháza” című fejezet rész is, amely arra figyelmeztet, hogy nemcsak a más vallásúakkal kell megtalálnunk a közös cselekvés és gondolkodás lehetőségét, hanem azokkal is, akik nem hisznek. A század legvilágosabb történeti ténye, hogy a vallásos hitű emberek millióinak meg kell találniuk az érintkezési pontokat azokkal, akik kommunistáknak, marxistáknak nevezik magukat, s a földi élet kiteljesedő reményességét munkálják. Velük is találkoznunk kell a mindennapi viszonyok szintjén, a keresendő igazság területén és a gyakorlati cselekvés színpadán. Az egyetemes emberiség érdeke, hogy e találkozás minél eredményesebb legyen...

Szabó Ferenc *Életadó lélek* című munkájának második része mód szerében az *Abrahámtól Jézusig* válogatását idézi: Jézus Krisztus életét és tanítását mutatja be az evangéliumi szövegek alapján. Jól tájékoztató összefoglalások szólnak az egyes szentírási részletek keletkezésének történeti háttéréről és céljáról. Kitűnően sikerült az első keresztény közösségek életét, szokásait, a pünkösdi esemény kisugárzását bemutatni fejezet.

„A katolikus hit rövid áttekintése” zárja könyvét, mely a keresztény hit tartalmának összefoglalása. A Hiszek-egyet elemzi, a szentségeket tárgyalja, majd az erkölcsi élet néhány fontos alapevét szögezi le.

S. G.

□

A TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR (Róma) ÚJ KÖTETEI:

Alszegey Zoltán: *A kezdetek teológiája.* „Isten szava nemcsak akkor világítja meg létünket — olvassuk a kitűnő szerző könyvének bevezető fejezetében —, amikor földi szakaszának befejezéséről beszél, hanem ak-

kor is, amikor e lét eredetét tárja eléink. Ezért az »eszkatológiának« megfelel az új teológiai rendszeregyeség, a »protológia«, a kezdetek teológiája...» A teológiának ezt az új — és a tudományos-technikai társadalomban különösen jelentős — ágát foglalja össze és rendszerezi nagy tudással és erudícióval a római Gergely Egyetem dogmatika professzora. Könyve nemcsak jó értelemben vett szaktudományos munka, hanem a hitét felnőtt módjára élni akaró keresztény ember kitűnő kalauza is.

Benkő Antal: *Bevezetés a valláslélektanba.* A tudomány világának aránylag újabb hajtása a pszichológia, amely rohamos gyorsasággal nőtt fel, s vált korunk egyik legizgalmasabb, legtöbb kérdést felvető tudományágává. A múlt században felvirágzó vallástudományok egyik legfrissebb hajtása a valláslélektan, mely meghaladva a hagyományos pszichológiai magyarázatokat — az általános létkategóriákból eredő elemzéseken túlemelkedve — a vallás és a hit legfőbb összetevőit új szempontok bekapcsolásával magyarázta és értelmezte. Benkő Antal könyve egyszerre tájékoztat a tudományág fejlődéséről és vet fel érdekes problémákat a keresztény étellel kapcsolatban. Különösen érdekes az a fejezet, melyben Jung és Fromm nézeteit elemzi. Időszerű és tanulságos „A vallás, mint állásfoglalás” című részlet, mely a lélektan érve alapján alkotja meg a mind teljesebbé váló vallásos élet képét.

Mihályi Gilbert: *Az egyház liturgikus élete.* A II. vatikáni zsinat nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a liturgia az egyház központi cselekménye, mert Jézus népe ennek keretében ünnepli a Húsvét misztériumát, a vallásos élet kiteljesedését. Mihályi Gilbert vonzó világossággal megírt könyvében mindenekelőtt arra a kérdésre válaszol, miben áll egyházunk liturgikus élete, s a latin szertartás alapos lelképásztori magyarázatát adja. Külön felhívjuk olvasóink figyelmét „A helyi egyház — liturgikus közösség” című fejezetre, melynek vezető gondolatát így foglalja össze a szerző: „A liturgia egyáltalán nem valami absztrakt gyakorlat, hanem életirányító erő, elsősorban azért, mert a keresztény hit, amelynek cselekvően ünneplő megnyilatkozása, kötelez az embertárs szolgálatára.”

Nemeshegyi Péter: *Isten népének szolgál.* Alcíme szerint „az egyházi rend teológiáját” tartalmazza a könyvecske, valójában azonban alapos történelmi forráskutatással tárja fel a szentség kialakulásának körülményeit, fejlődését egészen mai állapotáig, felvilágosítja a jövő perspektíváját is. Hiszen ki tagadná, a mai világban nem könnyű a pap hely-

zete? Mindenki alkata és személyisége legfőbb jegyei szerint mást és mást vár el a paptól, aki e sokféle várakozásnak aligha tud megfelelni. Am a papban mindenekelőtt Jézus pásztori szeretetének tanúját és közvetítőjét kell látnunk és keresnünk, akinek legfőbb feladata „tanúságot tenni az Isten kegyelmét hirdető evangéliumról” (ApCsel 20,24). S aki elfogulatlanul ébreszti, fejleszt magában ezt az evangéliumi lelkületet, bizonyára nem a bírálat és ironia, hanem a szeretet és várakozás lelkével tudja segíteni papját mindennapos áldozatos munkájában.

Farkasfalvy Dénes: A lelki élet teológiája. Korunk sok formában mutatott fel nagyszerű emberi példákat, melyek azt bizonyítják, hogy a keresztény tökéletesség a legkülönbözőbb életformákban is kialakítható és megélhető. S ha a közösségben igazolni akarjuk a keresztényi élet jogosságát és magasrendűségét, mindenekelőtt lelki életünket kell dinamikusabban továbbfejlesztenünk, alakítanunk. Ebben segít Farkasfalvy Dénes sok szemponton kiterjedő, az egyént és a közösséget egyszerre vizsgáló, történelmi alaposágú könyve.

ZENE

Barokk hanglemezek

Abban a hatalmas nosztalgia-hullámban, amely előnti az élet és a kultúra sok területét, nem elhanyagolható jelenség a zenei múlt, kivált a barokk kor iránt megmutatókozó érdeklődés. Nagyjából Mendelssohn koráig a zenerajongók figyelme mindig a „jelen” felé fordult, attól kezdve azonban az időn belül is két dimenzió alakult ki: laza szálakkal kötődünk a muzsika jelenéhez, hogy annál eltérhetlenebb kötélekek láncolatjának annak múltjához, melyet a tudomány is fokozott figyelemmel derít föl, impulzusokat adva az előadóknak. Véletlen lenne-e, hogy a legnagyobb sikereket azok az együttesek aratják, melyek korabeli hangszereken tolmácsolják Bach vagy Vivaldi alkotásait? Hogy az utóbbi évtizedek legnagyobb és legszenvedélyesebb zenei vitái a klasszikus előadási tradíció körül dúlnak? Hogy a jó szímatú külföldi lemezcégek egymás után dobják a piacra Furtwängler hajdani felvételeit? Edwin Fischer lemezeit? Hogy az igazi, a már-már megszálott gyűjtők csak a muzeális, archív sorozatokat vadásszák?

Ilyen körülmények között komoly elismerés illeti a Magyar Hanglemezyártó Vállalat kitartását, amellyel egyrészt korunk zenéjének bemutatására törekszik, másrészt újra meg újra, macacs következetességgel alkalmat nyújt legkitűnőbb előadóinknak, hogy lemezen is igazolhassák tudásukat. Mindenesetre nagyon érdekes összehasonlításra adnak alkalmat azok a barokk lemezek, melyek nálunk jelennek meg, illetve

azok, amelyeken például a világhírű Concentus Musicus előadásai hallhatók. Nem technikai vonatkozásban, hiszen a magyar hanglemezyártás sokat fejlődött ugyan az elmúlt években, de jó néhány „rafinériának” — szerencsére? — nincs birtokában. De talán éppen ennek köszönhetjük, hogy nem is egy barokk felvétel primér élményt kelt a hallgatóban, aki a maga korának izlése és előadói gyakorlata alapján ismerheti meg e műveket (melyeknek gyarapodó halmazában olykor nehéz tájékozódni).

Hogy e zárójeles megjegyzésnek van némi alapja, elsősorban azok a lemezek igazolhatják, melyeken nem egy zeneszerző, hanem egy kor hangszeres alkotásai hallhatók. Ilyen kiadvány például a Barokk kürtversenyek (SLPX 12118), ezen a Liszt Ferenc Kamarazenekar kísér két kitűnő művészt, Fridrich Adámot és Albert Brünnert. A lemezen Christoph Förster Esz-dúr kürtversenye, Telemann Esz-dúr versenyműve és F-dúr szvitje hallható. Förster nevét hallva a zeneajongó nyilván a lexikon után nyúl, amelyből megtudhatja, hogy Bachnak volt kortársa, s kora jellegzetessége szerint sok műfajú zeneszerző. Hogy érdemes-e e korszak „elfeledettjeit” életre kelteni? Erre a kérdésre természetesen aligha szabad elharmkodott választ adni, hiszen végelemzésben a későbbi korok felfedezettje volt a nagy Bach és Vivaldi is. Förster itt hallható műve azonban nem egyéb, mint érdekes kuriózum. Még szerencse, hogy a lemezen két virtuóz Telemann-mű is hallható, mely ékesszólóan bizonyítja, hogy a nagyság és az átlag között azért van némi különbség. A két, kitűnő művész is érezhetően itt van inkább elemében.

Szendrey Karper László, a gitár egyik legnagyobb élő művésze, Vivaldi Gitár-

versenyeit tolmácsolja új lemezén (SLPX 11970), a sajnós oly ritkán hallható Magyar Kamarazenekar (hangversenymester: Tátrai Vilmos) kíséretében. (A lemezen még a Harmóniai találékonyság sorozat 11. koncertje is hallható, még hozzá remek előadásban.) Ezek a versenyművek teljes fényében ragyogtatják fel a barokk kor minden szépségét, élelalkító lendületét, amely magától értetődő természetességgel olvasztotta magába a különféle stílusjegyeket, hogy a legnagyobbak alkotásaiban megte-remtse ezek máig érvényes nagyszerű szintézisét. Kiváló előadás, ritka szép lemez. S ha már Vivaldinál tartunk, hadd említsünk meg egy másik kitűnő kiadványt is, melyen Bársony László a Liszt Ferenc Kamarazenekar (hangversenymester: Rolla János) kíséretében Viola d'amorera irt Concertókat ját-szik virtuóz szépséggel (SLPX 12162).

Sztravinszkij:

A katona története

„Ez az időszak, 1917 vége, életem egyik legnehezebb szakasza volt. Az egymást követő gyász esetek nagyon megráztak, s ezenfelül anyagilag is igen nehéz helyzetbe kerültem.” Sztravinszkij írja e sorokat közvetlenül azok előtt, melyekben egyik legjelentősebb műve, A katona története keletkezéséről szól. A világháború hatalmas megrázkódtatása őt és baráti körét sem kímélte. Egzisztenciális gondokkal küzdött, s barátai, Ramuz, az író, Ansermet, a karmester és a többiek hasonló megpróbáltatásokat éltek át.

Talán a kétségbeesett helyzet sugallatára kezdett A katona története megkomponálásába. A világháborús helyzetben nem gondolhatott hatalmas előadói apparátus szerepeltetésére, képzeletében néhány tagú zenekar és előadói gárda képe jelent meg, afféle stagione-színház eszménye, mely Európában sikerre viheti a meseoperát. Mecénás után kellett nézniük, s hamarosan ráakadtak a nagy műveltségű Werner Reinhartra, aki gálánosan vállalta az előadás költségeinek előteremtését. (Más lapra tartozik, hogy a tervezett előadókörútból semmi sem lett: Európán akkor söpört végig a pusztító spanyolnátha, előadók, szerzők és impresszáriók egyaránt megkapták.)

A darab témájára Afanaszjev mesegyűjteményében akadt rá. A meseciklus I. Miklós cár véres sorozásai idején keletkezett népmesék emlékét őrzi: főhőse az ördög, aki hosszas mesterkedések után megszerzi a katona lelkét. Ez akkoriban európai téma volt. Az első világháború felülmúlhatatlannak látszó véráldozatai után minden ország irodalmában feltűnt az ördög, a sátáni kísértés, melynek vagy ellenáll az ember, vagy áldozatául esik. Kosztolányi Két komája mindenesetre az „egyszerűbb” megoldást választva számol le a rontás szellemével a költő rimes bábjátékában. Sztravinszkij darabjában az ördög végül megszerzi a szegény katona lelkét, de vannak olyan pillanatok, amikor az a természetes egyszerűség, melyet a földi ember képvisel, győzedelmeskedni látszik a démoni törekvéseken.

A zeneköltő különösen jelentősnek érezte művét. Időszzerű mondandója miatt is, de azért is, mert ennek próbái során került állandó munkakapcsolatba Ernest Ansermet-vel, a kiváló karmesterrel, aki aztán élete végéig műveinek egyik legjelentősebb előadója lett. Tegyük hozzá: részben a svájci karmesternek köszönhető, hogy világszerte kialakult Sztravinszkij zenéjének olyan előadási gyakorlat, mely túl emeli alkotásait születésük közvetlen aktualitásán, s a század életerésének jellemző, fontos dokumentumává avatja jó néhányukat. Amikor Mihály András a Budapesti Kamaragyűttes élén rendszeresen elkezdte játszani a modern zene nálunk addig meglehetősen mostohán kezelt remekait, sejthettük, hogy működése nyomán ugyancsak „iskola” alakulhat ki. Mihály András különös érzékkel fejezi ki a modern ritmusokat, zenekara forr, a hangszínek új és új meglepetéseket villantanak föl, s a partitúra majdnem mindig eleven életre kel. A katona története-nek előadása során pedig remekel; egészen kitűnőek az induló-tételek, s a kis zenekar tagjai is érezhető kedvvel, biztonságos stílusismerettel követik instrukcióit. A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat régi és fájó adósságát kezdte törleszteni a Sztravinszkij-lemezzel (Hungaroton SLPX 12020). Hiszen a hangversenytermekben lassan-lassan már népszerűvé válik a modern zene, a lemezgyártás azonban sok esetben még mindig a múlt század végén bandukol. Ideje volna némiképp meggyorsítania tempóját.

(R. L.)

Revue mensuelle — Rédacteur en chef — Chefredakteur: BÉLA HEGYI
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an — Abonnement für das Jahr: 16,50 US dollar

RÉSUMÉ

Le Prof. Ferenc GAL de l'Académie de Théologie catholique de Budapest: *La Théologie de la Parole de Dieu* — András SZENNAY O. S. B., Archiabbé de Panonhalma: *La Spiritualité et la théologie de saint Gérard* — Kázmér NAGY: *Vers une théologie asiatique?* — Lajos HEGEDŰS: *Un Poème de Noël du XVIIe siècle* — Sándor BOSNYÁK: *La Vie de Jésus telle qu'elle survit dans la tradition orale des 'tchango'-s* (groupe ethnique hongrois en Moldavie, province de Roumanie).

Le 18 Mai dernier a été créé en hongrois, en l'église paroissiale Sainte Croix du IXe arrondissement de Budapest, le psychodrame de Jean-Paul II intitulé *La Boutique de l'orfèvre — Méditations sur le sacrement du mariage se transformant de temps à autre en drame*. La pièce représentée avec le concours d'éminents acteurs et actrice de la capitale, puis de quelques membres de la paroisse, a remporté un succès mérité et a eu de nombreux échos non seulement dans la presse religieuse mais aussi dans les quotidiens et journaux littéraires, y compris même la Radio hongroise.

La traduction hongroise, aussi fidèle que poétique de la pièce, a été faite par Péter BALÁSSY d'après l'original polonais qui a paru sous le pseudonyme d'Andrzej JAWIEN en Décembre 1960, dans la revue mensuelle cracovienne ZNAK (n° 78) lorsque Karol WOJTYLA était évêque auxiliaire de Cracovie. Nous publions le texte de la version hongroise en deux parties, dans nos numéros de Décembre et de Janvier.

La critique élogieuse de *La Pièce du pape* dont les acteurs „mettent en scène” leurs réflexions sur le mariage, sur l'amour, sur les relations humaines et qui tient tout autant à l'oratorio dramatique qu'à la poésie est due à Tibor CSORBA.

Carnet de notes du moine trapiste et poète américain Thomas MERTON (1915—1968): *Conjectures of a Guilt Bystander*. New-York, Doubleday & Company, 1966. (Tr. en français sous le titre *Réflexions d'un spectateur coupable*) Choix de textes établi, traduit de l'américain et introduit par László LUKÁCS Sch. P. — Poèmes de László SAJÓ, Sándor WEÖRES et András FODOR, récit de Sándor DALLOS — Compte rendu de deux ouvrages du Père Ferenc SZABÓ S. J. qui ont paru à Rome dans ces dernières années — en 1976 et en 1980 — en langue hongroise et dont l'un est une anthologie des plus belles pages de la Bible.

Hommage à István VAS, lauréat du Prix József Attila et du Prix Kossuth, l'un des plus grands maîtres de la poésie hongroise d'aujourd'hui, qui vient de fêter en Septembre dernier son 70e anniversaire. Il a collaboré à VIGILIA dès sa fondation et tout autant par sa largeur d'esprit que par ses écrits, il a été l'animateur de ce que notre revue a entrepris de neuf en son temps.

En son hommage, nous publions le grand poème qu'il a écrit dans les années '70 et auquel il a donné le titre (traduit en français) *Quelques avertissements de Thérèse d'Avila (Pour un art poétique)*. La clef de la compréhension de ce curieux poème nous est fournie par le poète lui-même dans la brève interview qu'il a accordée à Béla HEGYI en Mai 1977 et dont nous reproduisons le texte dans notre numéro. Nous y apprenons qu'il a relevé ces exhortations dans les écrits de sa Sainte préférée, Thérèse d'Avila, un des plus fins connaisseurs de la spiritualité mystique, y ayant décelé des enseignements dont même les poètes peuvent profiter. Puis, il a mis ces conseils simplement en vers et c'est ainsi que „son art poétique” est né.

En plus, nous publions deux lettres adressées par István VAS à Béla HEGYI en raison de l'intérêt qu'elles sont susceptibles de présenter au public lettré, tout en étant des lettres privées. Enfin, on y trouvera le poème de Béla CSANÁD, dédié en hommage à István VAS.

INHALT

Ferenc GÁL: Die Theologie des göttlichen Wortes — András SZENNAY: Spiritualität und Theologie des Heiligen Gerhard — Kázmér NAGY: Eine asiatische Theologie? — Lajos HEGEDŰS: Ein Weihnachtsgedicht aus dem XVII-ten Jahrhundert — Sándor BOSNYÁK: Das Leben Jesu in der mündlichen Überlieferung der Csángós.

Tibor CSORBA: Das Theaterstück des Papstes; der Autor präsentiert in seinem Artikel die literarische Tätigkeit des Karol WOJTYLA von der das Psychodrama Die Werkstatt des Goldschmieds ein wertvolles Produkt ist. Zum ersten Mal erschien es in der polnischen Zeitschrift ZNAK im Jahre 1960. Es handelt sich um ein poetisches Werk. Wir könnten es auch als dramatisches Oratorium betiteln. Sein Untertitel lautet: „Betrachtungen über das Sakrament der Ehe, manchmal mit dramatischen Wendungen“. Heute wird es überall auf der Welt übersetzt, vorgetragen und analysiert. Der Erfolg ist in erster Reihe dem zu verdanken, dass es sich wahrhaftig um ein literarisches Werk handelt, wo die Personen „mit authentischer Einfachheit der Poesie“ über Ehe, Liebe und menschliche Kontakte sprechen. Das Stück wurde von Péter BALÁSSY aus dem polnischen Original übersetzt. Es wurde in Budapest am 18. Mai 1980. in der Pfarrkirche zum Heiligen Kreuz vorgeführt mit der Mitwirkung von namhaften Schauspielern, wie Magda Kohut, Vera Venczel, Gellért Raksányi und Ottó Szokolay, sowie seitens der Pfarrei Judit S. Balogh und László Füzik.

In dieser Nummer begrüsst VIGILIA den namhaften ungarischen Dichter István VAS gelegentlich seines siebzigsten Geburtstages. István Vas gehörte von Anfang an zum Mitarbeiter-Kreis der Zeitschrift und zu seiner Person und seinen Schriften knüpften sich einige bedeutende Initiativen der Zeitschrift. Bei dieser Gelegenheit publizieren wir wiederholt ein bedeutendes Gedicht von István VAS aus den siebziger Jahren, betitelt: Aus den Mahnungen der Heiligen Theresa von Avila; ebenso werden ein Interview mit dem Dichter, geschrieben im Zusammenhang mit diesem Gedicht, sowie zwei Briefe geschrieben an Béla HEGYI publiziert. Letztere haben ausserdem persönlichen Interesse auch für die Öffentlichkeit etwas zu sagen. Den Laudatio schliesst ein Gedicht von Béla CSANÁD, gewidmet an István VAS.

CONTENTS

Ferenc GÁL: Theology of the divine Word. — András SZENNAY: Spirituality and theology of St. Gellért. — Kázmér NAGY: Towards an Asian theology? — Lajos HEGEDŰS: Christmas Carol from the XVIIth century. — Sándor BOSNYÁK: The life of Jesus in the oral tradition of the csángó-s (Hungarian-speaking natives of Moldavia).

Tibor CSORBA: The play by the Pope. T. Csorba presents the literary pursuits of Karol WOJTYLA, including the psychodrama entitled The Goldsmith's Shop, which was published in the Polish periodical Znak in 1960. The Goldsmith's Shop is a piece of poetry, we might also call a dramatic oratorium. Its sub-title is: „Meditation on the sacrament of matrimony, with some dramatic turns.“ Today, it is being translated and analysed all over the world. Its success is, in the first place, due to its being a real creation of literature. The figures give evidence of married life, of love, and of human relations „with the authentic simplicity of poetry.“ The Hungarian version by Péter BALÁSSY is a close and poetic translation of the work from the Polish original. The play was performed in Budapest, in the parish church of the Holy Cross, on May 18, 1980.

Thomas MERTON: Comments of a complice-observer translation and introduction by László LUKÁCS. — Poems by László SAJÓ, Sándor WEÖRES and András FODOR, short story by Sándor DALLOS. — Review of the two last books by Ferenc SZABÓ: From Abraham to Jesus (Rome, 1976), and Life-giving Spirit (Rome, 1980).

VIGILIA congratulates István VAS, well-known Hungarian poet, on the occasion of his 70-th anniversary. István VAS has been contributor to our review from the very beginning, and many an epoch-making initiative is associated with his person and his works.

MUSICOTHECA CLASSICA

A Zeneműkiadó sorozata

<p style="text-align: center;">LISZT F.</p> <p style="text-align: center;">Die Legende von der heiligen Elisabeth (Nagy)</p> <p>(MC 1) zongorakivonat 120,— Ft</p> <p style="text-align: center;">J. HAYDN</p> <p style="text-align: center;">Die sieben Worte (Fodor)</p> <p>(MC 2) partitúra 90,— Ft</p> <p style="text-align: center;">LISZT F.</p> <p style="text-align: center;">Requiem (Darvas)</p> <p>(MC 3) partitúra 50,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Missa solennis (Sulyok)</p> <p>(MC 4) partitúra 100,— Ft (MC 4a) zongorakivonat 60,— Ft</p> <p style="text-align: center;">G. P. da PALESTRINA</p> <p style="text-align: center;">Canticum Canticorum 29 motetta (Jancsoviics)</p> <p>(MC 5) karpertitúra 80,— Ft</p> <p style="text-align: center;">G. DONIZETTI</p> <p style="text-align: center;">Miserere in d-moll (Máriássy)</p> <p>(MC 6/I) partitúra 36,— Ft zongorakivonat 30,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Tibi soli peccavi (Máriássy)</p> <p>(MC 6/II) partitúra 40,— Ft zongorakivonat 40,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Asperges me (Máriássy)</p> <p>(MC 6/III) partitúra 50,— Ft zongorakivonat 32,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Ne proicias me (Máriássy)</p> <p>(MC 6/IV) partitúra 50,— Ft zongorakivonat 35,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Liberá me (Máriássy)</p> <p>(MC 6/V) partitúra 60,— Ft zongorakivonat 35,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Tunc acceptabis (Máriássy)</p> <p>(MC 6/VI) partitúra 50,— Ft zongorakivonat 35,— Ft</p>	<p style="text-align: center;">LISZT F.</p> <p style="text-align: center;">Dante-Symphonie (Sulyok)</p> <p>(MC 7) partitúra 80,— Ft</p> <p style="text-align: center;">A. CALDARA</p> <p style="text-align: center;">Dies irae (Homolya)</p> <p>(MC 8) partitúra 64,— Ft zongorakivonat 64,— Ft</p> <p style="text-align: center;">LISZT F.</p> <p style="text-align: center;">Via crucis (Sulyok)</p> <p>(MC 9) partitúra 45,— Ft</p> <p style="text-align: center;">J. S. BACH</p> <p style="text-align: center;">Brandenburgisches Konzert Nr. 1 (Máriássy)</p> <p>(MC 10) partitúra 50,— Ft</p> <p style="text-align: center;">R. SCHUMANN</p> <p style="text-align: center;">Das Paradies und die Peri (Jancsoviics)</p> <p>(MC 11) partitúra 200,— Ft</p> <p style="text-align: center;">J. S. BACH</p> <p style="text-align: center;">Brandenburgisches Konzert Nr. 2 (Máriássy)</p> <p>(MC 12) partitúra 50,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Brandenburgisches Konzert Nr. 3 (Máriássy)</p> <p>(MC 13) partitúra 46,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Brandenburgisches Konzert Nr. 4 (Máriássy)</p> <p>(MC 14) partitúra 50,— Ft</p> <p style="text-align: center;">Brandenburgisches Konzert Nr. 5 (Máriássy)</p> <p>(MC 15) partitúra 50,— Ft</p>
---	---

HUNGAROTON HANGLEMEZ AJÁNLAT

MONTEVERDI

Messa a 4 voci
Magnificat
Laudate Dominum
A Pécsi Nevelők Háza Kamarakórusa
Komáromi Aniz, Tillai Agnes,
Geiger György, Szekeres Béla,
Kovács Attila, Hóna Gusztáv, Ella István,
Erdős Orsolya, Nagy Péter
Vezényel: Tillai Auréli

SLPX 12168

ára: 70,— Ft

LASSO

Lagrime di San Pietro
Timor et tremor,
Pronuba Juno
Cum rides mihi
II. psalmus poenitentialis
A Liszt Ferenc Zeneművészeti
Főiskola Kamarakórusa
Vezényel: Párkai István

SLPX 12081/2

ára: 140,— Ft

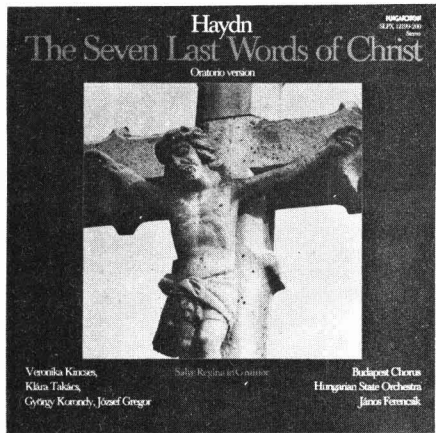

DONIZETTI

Miserere
Pászthy Júlia, Bende Zsolt,
A Szlovák Filharmónia Ének- és Zenekara
Vezényel: Maklári József

SLPX 12147

ára: 70,— Ft

HAYDN

A Megváltó hét szava a keresztfán
Kincses Veronika, Takács Klára, Korondy
György, Gregor József, Lantos István,
Budapesti Kórus
Magyar Állami Hangversenyzenekar
Vezényel: Ferencsik János

SLPX 12199/200

ára: 140,— Ft

Borsos Miklós grafikai lapunk 801. és 857. oldalán